

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS

SOCIALINĖS KOMUNIKACIJOS INSTITUTAS

SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS KATEDRA

GITANA VALAVIČIŪTĖ

**ORUMO UGDYMAS J.A.KOMENSKIO
PEDAGOGIKOJE IR JO TRANSFORMACIJA
ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE**

Magistro baigiamasis darbas
(Edukologija/ socialinė pedagogika)

Mokslinis vadovas
Prof. habil.dr. Dalia Marija Stančienė

VILNIUS, 2011

TURINYS

IVADAS	2
1. ORUMO SAMPRATOS TEORINIS PAGRINDIMAS	5
1.1. Orumo sampratos teologinis kontekstas.....	5
1.2. Orumo filosofinė interpretacija.....	8
1.3. Orumo sampratos edukacinis kontekstas	15
2. J.A.KOMENSKIO DVASINIO UGDYMO KONCEPCIJA	19
2.1. Reformacinis judėjimas ir vertybių kaita.....	19
2.2. J.A Komenskio ugdymo koncepcijos filosofiniai pagrindai.....	23
2.3. J.A.Komenskis apie asmenybės orumą	27
3. ORUMO TRANSFORMACIJA ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE	31
3.1. Orumo dimensijų kaitos priežastys	31
3.2. Orumo ugdymo psichologiniai mechanizmai	35
3.3. Šiuolaikinio jaunimo požiūris į orumą.....	44
4. TYRIMAS APIE PAAUGLIŲ ORUMO UGDYMO PROCESĄ IR POŽIŪRIO Į ORUMĄ TRANSFORMACIJAS	46
4.1. Socialinių institucijų vaidmuo ugdant paauglių orumą	46
4.2. Pažintinė (kognityvinė) raida	52
4.3. Paauglių požiūris į pagarbą ir orumą.....	58
IŠVADOS	68
REKOMENDACIJOS	70
BIBLIOGRAFINOS SĄRAŠAS	71
SANTRAUKA	81
SUMMARY	82
PRIEDAI	83

IVADAS

Temos aktualumas ir mokslinis naujumas. 2011 metais balandžio mėn. tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Pasaulis vaikui: ugdymo realijos ir perspektyvos“ Švietimo ir mokslo ministerijos atstovė G. Šeibokienė ne kartą akcentavo, kad šiuo metu Europos švietimo sistemą labiausiai akcentuoja kokybę. Tai pažymėta ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos kolegijos 2002 m. gegužės 21 d. nutarimu Nr.5 “Dėl švietimo reformos antrojo etapo prioritetų”, jog vienas iš prioritetų yra švietimo kokybė.¹² Siekdama minėto tikslo Lietuvos švietimo sistema orientuojasi į tokius tikslus:

- Tikslai asmens atžvilgiu - puoselėti asmens dvasines ir fizines galias, ugdyti protą ir dvasią, sukurti sąlygas individualybei plėtotis atskleisti humanistines žmogaus vertybes ir jomis grįsti savo gyvenimą.
- Tikslai visuomenės, valstybės atžvilgiu - užtikrinti kultūrinį ir socialinį visuomenės integralumą suteikiant bendrą kalbą, vertybių ir žinių branduolį; inicijuoti visuomenės pokyčius.
- Tikslai kultūros atžvilgiu - rūpintis kultūros tapatumo išsaugojimu, istoriniu kultūros tęstinumu; perteikti ir plėtoti tradicines Europos vertybes išsaugant Europos kultūrinę tapatybę.⁵⁴

Šių tikslų įgyvendinimas turėtų sukurti harmoningą aplinką ir darnius santykius, kurių dėka vaikas jaustis saugus ir laimingas.

Tačiau mokslininkai pastebi, kaip moderniam pasaulyje ryšiai darosi sudėtingesni ir problematiškesni (Giddens, 2005). P. Heelas (2000) pastebėjimu moderniam sociokultūriniam kontekstui būdinga diferenciacija, kuri suduoda skaudų smūgį darniems santykiams. Kaip pastebi R. Grigas (Grigas, 2010) nūdienos Lietuvoje žmonių diferenciacija, susisluoksniavimas pagal turčinę padėtį, savo tempais stebina net Vakarų šalis. Neseniai atliktas K. Trakšelio (Trakšelis 2008) tyrimas rodo, kad kaip tik mokykloje vaikai labiausiai patiria socialinę diferenciaciją. Tačiau kaip bebūtų paradoksalu, bet P. Heelas (2000) pastebi, kad moderniam sociokultūriniam kontekstui būdinga ir dediferenciacija. O tai reiškia, kad greta diferenciacijos vyksta vienijimosi procesas, kuriuo metu ieškoma kažko jungiančio, vienijančio, tapataus, transcendentinio ir universalaus. Tokiu visus sujungiančiu dalyku tampa žmogus (Ališauskienė 2010), o pagrindinis veiksnys atskleidžiantis žmogaus vertę - jo

orumas. Tačiau dabar apibrėžiant vaiko orumą nebepakanka teigti, kad vaikas yra unikalus ir nepakartojamas. Turime atrasti orumo transcendentines dimensijas, kurios ir taptų dediferenciacijos vienijančiu elementu.

Mokslinėje literatūroje orumas nagrinėjamas teologiniu, filosofiniu, psichologiniu ir pedagoginiu aspektu. Teologinėje literatūroje (Lobato, 2001; Colombero, 2008) žmogaus orumas apibrėžiamas neatsietai nuo transcendentinės dimensijos - žmogus sukurtas pagal Dievo paveikslą ir paskirtas kūrinių valdovu. Filosofinėje literatūroje žmogaus orumas interpretuojamas kaip moralinė ir socialinė vertybė (Žemaitis, 2005; Popper, 1998). Psichologai (Paškus, 1998; Gailienė, 2002; Sturlienė, 2002; Bulotaitė, 2002; Lemme, 2003) žmogaus orumą sieja su pranašumu prieš kitus individus. Edukologai (Leliūgienė, 2002; Aramavičiūtė, 2005; Jovaiša, 2003; Martišauskienė, 2004, ir kt.) teoriškai nagrinėdami bendruosius dorovinio auklėjimo klausimus ir atlikdami empirinius tyrimus apibendrina, kad mokyklose pastaruoju metu prioritetą reiktų skirti doroviniam auklėjimui. Tyrimai rodo, kad Lietuvos jaunimas veikiamas destruktiviai nes, visuomenėje silpsta orumo pajautimas, nuvertinami humanistiniai idealai, tautos kultūrinis paveldas ir net valstybingumas. Nusikaltimus, įvairios priklausomybės ir nusižengimus prieš žmogų lemia moralinių vertybių nykimas (Vaišvila, 2004; Lobato, 2001). Prioritetinį vaidmenį doroviniame auklėjime edukologai (Leliūgienė, 2002; Aramavičiūtė, 2005; Jovaiša, 2003; Martišauskienė, 2004, Sprindžiūnas 2000 ir kt.) skiria orumo ugdymui. Išsamių tyrimų, skirtų žmogaus orumo ugdymui nėra daug. Tema Lietuvoje dar nėra išsamiai nagrinėta teologiniu aspektu.

Pirmoje darbo dalyje, kurioje tyrinėjama edukologinė, filosofinė ir teologinė orumo interpretacija, filosofinė orumo samprata nagrinėjama neatsietai nuo teologinio aspekto. Siekiant išryškinti teologijos mokslo įtaką orumo ugdymui, antroje darbo dalyje nagrinėjami realistinės ugdymo sistemos visybinės būties pažinimo modeliai ir aptariami Lietuvoje įsigalėję šios sistemos stereotipiniai vertinimai. Dėl ryškaus teologinio aspekto realistinėje ugdymo sistemoje, orumo ugdymo paradigmų ieškoma reformacijos sensualistinės pedagogikos žymaus atstovo Jano Amoso Komenskio ugdymo idėjose. Trečioje dalyje bus aptariamos šiuolaikinės orumo internalizacijos tendencijos.

Mokslinė problema – Svarbią vietą asmenybės ugdymo procese užima orumas. Reformacijos sensualistinėje J.A. Komenskio pedagogikoje orumas siejamas su dievotumu ir veikimu tam tikroje socialinėje-kultūrinėje erdvėje. Šiuolaikinės visuomenės socialinių ir kultūrinių vertybių transformacija keičia orumo dimensijas

Tyrimo objektas – Orumas J.A. Komenskio pedagogikoje ir šiuolaikinio jaunimo požiūris į orumą

Tyrimo tikslas – atskleisti J.A. Komenskio orumo ugdymo procesą ir orumo transformacijas šiuolaikinėje visuomenėje

Tyrimo hipotezė – šiuolaikinės visuomenės socialinių ir kultūrinių vertybių transformacija keičia orumo dimensijas

Uždaviniai :

- Atskleisti orumo sampratą teologiniame, filosofiniame ir edukaciniame kontekste
- Aptarti J.A. Komenskio orumo ugdymo koncepciją
- Išryškinti orumo transformacijos ypatumus šiuolaikinėje visuomenėje
- Apibūdinti šiuolaikinio jaunimo požiūrį į orumą

Tyrimo metodologija:

- Krikščioniška personalistinė filosofija, atskleidžianti žmogaus buvimo būdus bei tarpusavio ryšius
- Vertybių filosofijos teiginiai, išryškinantys metafizinį gėrio pradmenį, kuris įtvirtina žmogaus vientisumo bei nuolatinio tapsmo idėją ir integralaus ugdymo būtinumą

Tyrimo metodai :

Teoriniai – filosofinės, teologinės ir edukologinės literatūros analizė.

Empiriniai – kiekybinių duomenų rinkimas (anketinė apklausa) ir jų lyginamoji analizė.

Statistiniai – statistinė tyrimo duomenų analizė.

Tyrimo dalyvavo 60 Romos katalikų ir evangelikų reformatų bei nekonfesiniai 16-18 metų jaunuoliai.

1. ORUMO SAMPRATOS TEORINIS PAGRINDIMAS

1.1. ORUMO SAMPRATOS TEOLOGINIS KONTEKSTAS

Sisteminės teologijos klasikas L. Berkhofas (2010) teigia, kad „Religija būtų negalima, jei Dievas neapreikštų savęs. Žmogui būtų neįmanoma pačiam pažinti Dievą, jei Dievas nebūtų leidęs savęs pažinti. Savo pateis jėgomis žmogus niekuomet neatrastų Dievo. Mes išskiriame Dievo apreiškimą gamtoje ir Jo apreiškimą Šventajame Rašte“. (Berkhofas, 2010, p.19). Taigi aiškindamas dvasinę realybę teologijos mokslas remiasi **bendruoju apreiškimu**, kuris reiškiasi per gamtos faktus, žmogaus proto sandarą, istorinės patirties dalykus ir **specialiuoju apreiškimu**, įkūnytu Šventajame Rašte arba Biblijoje.

Krikščioniškoji teologija remiasi šiomis esminėmis doktrinomis. Pirmą, *žmogus yra kūrinys, sukurtas „pagal Dievo atvaizdą“* (Pr 1, 26-27). Žmogus yra ribotas savo racionalia prigimtimi (Kol 3, 10), moraline prigimtimi (Ef 4, 20-24) bei savo dominavimu kūrinijai (Pr 1, 27-28). Antra, *žmonės yra silpni ir bejėgiai todėl priklauso nuo Dievo.* (2 Kol 3,5). Trečia, nuo pat kritimo (Pr 3) *žmonės yra radikaliai linkę daryti bloga* (Rom 7, 18). Ketvirta, *Dievas trokšta, kad žmonės suprastų esantys tik riboti Jo kūriniai* (1Pt 5, 6). (Rhodes, 2000, p.46)

Reformatų teologija visada pabrėždavo žmogaus sukurto pagal Dievo paveikslą doktriną. Romos katalikai ypatingą dėmesį *imago Dei* doktrinai pradėjo skirti tik XX a. Tai patvirtindamas Vatikano II susirinkimas teigia „Dauguma šiandienų egzegetų, išskyrus retas išimtis, pripažįsta *imago Dei* temos centrinę vietą Biblijos apreiškime (plg. Pr 1, 26 ir t.; 5, 1–3; 9, 6). Ši tema laikoma raktu į žmogaus prigimties biblinį supratimą ir visas biblinės antropologijos ištaras tiek Senajame, tiek Naujajame Testamente. Biblijai *imago Dei* yra tartum žmogaus apibrėžimas: žmogaus slėpinio negalima suprasti atsietai nuo Dievo slėpinio.“⁶⁹

Remiantis *imago Dei* doktrina apibrėžiamas žmogaus vertė ir orumas. Žmogus yra Dievo atvaizdo nešiotojas ir paskirtas visos kūrinijos karaliumi ir valdovu ; „*Tuomet Dievas tarė: „Padarykime žmogų pagal mūsų paveikslą ir panašumą; tevaldo jie ir jūros žuvis, ir padangių sparnuočius, ir galvijus, ir visus laukinius žemės gyvulius, ir visus žemėje šliaužiojančius roplius!“* (Pr 1, 26) Pabrėžiama, kad žmogaus garbė kildinama ir siejama su pačiu Kūrėju, nes pirmas, kuris pradėjo žmogų

gerbti yra pats Dievas. „*Tu padarei jį tik truputį žemesnį už save ir apvainikavai jį garbe ir didybe. Tu padarei jį savo rankų darbu šeiminingu, padėjai visa prie jo kojų.*“ (Ps 8, 6-7). „Biblija pateikia žmogiškosios būtybės sampratą, kurioje dvasinis matmuo neatskiriamas nuo fizinio, socialinio ir istorinio matmens.“⁶⁹. Tokiai žmogaus valdymo ir vadovavimo kūrinių sampratai krikščioniškoje teologijoje tenka svarbus vaidmuo. Katalikai jį vadina „**prigimtinu įstatymu**“, o reformatai „**kultūriniu mandatu**“.

Klasikinę žmogaus gyvenimo vertės ir orumo sampratą geriausiai nusako **Dievo dovanos** įvaizdis. Siekdamas doktriną nusakyti vaizdžiau, teologas Helmutas Thielicke (1990) įvedė „svetimo orumo“ terminą. Jis reiškia, kad Kristaus teisumas tikinčiajam yra dovana, ateinanti iš išorės ir žmogaus kaip nusidėjėlio statusui yra svetima. K.T. Johnsonas taip pat patvirtina, kad analogiškai, kiekvieno žmogaus orumą mes laikome dovana, suteikiama žmogui dėl to, kaip Dievas į jį žiūri.²³

Visi krikščionių teologai vieningai sutaria, kad garbė ir orumas yra ypatingai reikšminga krikščioniškoji kategorija. Evangelikų teologė S. Hamstra žodyne "Evangelical Dictionary of Biblical Theology" rašo: "Pagarba kitiems yra vienas svarbiausių tikinčio žmogaus gyvenimo bruožų" (Hamstra, 1996). Krikščionys žmogaus orumo ir garbės principų ieško Biblijoje, nes vadovaudamiesi nuostata, kad: „Visas Raštas yra Dievo įkvėptas ir naudingas mokyti, barti, taisyti, auklėti teisumui“ (2 Tim 3, 16). Biblija, kalbėdama apie žmonių ir Dievo santykius, visur pabrėžia garbę. Visų pirma raginama atiduoti garbę Dievui (pvz., 1 Tim 1, 17). Senasis ir Naujasis Testamentai Dievo pažinimą ir tikėjimą gretina su Jam teikiama garbe (Rom 1, 21; 4, 20; Hab 2, 14). Iš esmės raginama viską daryti Dievo garbei (1 Kor 10, 31; Kol 3, 17) - tarpusavyje lenktyniauti pagarba ir broliška meile (Rom 12, 10), gerbti visus žmones (1 Pt 2, 17), šeimos narius (tėvus, našles, sutuoktinius Ef 5, 33; 6, 2; 1 Tes 4, 4; 1 Tim 5, 3; 1 Pt 3, 1.7; Hbr 13, 4), bendruomenės tarnautojus (1 Tim 5, 17), darbdavius (1 Tim 6, 1–2; 1 Tes 4, 11) ir net priešus (Luk 6, 27. 35; Mat 5,44). Gerbtini reikia visą Dievo nustatytą įstatymo tvarką: valstybę, valdžią (Rom 13, 7). Ir galiausiai pagarbos reikalaujama "Dievo mokymui" (Tit 2, 10).⁴²

Garbės sąvokai yra artimas šlovės terminas. Pagal Dievo planą ji žmonėms numatyta nuo pat pradžių. Apaštalas Paulius amžinąjį gyvenimą sujungia su garbe ir šlove pas Dievą. Kūrėjas jau dabar mus gerbia, bet pas Jį amžinybėje mūsų laukia dar didesnė garbė ir šlovė (Jn 5, 44; 12, 26).⁴²

Raštas aiškiai sako, kad garbės galima siekti tik didesnei Dievo šlovei. M.Weberis apibrėždamas kalvinistinę darbo etiką rašo, kad evangelikui reformatui pasaulis egzistuoja tam, kad Dievas save išaukštintų, o žmogus, vykdydamas Jo įstatymus, didintų Jo šlovę. Kalvinisto (evangeliko reformato) socialinė veikla yra IN MAJOREM GLORIAM DEI (Didesnei Dievo šlovei)“, nes „Dievas pageidauja, kad krikščionis būtų **socialiai aktyvus**“ (Weber, 1997, p.95).

Visais kitais atvejais, kai žmogus veikla vedinas tuščiagarbiškumo ir naudos sau principais, Raštas nepripažįsta ir atmeta (Lk 14, 11; Jn 7, 18; 12, 43; Mt 6, 2; 1 Tes 2, 6; Gal 5, 26; Fil 2, 3). Taip yra dėl jau minėtos biblinės žmogaus prigimties, kuri būdama netobula, skatina žmogų nuolat blogai elgtis (Rom 7, 18). Didysis teologas ir mastytojas Jonas Kalvinas ko gero pirmasis taip gerai supratęs krikščionišką žmogaus ontologiją ir savo garsiajame keturių knygų traktate „Krikščionių tikėjimo pamokymas“ (*Institutio religionis christiane*, 1536 m.) detaliam išdėstęs žmogaus nuopuolio doktriną. Visų pirma jis pabrėžia žmogaus prigimtis orumą. „Mes turime visiems laikams įsikalti į galvą, kad reikia mastyti ne apie tai, koks žmogus yra sugedęs, bet apie tai, kad jis yra Dievo atvaizdo nešiotojas. **Jei pridengiamo žmogaus klaidas, tuomet pamirštame jas ir matome jame Dievo atvaizdo grožį bei kilnumą, tada norime mylėti ir priimti jį.** (Žyd 12,16; Gal 6,10; Iz 58,7; Mat 5,44, Lk 17, 3-4).“ (Kalvinas, 2000, p.27). O kad taip nutiktų J.Kalvinas (Kalvinas, 2000) teigia, kad iš mūsų turi būti išrautos klaidingos ambicijos ir savimeilė, kurios ne tik trukdo žmogui laimingai gyventi, trukdo pripažinti kito žmogaus orumą ir gerbti jį.

Evangelikų teologas H. Peters (2004) teigia, kad **kai tik atmetame Dievą, bemat miršta tai kas buvo vadinama žmogaus orumu.** Tuoju pat prarandama egzistencijos prasmė ir paskirtis; žmogus praranda žmogiškumą. Tuomet „...pačia giliausia šio žodžio prasme, žmogus tampa nebe žmogus. Reikia tik dėkoti Dievo malonei ir Dievo apsaugai, kad ne iš karto žmogus, gyvenantis be Dievo, pavirsta gyvuliu. Todėl norėdami tai išsaugoti, turime vėl pradėti domėtis Dievo pažinimu, kalbėti ir rašyti apie Jį.“⁵⁹

Apibendrintai gali būtų pasakyti, kad biblinėje imago Dei žmogaus doktrinoje užkoduotas neprilygstama žmogaus vertė ir orumas. Ji neatsiejama ne tik nuo Dievo požiūrio į žmogų, bet ir nuo socialinės dimensijos. Todėl aiškiai matome, kad Dievas pageidauja, kad žmogus būtų ne tik moralus, bet ir socialiai aktyvus.

1.2 ORUMO FILOSOFINĖ INTERPRETACIJA

Filosofinis požiūris į žmogaus orumą istorijoje bėgyje kito. Švedų teologo Anders Nygren manymu didžiausią įtaką tokiai kaitai turėjo filosofijos ir teologijos sąsajos. Savo knygoje „Agape ir Erotas: meilės istorija“ (*A Study of the Christian Idea of Love Part I*) jis išskyrė kelis Vakarų Europos filosofinės minties etapus ir aiškiai apibrėžė jų esminius skirtumus.

Pirmasis etapas prasideda Antikine kultūra ir baigiasi Šviečiamuoju amžiumi, vadinamas **biblijinė – klasikinė sinteze**. Šiuo laikotarpiu visuomenė toleruojama tik tokią filosofiją, kuri yra „teologijos tarnaitė“. To meto didieji mastytojai Justinas Martinas, Augustinas, Tomas Akvinielis, Martynas Liuteris, Jonas Kalvinas graikų-romėnų filosofiją apjungia su krikščioniškąja teologija. Antras etapas prasideda Šviečiamuoju amžiumi, taip vadinamu **1650 metų „didžiuoju sprogiu“**, išardžiusiu biblijinę – klasikinę sintezę. Vėlesni modernios filosofijos (Tomas Hobsas, Džonas Lokas, I.Kantas) ir postmodrnios filosofijos (F.Nietzsche, K.Marksas, A.Kamiu, M.Buberis, C.S.Lewis) etapai buvo vienokioje arba kitokioje krikščioniškosios teologijos įtakoje, tačiau glaudžios sintezės nebesudarė ir žmogaus orumas jau nebebuvo siejamas su *imago Dei*.

Filosofinė orumo sąvokos prasmė siejama su antikos laikų graikų filosofija. Tuo metu pats terminas vartotas retai, tačiau orumo ir kilnumo sąvokos buvo vienos reikšmingiausių. Antikos mastytojai žmogaus orumą apibrėžia **garbės, tiesos** ir **proto** sąvokomis. Anaksagoras (apie 500–425 m. pr. Kr.) pagrindė orumo sampratą ir pavadino jį *nous* [„protu“] (Tatarkiewicz, 2001, p. 49–53). Aristotelis (384–324 m. pr. Kr.) orumą apibrėžė kaip garbę, esančia didžiausia išorine žmogaus vertybe. Jo teigimu tik išdidus žmogus linkęs daryti gerus darbus. Demokritas (apie 460–370 m. pr. Kr.) pagrindinį žmogaus siekį suprato kaip teisingą sielos būseną – darną ir rimtį, pasiekiamą proto saikingumu, susilaikymu nuo juslinių malonumų, pagarba dvasinėms gėrybėms. Žmogaus orumas, Demokrito teigimu, kaip ir tiesa, mėgsta slėptis, bet negali likti nepastebėtas (Tatarkiewicz, 2001, p. 54–60). Antikos filosofai, stoikai (Chrisipas, Seneka, Epiktetas, Markas Aurelijus, Ciceronas), pirmieji iškėlė kiekvieno žmogaus orumo ir **vidinės laisvės idėjas**. Svarbiausią dėmesį jie skyrė žmogaus moralinei prigimčiai, kurią siejo su *Logos*, aukščiausiu protu. Stoikai reikalavo tokių įstatymų, kurie atitiktų moralės dėsnius ir nežemintų žmogaus orumo. Chrisipas (apie 281-208 m. pr. m. e.) teigė, kad pasaulis yra sukurtas Dievams ir

žmonėms, o Senekos suformuluota mintis „Elkis su mažesniu taip, kaip norėtumei, kad didesnis su tavimi elgtųsi.“ (Filosofijos istorijos chrestomatija. Antika, 1977, p.392). Šiomis dienomis tapo tarpusavio santykių „auksine taisykle“.

Tačiau ne visi Antikinės visuomenės nariai, suskirstyti pagal rangus ir statusą, buvo gerbiami. Orumas suvoktas kaip mažumos privilegija. Garbingiausieji (*honestiores*) – labai negausus visuomenės sluoksnius; gerbtini (*populus integer*) – negausi visuomenės dalis, savotiška vidurinioji klasė; likusi masė vargšai, nepasiturintys, žemdirbiai, amatininkai, vergai, nenusipelnantys (*humiliores*) jokios pagarbos. Žmogaus orumo pajautimą lėmė jo išsimokslinimas, kuris tuo metu buvo prieinamas tik valdovams. **Taigi, Antikos filosofai žmogaus vertę ir orumą sija su ugdymu ir socialine padėtimi.**

Dievai antikiniame pasaulyje atrodo užėmė svarbią vietą, tačiau buvo nereikšmingi ir menkai paisomi. Jie nesiklausė žmonių maldų ir neatsakė į žmonių meilę. Achilas taip nusako šį santykį: „Dievai mums pavydi, nes kiekvienas oro gurkšnis mums gali būti paskutinis. Dėl to mums viskas daug gražiau. Jie trokšta mūsų mirtingumo.“ (Lahayne, 2004). *Taigi, religija esminės įtakos antikinei žmogaus orumo sampratai neturėjo. Tuo tarpu išsigalėjus krikščionybei Vakarų Europos filosofijoje atsiranda visiškai nauja orumo samprata.*

Viduramžių filosofija (476 m. - XV a.), „teologijos tarnaitė“, buvo prielanki senosioms religijoms ir krikščionybei. Todėl susiformavo viena kitai priešingos **gnosticistinė** ir **patristinė** filosofijos kryptys. Gnosticistinė religijos filosofija senąsias religijas jungė su neoplatonistų ir stoikų idėjomis, o patristų filosofijos pagrindas buvo Šventas Raštas, tuo metu turėjęs didelį autoritetą.

Gnostikų filosofija rėmėsi mistinėmis ir slaptomis žiniomis, skirtomis tik išrinktiesiems. Visatos valdovo ontologija *panteistinė* – Dievas yra visuose daiktuose ir visi daiktai Dieve. Žmogus ontologija – jis yra dieviškosios kibirkšties nešiotas ir jame nėra nuodėmės. Gnostikai žmogaus vertei ir orumui ypatingo dėmesio neskiria. Jau pačioje religijos filosofijoje, skirtoje išrinktiesiems, pažeistas žmogaus lygybės ir pagarbos principas.

Visai kitaip atrodo patristinė filosofija, kuri rėmėsi bibrine Dievo ir žmogaus ontologija. Filosofinėje mintyje atsiranda esminė žmogaus, sukurto pagal Dievo paveikslą idėja. *Anzelmas Kenterberietis* (1033-1109) akcentuoja žmogaus, kaip Dievo kūrinio statusą: „Išpažįstu, Viešpatie, ir dėkoju Tau, kad sukūrei manyje tą savo atvaizdą (*imaginem*), idant atminčiau Tave, galvočiau apie Tave, mylėčiau Tave.“

(Filosofijos istorijos chrestomatija. Viduramžiai, 1980, p. 357). *Bonaventūras* (1221 – 1271) masto apie Dievo ir žmogaus protingos sielos vienybę. Dievas sulaukia džiaugsmo dėl žmogus trijų gražių dorybių: taurumo (honestum), darnos (conferens) ir malonumo (delectabile). *Klemensas Aleksandrietis* (28 ar 21 – 41 ar 49 m.e.) taip apibrėžia filosofijos paskirtį: „Iki Viešpaties atėjimo filosofija graikams buvo būtina, kad vestų juos į teisingumą. **Dabar ji reikalinga tam, kad nukreiptų Dievui garbinti**“ (Filosofijos istorijos chrestomatija. Viduramžiai, 1980, p.81)

Tomas Akvinielis (1225-1274) remdamasis Švento Rašto doktrinomis puikiai interpretuoja Dievo ir žmogaus garbės sąvokas. Jis sako, kad Dievo garbė visą laiką egzistavo ir yra pranašumo ženklas, o „šlovė, esanti Dieve, yra žmogaus laimės priežastis“ (Ps 90,15-16)“. (Filosofijos istorijos chrestomatija. Viduramžiai. 1980, p.423).

Geras vardas (reputacija) filosofo teigimu nėra pastovus ir nukentčia dėl melagingų gandų, o laimė, susijusi su Dievo garbe ir Jo pažinimu, yra pastovi ir visam laikui. Žmogaus orumą mąstytojas siejo su dorybėmis, kurios lemia jo laikyseną.

Taigi Viduramžių krikščioniškai orumo sampratai būdinga tai, kad žmogus turi būti gerbiamas, nes sukurtas pagal Dievo paveikslą. Dėl to orumas suprantamas kaip savybė būdinga kiekvienam žmogui. Tas pačias idėjas toliau gludino ir tobulino Renesanso mąstytojai, žmogaus ontologiją dar labiau susiedami su biblinėmis doktrinomis.

Renesanso filosofijos (XV-XVI a.) ryškiausia bruožas humanizmas, kurio idėjinis pagrindas ir aukščiausia vertybė žmogus. Jau vien tai, kad *Džovanio Pika Dela Mirandola* (1463-1494) garsusis traktatas „Kalba apie žmogaus orumą“ („*Oratio de hominis dignitate*“) pavadintas savotišku humanizmo manifestu, charakterizuoja šią epochą. „Nieko nėra nuostabiau už žmogų.“ sako filosofas (Filosofijos istorijos chrestomatija. Renesansas, 1984, p.122). Nors jo filosofija remiasi Šventu Raštu, tačiau nukrypsta nuo krikščioniškosios žmogaus ontologijos, atmesdamas žmogaus nuodėmingumą. Tačiau netrukus Reformacijos veikėjai Janas Husas (1371-1415), Martynas Liuteris (1483-1546), Jonas Kalvinas (1509-1564) ir kt. galutinai suformulavo biblinę žmogaus, nedalomai susieto su *imago Dei*, Dievo paveikslo, doktriną. Reikia pažymėti, kad dėka šių mąstytojų tuo metu dar labiau sustiprėjo Švento Rašto autoritetas, kuris darė didelę įtaką įvairių šakų moksliniam pasiekimams, tame tarpe ir pedagogikai. J. Kalvinas (Kalvinas 2000) teigia, kad pagarbą kitiems galime pasiekti tik atsižadėdami savęs (jo elementai santūrumas,

teisumas ir pamaldumas) ir tapdami nuolankūs. Šventas Raštas mums įsako pagarbiai vertinti kitus aukščiau už save ir stengtis dėl kitų pažangos. J. Kalvinas sako: *“kad gyventume laimingai, iš mūsų širdžių su šaknimis turi būti išrautos klaidingos ambicijos ir savimeilė“* (Kalvinas, 2000, p.22). Jei klausome Švento Rašto nurodymų, turime atminti, kad talentai yra ne mūsų pačių nuopelnai, bet Dievo dovana. *„Didžiudamiesi savo talentais, parodome nedėkingumą Dievui.“*(Kalvinas, 2000, p.22)

Renesanso laikotarpiu žmogaus orumo samprata tapo nedalomai susieta su imago DEI doktrina, tačiau gyvavo ji neilgai. Nespėjus jai įsitvirtinti Apšvietos amžius pradėjo tokią orumo paradigmos rekonstrukciją, su kokia Reformacijos veikėjai niekada nebūtų sutikę.

Šviečiamasis amžius (1648 m. - 1871 m.) pradeda naują filosofinės minties etapą, kurio pradžia ženklinama jau minėtu „didžiuoju sprogiu“. Šios filosofijos tikslai praktiški; pažinimas apšviečia protus, įveikia tamsumą ir prietarus. Bažnyčios mokymas apie Dievą, nemirtingą sielą ir pomirtinį gyvenimą paneigiamas. Visi žmonės iš prigimties lygūs, orūs ir turi teisę išsikovoti vietą visuomenėje. Žmogų išstobulinti gali ne Dievas Kūrėjas, o sudievinta gamta gimdanti natūralų žmogų (Ž.Ž.Ruso šūkis „atgal į gamtą“). Ž. Ž. Ruso (1712–1778) nagrinėjo žmonių santykių problemą. Jo teigimu, visa ko pagrindas yra žmogaus savivertė, kurią suprantama kaip meilė, skatinanti visus kitus jausmus. Taigi meilė artimui, pagarba kitam traktuojama kaip veiksnys, lemiantis orius žmonių santykius. Ž.Ž. Ruso įsitikinimu stipresniojo teisės priverčia žmogų atsisakyti laisvės ir žemina jo prigimtines teises. „Žmogaus garbė nepavaldi kitam; garbė jame pačiame ir nepriklauso nuo viešosios nuomonės; ją apgina ne kardas ir skydas, o sąžiningas ir nepriekaištingas gyvenimas, ir grumtynės tokiomis sąlygomis nenusileidžia bet kokio kitokio mūsų didvyriškumui.“ (Rousseau, 1979 p.142).

T. Hobsas (1588–1679) pagarbą susijo su galia ir jos turėjimu. Toks supratimas rodo, kad orus žmogus visada gali nuveikti daugiau, nei neturintis šio jausmo. B. Paskalis (1623–1662) „Mintyse“ akcentuoja, kad didžiu ir oriu žmogų padaro mąstymas. Tad orumo savybės neatskiria nuo gebėjimo mąstyti. Anglų filosofas Dž. Lokas (1632–1704) viename iš moralės įstatymų (viešosios nuomonės arba reputacijos) aptaria žmogaus doros kriterijus, kurie pelno pagarbą. Mąstytojas atkreipia dėmesį ir į žmogaus ydas, kurios lemia nešlovę.

Taigi nuo Šviečiamojo amžiaus pradeda susiformuoja nauja paradigma, padėjusi pagrindus šiuolaikinei orumo sampratai. Išryškėja nauji komponentai: asmenybės savigarbos jausmas, moralinės asmenybės savybės ir visuomenės reikiama pagarba. Imago Dei doktrina visiškai išeliminuojama.

Moderniojoje filosofijoje XVIII a. išryškėja naujas požiūris į žmogų. *Orumo dorybė siejama su asmenybės ugdymu ir branda. I. Kanto (1724–1804)* (Kantas, 2000) teigimu, priešingai santykinei vertybei, kuri padeda siekti tikslo, orumas suprantamas kaip absoliuti vertybė. Todėl žmogus kitam žmogui negali būti priemonė tikslui pasiekti, nes jis pats yra tikslas. „Žmogus – tai būtybė, sukurta stovėti tiesiai ir apžiūrinėti dangų“ (Kantas, 2000, p.9). „Melas yra žmogiškojo orumo paniekimas ir tarsi sunaikinimas. Žmogus, kuris pats netiki tuo ką jis sako kitam, yra mažiau vertas už daiktą.“ (Kantas, 2000, p.68) I.Kanto ontologijoje žmogus turi prigimtinių polinkių į blogį. Jis nusakomas kaip už proto pasislėpęs priešas, „kuris kaip tik dėl to ypač pavojingas“ (Kantas, 2000, p.75) Filosofas samprotauja: „Reikia pasakyti, kad polinkį į blogį gali turėti net geriausias žmogus (pagal poelgius), o taip ir turi būti, jei turi būti įrodytas polinkio į blogį visuotinumą arba, kitaip tariant, kad jis susijungė su žmogaus prigimtimi. „Visa kas daroma ne pagal įsitikinimą yra nuodėmė“ (Rom 14, 23).“ (Kantas, 2000, p.46)

Georgas Vilhelmas Frydrichas Hėgelis (1770-1831) pripažintas mūsų epochos krikštatiėviu pirmasis Vakarų mastytojas kruopščiai ir tiksliai aprašė žmogaus griauančią ir naikinančią Niekio galybę. Kalbant krikščioniškomis doktrinomis, filosofas skiria daug dėmesio žmogaus prigimčiai nuodėmei, atmesdamas panašumą į Kūrėją. Žmogaus „siela“ ir „dvasia“ šiam filosofui yra tik „kalbos kaukėmis pridegtas Niekis“ (Hėgelis, 1997, p.20). Hėgelio filosofijos tikslas įsimastyti į patį „dieviškai skaidrų ir tyrą“ mastytą, Grynąją Sąmonę. Arvydas Šliogeris sako, kad filosofas mums nepasakė, kam priklauso ši Sąmonė, bet „galima spėti, kad jos savininkas yra Žmogus“ (Hėgelis, 1997, p.11).

XIX a. mastytojais S. Kierkegoras (1813–1855), J. S. Milis (1806–1873), A. Šopenhaueris (1788–1860), F. Nyčė (1844–1900) ir XX a. filosofai H. Bergsonas (1859–1941), M. Šeleris (1874–1928), K. Jaspersas (1883–1969), E. Huserlis (1859–1938) interpretuodami orumo temą sutaria ir nurodo žmogaus poreikį kurti garbingus santykius su kitais žmonėmis. Orumo sampratoje akcentuojama laisvė, kaip teisingai suprasta vertybė. Taigi orumas, filosofų požiūriu, lemia ne tik asmeninę, bet ir

visuomeninę gerovę. M. Haidegeris (1889–1976) nurodo, kad XX a. slegia dvasinė krizė, nes užmirštas Dievas ir būtis.

Taigi XX a. galutinai susiformuoja dabartinė orumo samprata, kuri siejama su pagarba sau ir kitam, bei visuomeniniu reikšmingumu. Ir taip netvirtas orumo pozicijas dar labiau susilpnino komunistų totalitarinis režimas.

Marksistinė filosofija teigė, kad žmogaus orumas kyla iš valstybės arba visuomenės. „Karlui Marksui žmogus - ne abstrakcija, o socialinių ir istorinių gyvenimo sąlygų suformuota būtybė“ (Uzdila, 1983, p.220). Marksas teigė, kad tik komunistinė visuomenė atitinka žmogiškajai esmei, nes „tik joje žmogus sąmoningai pradeda kurti savo visuomeninę būtį ir pats save.“ (Uzdila, 1983, p.221). Komunistas tiesos, grožio ir orumo ieško pašvęsdamas save visuomenei, kuris ir yra tikras žmogaus pašaukimas. Vokiečių kilmės Lietuvoje gyvenantis filosofas ir teologas Holgeris Lahaynas (2004) sako, kad XX a. komunizmas garbės supratimą sunaikino galutinai. I. Kantas gynė žmogaus orumą ir stojo prieš individo panaudojimą vien kaip priemonės, užmirštant kad jis turi būti vertinamas kaip tikslas. „Vis dėl to tai stengėsi realizuoti visi totalitariniai režimai.“ (Kantas 1980, p.61-62).

Taigi totalitarinis komunistinis režimas žmogaus orumą siedamas su visuomenės nauda ir poreikiais visiškai sunaikino žmogaus gyvenimo vertingumą, reikšmingumą ir prasmingumą. Dingo pagarba ne tik sau, bet ir kitam. Žlugus režimui mokslininkai pastebi, kad postkomunistinėse šalyse dirvą randa įvairios modernios religijos formos, kurios taip pat imasi formuoti žmogaus orumo dimensijas.

Populiariausia modernios religijos forma – NEW AGE (naujojo amžiaus) judėjimas save vadinantis „decentralizuotu Vakarų kultūros socialiniu ir dvasiniu judėjimu, kuris siekia Universaliosios Tiesos ir aukščiausio individualiojo žmogiškojo potencialo.“⁸⁹. Ir nors šis judėjimas griežtai atsiriboja nuo religijos, vis tik teologo R.Rhodeso (2000) nuomone tai yra religijos forma, nes turi Dievo ir žmogaus ontologiją. Šio judėjimo Dievo samprata panteistinė, kuri teigia, kad žmogaus visų pirma yra taip pat Dievas. Antra, žmogaus galimybės yra neribotos, nes jis yra Dievas. Trečia, žmogus kaip ir Dievas gali susikurti savo realybę. (Rhodes, 2000, p.5). Pažymėtina yra tai, kad visi teiginiai yra radikalčiai priešingi biblijinims. NEW AGE judėjimas skelbiasi grąžinsiantys „žmonėms laisvę ir savo vertės suvokimą.“⁸⁹.

Apibendrinat Vakarų Europos filosofinės minties žmogaus orumo paradigmą, labai akivaizdu, kad ji kito drauge su teologijos mokslo vieta ir

reikšmingumu. Iki Apšvietos amžiaus žmogaus orumas buvo siejamas su Dievo garbe ir slėpiniu, o po 1650 metų transcendentinis orumo elementas visiškai išelminuojamas.. Liko tik tai, kas siejasi su žmogumi ir visuomene - savigarbos jausmas, moralinės savybės, visuomenės reiškiamą pagarbą. XXI a. atsiradus orumo sampratos transcendentinio elemento vakuumui, jį pradėjo pildyti modernios religijos, kurių raišką ir ypatumus nagrinėjo M. Ališauskienė. Kokią įtaką ji daro orumo paradigmų išsamių nagrinėjimų dar nėra. Tokia filosofinė orumo interpretacija padarė įtaką moderniai edukacinei orumo sampratai.

1. 3. ORUMO SMPRATOS EDUKACINIS KONTEKSTAS

Demokratių valstybių fundamentinis vertybių pagrindas yra žmogaus orumo koncepcija. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948) „atsižvelgdama į tai, kad visiems žmonių giminės nariams būdingo orumo ir lygių bei neatimamų teisių pripažinimas yra laisvės, teisingumo ir taikos pasaulyje pagrindas” (preambulė) deklaruoja, kad „visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis” (1 str.)³⁷. Visa eilė tarptautinių konvencijų ir taikomųjų žmogaus teisių deklaracijų (Helsinkio, 1964, Liubljanos, 1996 ir kitos) taip pat remiasi žmogaus orumo pripažinimo nuostata. Minėtuose dokumentuose suponuojama prielaida, kad kiekvienas be išimties žmogus turi savaiminę vertę, nepriklausomai nuo jo lyties, amžiaus, odos spalvos ir kokių etninių, religinių ar socialinio statuso charakteristikų. Žmogaus teisių ir biomedicinos Konvencija, 1997 skelbia: „Žmogaus interesai ir gerovė turi būti svarbesni už išimtinius visuomenės ar mokslo interesus”⁸⁸. Tai turėtų reikšti, kad kiekvienas žmogus privalo būti vertinamas, gerbiamas ir pripažįstamas ne dėl kokios nors priežasties (nuopelnų ar išskirtinių savybių), bet vien tik dėl paties fakto, kad jis yra žmogus. Antai ir Lietuvos Konstitucijos 21 straipsnis skelbia: „Žmogaus orumą gina įstatymas. Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes”⁴⁵.

Etimologiškai orumo terminas yra kildinamas iš lotyniškojo daiktavardžio *dignitas*, kuris senojoje romėnų kultūroje turėjo trejopą reikšmę: (1) vertingumas, pelnytą pripažinimą; (2) didingumas, autoritetas, žmogaus pasididžiavimo jausmas, orumas kaip garbingumas; (3) puikus pasiekimas, brangaus daikto vertė. Panašiai orumą apibūdina Lietuvių kalbos žodynas: „Orumas - žmogui būdingas savo vertės pajautimas ir jį atitinkantis elgesys”¹¹. Sociologijos mokslų kontekste orumas traktuojamas kaip „subrendusios asmenybės nuostata savo vertybių visuomenėje atžvilgiu, vertinanti garbingą asmens elgesį. Tokia nuostata susiformuoja patyrus savo vertę darbe, santykiuose su kitais žmonėmis, šeimoje, apskritai bet kurioje gyvenimiškoje situacijoje...”²⁷. Edukologijos mokslų požiūriu orumas yra „moralinės sąmonės padiktuota sąvoka, reiškianti asmenybės vertės supratimą, bei pasireiškianti asmeninės savikontrolės forma”²⁷. Todėl žmogus pasirengęs nuolat ginti, saugoti ir palaikyti savo žmogiškąją vertę, kurią lemia žmogaus išskirtinumo pozicija. Ši pozicija grindžiama tuo, kad tik žmogui galima priskirti tokias savybes kaip

asmenybiškumas (sugebėjimo kritiškai ir racionaliai mąstyti) ir autonomiškumas (sugebėjimo save determinuoti).

M. Peičius (2002) teigia, kad sąvoka „orumas“ suponuoja reikšmę, kuri apibrėžia žmogaus ar jo veiklos savybes, susijusias su tik pačiam asmeniui prieinama dimensija. Todėl žmogus pasirengęs nuolat ginti, saugoti ir palaikyti savo žmogiškąją vertę, kurią lemia žmogaus išskirtinumo pozicija. Ši pozicija grindžiamas tuo, kad tik žmogui galima priskirti tokias savybes kaip asmenybiškumas (sugebėjimo kritiškai ir racionaliai mąstyti) ir autonomiškumas (sugebėjimo save determinuoti). „Orumas yra etinė charakteristika, kuria nusakomas individo santykis su pasauliu, o taip pat ir su savimi pačiu. Nėra jokios galimybės padidinti savo orumą, ar jį užsitarnauti, ar pasiekti, ar kitaip įsigyti tokiomis priemonėmis, kurios atimtų, paneigtų ar sumažintų kito asmens orumą. Todėl orumas yra laikomas bendražmogiškąja vertybe, kuri neretai tapatinama su paties žmogaus verte“⁶⁰.

I. Leliūgienė (2003) žmogaus orumą aiškina kaip dorybę, kuri pasireiškia pasitikėjimu savo patikimumu ir nepakartojamumu, todėl neleidžia žeminti savo ir kito garbės. Nežiūrint to, žmogui ne visuomet pavyksta kito nežeminti, todėl būtent teigiamos žmogaus savybės laikomos žmogaus orumo prielaidomis. „Kaip doroviškai apibendrinančioji asmenybės charakteristika, orumas nusako žmogaus savybių visumą, kurių visuomeninė vertė yra įsisąmoninama ir vertinama jo paties, o taip pat sulaukia adekvataus visuomenės įvertinimo.“ (Leliūgienė, 2003, p.252)

V. Žemaičio (1983) teigimu, vertybinį žmogaus santykį su pačiu savimi ir kitais nusako orumo sąvoka. Ši vertybė liudija apie vidinį žmogaus pasaulį, jo dorumą, žmoniškumą. Jei žmogus yra kuklus, nuoširdus, teisingas ir paprastas, tai jis vertina kitų žmonių pagarbą ir pasitikėjimą. „Būti žmogumi – tai visų pirma mylėti žmones, gerbti jų žmogiškąjį orumą“ (Žemaitis, 1983, p.42).

L. Jovaiša (2003) orumą įžvelgia žmogaus jautrume, kuris leidžia pajauti artimo meilę, skatina gailestingumą, užuojautą kitam. Todėl galima teigti kad santykinai sustiprina orumo raišką. Mokslininko pastebėjimu, ši vertybė susiformuoja tam tikrame amžiuje, kaip savo vertingumo nuostata, svarbi visuomenės požiūriu. „Orus žmogus jaučia savo žmogiškosios prigimties vertę ir ją brangina kaip svarbiausią buvimo pasaulyje vertybę“ (Jovaiša, 2003, p. 97).

Mokslinėje literatūroje išskiriami šie pagrindiniai etiniai žmogaus orumo požymiai:

- Asmenybės savigarbos jausmas, savojo Aš suvokimas ir objektyvus įvertinimas.
- Moralinės asmenybės savybės, nusakančios jų socialinį reikšmingumą.
- Kitų žmonių reiškiamą pagarbą ir adekvatus visuomenės nuomonės įvertinimas.

„Priešingai negu orumas, kuris yra pernelyg abstrakti ir pernelyg dvilypė kategorija, **garbę** šiuolaikinis sociologijos mokslas įvardija vienu kertiniu socialiniu identitetu ir „reputacijos politikos“ planavimo akmeniu“ (Žvinkilienė, 2010). Nors viešojoje erdvėje garbė ir orumas vartojami dažnai, tačiau šios sąvokos gali tapti beprasmėmis, jei nėra tiksliai apibūdinamos. Nors šiuolaikinė garbės samprata yra apibrėžiama kaip moralės sistemos arba vertybių ramstis, tačiau dažnai ji netampa dimensija, apibrėžiančia individo reputaciją ir socialinę padėtį. Tačiau A. Žvinkilienė pastebi, kad tai dar nereiškia, kad garbė šiuolaikiniam žmogui prarado reikšmę ir motyvaciją.

Socialinis mokslas garbę nusako žmogaus socialinį reikšmingumą, jo dorovinį vaizdinį. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas asmens **garbę** apibrėžia - visuomenės pripažįstama pagarpa už nuopelnus, šlovė, geras vardas ¹¹. Lietuviškam žodžiui *garbė* atstovauja lotynų kalbos žodis *honor* – apdovanojimas už didvyriškumą ir narsą (*virtus*), išlikęs germanų ir romanų kalbose: lenkų *honor*, angl. *honour*, pranc. *honneur*, isp. *honor* ir italų kalboje *onore*. Tai patvirtina ir pagrindiniai garbės sąvokos turinio elementai:

- Teigiama žmogaus reputacija ;
- Kitų žmonių pagarpa konkrečiam žmogui ;
- Vidinis išgyvenimas stiprinti savo socialinį reikšmingumą.

A. Žvinkilienė (2010) teigia, kad garbė Lietuvoje dabar yra moralinė kategorija, o ne veiklos vadovas, tačiau artimiausiu jos sinonimu dabar reikėtų laikyti viešajame diskurse viešpataujantį žodį **reputacija**. Priklausomai nuo konteksto, sąvoka „reputacija“ gali būti garbės sinonimu arba garbei artima, bet netapačia sąvoka. **Reputacija** [pranc. *réputation* <lot. *reputatio* – apgalvojimas, apmąstymas] – viešoji, paprastai teigiama nuomonė, apie žmogaus kompetencijas ir asmenines

savybes. K. Jovaišas (2004) teigia, kad garbės ir reputacijos sąvokos reiškia tam tikrą žmogaus padorumo statusą, jo atitikimą visuomenėje priimtiems etiniams ir doroviniams standartams. Dėl to asmuo nusipelno aplinkinių ir jo paties pagarbos ir vertinimo. Ir priešingai, asmuo, reguliariai pažeidinėjantis ir prasilenkiantis su visuomenėje priimtomis moralės normomis, pelno prastos reputacijos ir negarbės statusą. Negarbė yra garbės antipodas, tuo tarpu kai orumas tokio antipodo neturi³⁰.

Taigi apibrėžiant žmogaus orumo interpretaciją socialiniame kontekste galima būtų rasti sąsąukų su Imogo Dei. Žmogaus moralinės savybės taip pat liudija apie jo sukūrimą pagal Dievo paveikslą. Tačiau jei jos suvokiamos kaip žmogaus nuosavybė, o ne Dievo dovana ir nesiejamos su Dievo šlove, tuomet šis matmuo praranda transcendentinę dimensiją ir svorį. Norint geriau suprasti modernios visuomenės požiūrį, palyginsime jį su Reformacijos visuomeninio judėjimo raiška ir vertybėmis.

2. J.A.KOMENSKIO DVASINIO UGDYMO KONCEPCIJA

2. 1. REFORMACIJOS JUDĖJIMAS IR VERTYBIŲ KAITA

Reformacija (lot. *reformatio* – pertvarkymas) XV-XVII a. Vakarų Europoje vykęs judėjimas visų pirma siejamas su tikėjimo doktrinų reforma. Istorikai reformacinį judėjimą vertino, kaip daugiaplanį reiškinį, kuris tikėjimą, siedamas su politiniais ir socialiniais procesais, darė teigiamą įtaką kultūros raidai. Žymiausi humanistai ir Reformacijos veikėjai buvo F. Melanchtonas, Dž. Viklifas, M. Buceris, M. Liuteris, J. Husas, J. Kalvinas, H. Bulingeris, U. Hutenas, Švedijos karalius G. Adolfas ir U. Cvinglis. Reformacijos pradžia siejama su 1517 m. (spalio 31 d. Reformacijos diena), kada M. Liuteris ant Vitenbergo bažnyčios durų iškabino savo garsiąsias 95 tezes. Reformacinio judėjimo siejamas su M. Liuterio vardu, užtemdo kitų garsių Reformacijos veikėjų darbus. Labai svarų indėlį formuojant Reformacijos doktrinas turėjo U. Cvinglis ir M. Buceris, o jiems mirus – J. Kalvinas 1555 m. baigė pirmtakų darbus ir galutinai suformulavo protestantizmo pagrindus: „logiškai išdėstė, bibliškai pagrindė ir įtvirtino evangelikų reformatų tikėjimą, kuris vėliau imtas vadinti kalvinizmu“ (Religinės bendruomenės, 2009, p. 189). H. Lahayne (2010), įvertindamas J. Kalvino nuopelnus, pabrėžė, kad jis nėra tik reformatų *Bažnyčios tėvas*, nes „padarė didelę įtaką baptistams, daugeliui anglikonų, charizmininkų judėjimo mąstytojams; daug laisvųjų bažnyčių rėmėsi jo mokymu ir principais, kas net joms pačioms dažnai nežinoma. Tad būtent Kalvino tyrinėjimai galėtų būti ta medžiaga, kuri atvertų ne tik išskirtinius bendruomenių požymius, bet ir bendras evangelikų šaknis“⁴⁰.

Lietuvoje Reformacija prasidėjo XVI a. ketvirtame dešimtmetyje, o amžiaus pabaigoje dauguma LDK gyventojų save vadino reformatais ir „jei Lietuvos ir Lenkijos valstybės istorija būtų susiklosčiusi šiek tiek kitaip, gali būti, jog apie Lietuvą dabar kalbėtume kaip apie reformacijos kraštą“⁶⁵

XVII a. šeštajame dešimtmetyje Reformacijos sąjūdis LDK silpo, tačiau, pasak I. Lukšaitės (2008), žvelgiant į Reformaciją istoriko žvilgsniu, matyti, kad šis sudėtingas tikybinis, bažnytinis, kultūrinis ir visuomeninis sąjūdis Lietuvoje truko visą šimtmetį. (Lukšaitė 2008).

Apie istorines protestantiškas darbštumo, sąžiningumo, ištikimybės šeimai, kūrybingumo ir taupumo vertybes (Johnsonas, 2010) Lietuvoje šiomis dienomis kalbama nedaug. I. Lukšaitė teigimu, „Lietuva iki šiol vis dar labai menkai pasinaudojo to laikotarpio kultūros lobynais. O tai yra tik dar vienas akstinas dar labiau pradėti juo domėtis.“ (Lukšaitė 2011)⁵⁰.

Traktate „Auksinės krikščionio gyvenimo tiesos“, kuris buvo išleistas 1545 m., J. Kalvinas, apibūdindamas Reformacijos vertybes, rašo: „Šventame Rašte yra daugybė paradigmu ir detalus jų aptarimas užimtų labai daug vietos. Bažnyčios tėvai yra parašę daugybę didelių darbų apie vertybes, net mokslininkų traktatai negali išsemti vienos iš tų vertybių gelmės. Tačiau tam, kad krikščionis iš tiesų pasišvęstų, nebūtina skaityti Bažnyčios tėvų darbus; **jam reikia tik suprasti vieną pagrindinį Biblijos vadovavimo principą**“ (J. Kalvinas, 2000, p. 9). Taigi M. Liuterio paskelbtas šūkis *sola Scriptura!* ir *sola Christus!*, kurie reiškia, kad tikintysis išganymą gali pasiekti tik per *Šv. Raštą* ir *Jėzų Kristų yra* ryškiausias Reformacijos epochos ženklas, atveriantis kelią į visas kitas to laikmečio vertybes.

Apie Reformacijos laikotarpiu išaugusį Šventojo Rašto autoritetą liudija 1651 metais Šveicarijoje Ciūriche išleistas „Antrasis šveicariškasis išpažinimas“, kuris iki šiol naudojamas kaip evangelikų reformatų išpažinimas: „*Šventas Raštas išsamiai moko visapusiško dievobaimingumo*. Todėl manome, kad iš Šventojo Rašto reikia semtis tikrosios išminties ir dievobaimingumo, taip pat Bažnyčių reformacijos bei valdymo nuorodų, visų pareigų, kurias suteikia dievobaimingumas, nustatymo, galiausiai dogmų patvirtinimo bei atmetimo arba visų klaidų paneigimo; be to, ir visų pamokymų, pasak apaštalo žodžių: „*Visas Raštas yra Dievo įkvėptas ir naudingas mokyti, barti, taisyti, auklėti teisumui, kad Dievo žmogus taptų tobulas, pasiruošęs kiekvienam geram darbui*.“ (2 Tim 3,16-17)“

Pažymėtina tai, kad iki Reformacijos žmogaus gyvenimo vadovais galėjo būti Bažnyčios tėvai arba pati Bažnyčia, tačiau to meto teologai, save vadinę „Dievo Žodžio tarnais“ pabrėžė, kad aukščiausias autoritetas yra Biblija. Tai išplaukia iš nuostatos, kad kiekvienas tikinysis pats atsako prieš Dievą, todėl privalo gebėti kritiškai mąstyti, atskirti ir atsirinkti. J.Kalvinas teigė, kad Bažnytinis mokymas nėra tas, kuris "negalėtų būti svarstomas" ar kritikuojamas. Suprantant ir aiškinant Dievo žodį, turi dalyvauti kuo daugiau žmonių, todėl labai svarbu svarstyti, reikšti nuomonę ir mąstyti. O tam reikalingas kritikos įrankis: „Kada ką begirdėtume, mes visada turime kuo remtis [būtent Biblija], kad pažiūrėtume kritiškai, ar Dievas tikrai taip sakė, ar

ne“ (Inst. IV,8,15). Tokia nuostata turėjo įtakos melstis gimtąja kalba ir steigti mokyklas, skirtas vaikams iš neturtingų šeimų. Viena reikšmingiausių to laikotarpio naujovių buvo spaudos technologijų vystymas ir idėjų bei pažiūrų formavimas spaudos pagalba.

1545 metų Ženevos katekizme J. Kalvinas teigė, jog mes gyvename tam, kad pažintume Dievą. Savo fundamentaliame veikale, keturių knygų traktate „Krikščionių tikėjimo pamokymas“ (*Institutio religionis christiane*, 1536 m.) jis išdėstė protestantizmo pagrindus, pabrėždamas pirmuose puslapiuose, kad „Dievo pažinimas ir savęs pažinimas artimai susiję dalykai“. Klausimas „kas aš esu?“ yra labai svarbus, nes mūsų, kaip nusidėjėlių suvokimas veda prie Dievo pažinimo, ir atvirkščiai, nepažinę Dievo, nesitikėjime suvokti pačių savęs: „žmogus jokia būdu neįstengs tikrai pažinti savęs, jeigu prieš tai nebus pažvelgęs į Dievą, o tik po to žvilgsnį permetęs į save. Mat mums būdinga tiesiog įgimta didžiulė puikybė, dėl kurios sau atrodome visai nepeiktini, išmintingi bei šventi, kol apčiuopiami įrodymai nepaliudija mūsų neteisingumo, nuodėmingumo, kvailybės ir netyrumo ir šitaip neįrodo mūsų kaltės. Tačiau to visai nė neįvyksta, jeigu žvelgiam tik į save, tuo pat metu nematydami Viešpaties; **nes Jis gi yra vienintelis mastas, pagal kurį nustatomas mūsų įvertinimas**. Mes juk iš prigimties visi linkę į veidmainystę... Jeigu nepakeliame akių nuo žemės, pasiliekame visiškai patenkinti savo teisumu, išmintimi ir dora, šitaip sau baisiausiai pasigerindami – tetrūksta tik pusdieviais pasivadinti! Bet jeigu imame ir savo mintis nukreipiame viršun į Dievą, jeigu susimąstome, kas jis per Dievas, jei pasveriamo jo teisumo, išminties bei doros griežtą tobulumą, į kurį ir patys turėtume lygiuotis...“ (J. Kalvinas, 1997, p.50).

Visi reformatų teologai, kaip antai Jamesas I. Packeris, šios esminės nuostatos laikosi ir šiomis dienomis: „Kam mes buvome sukurti? – Pažinti Dievą. Kokio tikslo turėtume siekti gyvenime? – Pažinti Dievą. Kas yra tas amžinas gyvenimas, kurį mums duoda Jėzus? – Dievo pažinimas... Kas gyvenime geriausia, kas teikia daugiau už bet ką džiaugsmo ir pasitenkinimo? – Dievo pažinimas... Kas Dievui suteikia daugiausia malonumo žvelgiant į žmogų? - Dievo pažinimas“. (...)

Iš visų Šventojo Rašto pamokymų J. Kalvinas išskiria pagrindinį principą: „Būkite šventi, nes aš esu šventas“ (1 Pt 1, 16). „Dievo šlovė negali turėti nieko bendro su blogiu ir netyrumu.“ J. Kalvino teorija pakyla aukščiau filosofijos mokslo: „Tegul tie, kurie mano, kad filosofai vieninteliai turi moralės sistemą, parodo mums prakilnesnį kelią nei paklusnumas Kristui ir sekimas Juo.“ (J. Kalvinas, 2000, p.11).

Taigi galiausiai žmogaus orumas Reformacijos laikotarpiu pasiekia neregėtas aukštumas: „**Filosofai niekada nepakyla aukščiau prigimtinio žmogaus orumo. Tačiau Šventas Raštas rodo mums vienintelį nenusidėjusį Gelbėtoją, Jėzų Kristų (Rom 6,4; 8,29)**“

(J. Kalvinas, 2000, p.12)

Reformacijos laikotarpiu pagrindinė vertybė buvo Biblijos autoriteto, kaip vienintelio gyvenimo vadovo ir išganyto pagrindo, pripažinimas. Buvo raginama kiekvienam savarankiškai studijuoti ir suprasti Dievo Žodį. Tai skatino kritišką mastymą, formavo brandžią asmenybę, atsakingą Dievui ir visuomenei. Svarbiausias akcentas religiniame mokyme buvo Dievo ir savęs pažinimas, kad žinoti kaip apreikšti Jo šlovę ir tapti šventu. Šių vertybių internalizacija sąlygojo Reformacijos sensualistinės pedagogikos atsiradimą.

2.2. J.A.KOMENSKIO UGDYMO KONCEPCIJOS FILOSOFINIAI PAGRINDAI

Realizmas nelaikomas atskira kryptimi, nes tai pasaulėžiūros principų visuma. **Realizmas vienija pripažįstančius dvasinę tikrovę (šiuolaikinis neotomizmas, reformacijos sensualizmas, protestantizmo dialektinė teologija) ir nepripažįstančius dvasinės tikrovės (materializmas).** Realizmas šiomis dienomis vertinamas labai prieštarinai. Ši koncepcija turi labai karštų gynėjų ir tokių pačių priešininkų „globaliųjų antirealistų“.

Realizmas teigia, kad materialusis pasaulis egzistuoja nepriklausomai nuo stebėtojo sąmonės, o realybę galima suvokti pojūčiais. Koncepcijos pagrindą sudaro šie teiginiai:

1. Realiai egzistuoja pasaulis, kuris nėra žmogaus sukurtas ar sukonstruotas (materializmas tai neigia).
2. Šią objektyvią realybę žmogaus protu galima pažinti.
3. Žiniomis apie šią realybę žmogus remiasi savo veikloje. (Bitinas, 1996, p. 72)

Realizmo ištakos siejamos su antikiniai Demokrito ir Aristotelio filosofais. XVI a. anglo F. Bekono filosofija, grindžiama jutiminiu tikrovės pažinimu, tampa materialistinės krypties pradžia. XVII a. įžymusis čekų švietėjas **J.A.Komenskis teoriją praplečia ir realizmo pagrindu sukuria nuoseklią, moksliskai pagrįstą, asmenybės ugdymo teoriją, pavadintą Reformacijos sensualistinė (arba empyrine) pedagogika.**

Reformacijos sensualistinė pedagogika [*lot. sensus* – pojūtis] priskiriama realistinei pedagogikai. Teorija grindžiama tuo, kad žmogaus sąmonėje atsispindi tai, kas suvokiama pojūčiais. Ji dar vadinama empyrine pedagogika ir remiasi teiginiu „Prote nieko nėra tokio, ko prieš tai nebuvo pojūčiuose“. Reformacijos sensualistinės pedagogikos atstovai F. Bekonas, J. Šturmas, V. Ratke, Dž. Lokas, A. Kulvietis ir J.A. Komenskis (Jovaiša, 2007, p.213).

Dž. Lokas ir A.Frankas realistinio ugdymo reikalavimus formulavo remdamiesi tuo, kad lavinimo turinys turi atitikti laikmečio mokslo žinias ir sietis su gyvenimu. Švietimo epochoje D. Didro, K. Helvecijaus, P. Holbacho suformulavo teorinius determinizmo ir materializmo pagrindus. Ž.Ž.Ruso iškėlė mintį, kad

ugdymu galima pertvarkyti visuomenę, o XVIII a. ugdymo idėjos siekia rengti žmogų naudingą sau ir visuomenei. XIX a. amžiuje J. Herderis ir V. Humboltas pabrėžė humaniškumo, ugdymo ir kultūros įsisavinimo tikslus.

Lietuvoje realistų idėjos žavėjo mastytoją J.Šliūpą. Jam priimtinos toks žinių įgijimo būdas, kai einama nuo paprasto prie sudėtingo, nuo neapibrėžto prie apibrėžto, nuo konkretaus prie abstraktaus, ir svarbiausia „nuo patyrimo mes ateiname prie samprotavimo [...], atieškome geriausias ypatybes ir savitarpinį prietikį visų daiktų“. (Šliūpas, 1929, p.115). Jis apibendrina, kad tikrasis mokslas remiasi stebėjimu, tyrinėjimu bei svarstymu. Todėl mokytojui ugdytinį reikia labiau išmokyti stebėti gamtos reiškinius ir leisti, kad vaikai juos išmėgintų. Tik išlavintais pojūčiais individas patiria daugiau ir subtilesnių išpūdžių. Todėl mokant labai svarbu ne tik atskleisti, bet ir parodyti kaip prie jų prieinama.

J.A. Komenskio idėjomis žavėjosi ir Lietuvos pedagogė G. Petkevičiatė-Bitė. Jai buvo priimtinas natūralus vaiko stebėjimas ir pažinimas ugdymo procese. Tačiau dėl priemonių trūkumo ir tuomet vyravusio verbalinio mokymo būdo, kurį J.A. Komenskis labai kritikavo, tuometinėje mokykloje jo nelabai laikėsi.

Kintant sociokultūrinei erdvei realizmas susidūrė su rimtomis kliūtimis. XXI a. postmodernizmo pagrindinis mąstymo etosas yra grįstas prielaida, kad visatoje **nėra vienos objektyvios tiesos**, nemažai mokslo filosofų realizmą pradėjo neigti (Andronas, 2005). Teigiama, kad šis pažinimas per daug skubotas ir netinka radikaliai pasikeitusioms teorijoms. Realizmo priešininkai „globalieji antirealistai“ „neigia, kad mums kaip nors pasiekiamo tikrovė.“ (Chalmers, 2005, p. 253).

XX a. pradėta mastyti, kad mokslas nėra racionali veikla, kurioje vadovaujama tam tikru ypatingu metodu (Chalmers, 2005, p.20). Tokių idėjų paskatino filosofą P.Feyerabendą parašę knygą pavadinimu „Prieš metodą: anarchistinės pažinimo teorijos apybraiža“ (1975). Pritardamas kolegos Johnui Stuartui Miliui požiūriui į žmogaus laisvės idėją, jis suponavo mintį, kad mokslas, taip kaip ir Bažnyčia, turi būti atskirtas nuo valstybės, nes šis pažinimo būdas nėra niekuo pranašesnis už religiją. Feyerabendas teigė: „reikia išlaisvinti visuomenę iš ideologiškai sustabarėjusio mokslo gniaužtų taip, kaip mūsų protėviai išlaisvino mus iš Vienintelės teisingos religijos gniaužtų!“ (Feyerabend, 1975, p.307). „Amerikos pilietis dabar gali pasirinkti jam patinkančią religiją, bet jis negali reikalauti, kad jo vaikai mokykloje būtų mokomi, tarkime ne mokslo, bet magijos. Bažnyčia atskirta nuo valstybės, bet valstybė neatskirta nuo mokslo.“ (Feyerabend, 1975, p. 299).

Tačiau XXI a. yra mokslininkų uoliai ginančių realizmo pozicijas. Mokslinio realizmo principus aiškiai suformulavo R. Boydas (1984). Žymus šių laikų mastytojas K.R. Popperis ir jo pasekėjai radikalų realizmą sušvelnina pavadindami jį hipotetiniu realizmu ir radikaliai kritikuoja idealizmą. K.R. Popperis sako: „Realizmas yra nei įrodomas, nei paneigiamas, bet jis yra pagrindžiamas ir argumentai pirmiausia liudija jo naudai... [...] **Sveikas protas aiškiai yra realizmo pusėje.**“ (Popperis, 2001, p.289)

Lietuvoje realistiškos ugdymo koncepcija XX a. vertinama kritiškai. *Manoma, kad ši ugdymo koncepcija absoliutina mokslo žinias ir apkrauna ugdytinį niekam nereikalinga informacija.*

Realizmo kritikai teigia, kad „Pagrindinis dėmesys skiriamas žinioms apie tikrovę, esančią šalia žmogaus ir už žmogaus, ir sumenkinama žinių apie patį žmogų, apie save kaip asmenybę reikšmė.“ (Bitinas, 1996, p.76). Kritikos šiai ugdymo koncepcijai negaili VGTU Humanitarinio instituto docentas Tomas Kačerauskas: „**Realizmo kritikos esmė – siauras ir ribotas požiūris į žmogaus prigimtį, nieko gera neduodantis mokymui ir ugdymo teorijai.**“³¹. Jis įsitikinęs, kad alternatyva realizmui yra idealizmas, kurio gyvybingumą lemia didžiausias dėmesys individui. Idealistinio ugdymo centras yra žmogus ir jo „aš“ todėl jis neabejotinai pranašesnis už realizmą (Kačerauskas 2002). Idealistinei ugdymo sistemai pritaria ir B.Bitinas įsitikinęs, kad „Buvusiose socialistinėse šalyse idealistinis ugdymo vaizdinys dažnai atlieka socialinę politinę funkciją, yra autoritarinės ugdymo sistemos, grįstos filosofiniu materializmu, priešprieša.“ (Bitinas, 1996, p.72). Į realistiškos ugdymo koncepciją palankiau žiūri L.Jivaiša, tačiau esminio skirtumo tarp šių skirtingų sistemų dvasinės būties pažinimo nedaro „vadinasi, visatos, pasaulio pirmasis pradas yra Idėja. Ji yra ne kas kita kaip Dievas.“ (Jovaiša, 2002, p.12). Su tokia formuluote realizmo atstovai niekada nesutiks, nes Dievas krikščioniškoje pasaulėžiūroje yra Asmuo.

Kalbant apie ugdytinio apkrovimą niekam nereikalinga informacija derėtų aptarti Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) Kalifornijos universitete, atliktą studiją „Koks informacijos kiekis?“. Ji parodė, kad nuo 1980 m. iki 2008 m. informacijos padaugėjo daugiau nei dvigubai. Studijos bendraautoris R. Bohnas sakė, jog „žmogaus mąstymo intervalai mažėja, o tai lemia gilesnių minčių mažėjimą.“ JAV psichiatras, mokslininkas E. Hallowellis teigė, kad dabartiniai jaunuoliai ypač daug savo laiko praleidžia prie kompiuterių ar mobiliųjų telefonų ekranų.“ „Jie taip užsiėmę informacijos paieškomis įvairiuose šaltiniuose, kad praranda gebėjimą

mąstyti ir jausti.“³². Taigi studija parodė, kad perteklinę informaciją jaunuoliai gauna ne ugdymo įstaigose, o laisvalaikio metu.

Lietuvos mokslininkė D. Verbylaitė (2006) tyrinėdama dvasingumo ugdymo aspektus realizmą vertina palankiai. „Vadinasi, ugdant dvasingumą, svarbu plėsti ir gilinti žmogaus patirtį, kad žmogaus buvimas pasaulyje įgautų egzistencinę prasmę.“ (Verbylaitė, 2006, p.25).

1992 metais vyko Respublikinės mokslinė konferencija, skirta J. A. Komenskio 400-ųjų gimimo metinių jubiliejui. Todėl galima sakyti, kad mūsų šalyje yra pastebimas susidomėjimas šio iškilaus pedagogo idėjomis. Tačiau Lietuva vis dar labai menkai pasinaudojo šios pedagogikos lobynais. Dažniausiai J.A.Komenskis cituojamas kaip autorius, kurio pedagogika paremta gamtos dėsniais, o ne Švento Rašto doktrinomis. Todėl labai svarbu pabrėžti tai, kad J. A. Komenskis visų pirma buvo krikščionis ir jo pedagogika persmelkta krikščioniška pasaulėžiūra. Realistinės ugdymo sistemos situacija Lietuvoje apgailėtina. Ji susiduria ne tik su postmodernistinėm sociokultūrinėm tendencijom, bet ir su stereotipiniu neobjektyviu sistemos vertinimu. Realistinę pažinimo sistemą, kuri remiasi Dievo apreiškimu, keičia idealistinė, kuri remiasi žmogaus filosofija . Tokia dvasinės realybės pažinimo kaita lemia žmogaus ontologijos kaitą ir orumo dimensijos transformacijas.

2.3. J. A. KOMENSKIS APIE ASMENYBĖS ORUMĄ

Janas Amosas Komenskis išžymus čekų mokslininkas, pedagogas J.A. Komenskis savo veikla pelnęs didelę pagarbą ir nemirtingumą. Moksliskai pagrindęs sensualizmą, apjungęs teologines ir pedagogines žinias, sukūręs vieningą moksliskai pagrįstą mokymo teoriją Komenskis vadinamas „Pedagogikos Niutonu“, „Pedagogikos Kolumbu“, „Pedagogikos tėvu“ ir „Tautų mokytoju“. Jo nuopelnai pedagogikai prilyginami Dekarto ir Bekono filosofijai, Koperniko – astronomijai.

J. A. Komenskis teigė, kad ugdymo pagrindas turi būti pagarba vaiko orumui. Anot pedagogo kiekvieno, kuris ruošiasi ugdyti asmenybę, širdyse turi įrašytas Šventame Rašte pažymėtas žmogaus įvertinimas ir pranašumas:

„Aš tave paskyriau bendrakeleiviu į amžinybę, tavo labui aš sukūriau dangų, žemę ir visą, kas juose yra, dėl tavęs vieno aš sutelkiau į vieną vietą visą, ką kitiems padarams daviau atskirai: buvimą, gyvybę, jausmus ir protą. Ir padariau tave aukštesniu už visus savo rankų padarus, viską padėjau tau po kojų, avis, jaučius, laukinius žvėris, padangės paukščius ir jūrų žuvis, ir tokiu būdu garbe ir šlove apvainikavau tave (Ps 8.1; Tim 3,16; 1 Pet 1,12; Žyd 1,6; Jon 1,52; Mat 4,11)“ (Komenskis, 1986, p.216). Šis teiginys turi būti kiekvieno žmogaus savižinos GNOTHI REAUTON („pažink pats save“) pagrindas, kurį antikos filosofai taip pat vertino ir akcentavo.

Pagal krikščioniška pasaulėžiūrą žmogus turi praeiti tris buvimo vietas: iščias, žemę ir dangų. Žmogus gimsta kai susiformuoja kūnas, bet miršta ne visada tada, kai susiformuoja siela paruošta amžinam gyvenimui. Jei taip nutinka, žmogus pražūsta amžinam gyvenimui. Todėl su didele atsakomybe, remdamasis Šventu Raštu, jis suformulavo žmogaus ugdymo triadą: **1) pažinti save ir daiktus 2) juos ir save valdyti 3) siekti Dievo.** Ir nors mūsų prigimtyje yra dievotumo pradai, jį reikia ugdyti, mokantis, dirbant, meldžiantis. Todėl mokymo turinį reikia jungti su dorybe, o „kur prie jų prisijungs tikras dievotumas, tas sutvėrė tobulumą“ (Komenskis, 1986, p.132). J. A. Komenskis pastebi, kad „ką pirmučiausia reikėjo įkvėpti žmogui – dievotumą ir dorumą, - tuo mažiausiai buvo rūpinamasi“ (Komenskis, 1986, p.134). Mokslas padeda pažinti kūriniją, bet jei nepripažįstamas jos Kūrėjas, iškreipiama jos paskirtis ir nukrypstama nuo Dievo tikslo ir plano. J.Uzdila (1983) taip pritaria žymiojo pedagogo idėjoms: „Todėl dievotumo ir dorovės simbiozė yra būtina

protingos būtybės raidoje: ji esmingai pagerina prigimtį, suteikia jai naują būti, pranokstantį kutus žemės padarus.“ (Uzdila, 1983, p.78) ir tai veda į garbingą gyvenimo kelią.

Dievotumo ugdymo metodus pedagogas apibrėžia kaip teisingas supratimas apie religijas ir tikėjimo dalykus. Pažinimo šaltiniai - **Šventas Raštas (žodžiai), pasaulis (kūriniai) ir mes patys (įkvėpimas)**. Būdai dievotumui ugdyti taip pat trys – **meditacija, malda ir bandymas**.

Kaip šiais šaltiniais ir būdais naudotis J. A. Komenskis išdėstė 21 taisyklėse. Dievotumą būtina ugdyti nuo pat vaikystės, nes jei to nedaroma į vaiko sielą „į sielą įsiskverbia tylus dievybės neigimas ir negerbimas“, kurį vėliau sunku, o kai kam ir visai negalima išrauti.“ (Komenskis, 1986, p.59). Vaikai tesimoko šauktis Dievo ir Jį garbinti. Taip jie laimingai gyvens čia ir drauge su Išganytoju po mirties. Ypač veiksmingas šiame procese yra Švento Rašto poveikis. Jis žadina mintis apie Dievą, gerus darbus ir pagarbą, stiprina tikėjimą, meilę ir viltį. Visas mokymas įgauna prasmę kai jis suderintas su Šventu Raštu.

Krikščioniškas mokymas turi auklėti „**piliečius dangui, o ne pasauliui**“ (Komenskis, 1986, p.369). nes „**viskas prasideda ir baigiasi Dievo vardu**“ (Komenskis, 1986, p.285). Humanitariniai mokslai, kurie remiasi klasikinė reformatų teologija, Dievo pažinimą vadina visų „Mokslų karaliene“ ir pagrindu. „Humanitarinių mokslų tradicija tikėjimą patalpino žmogaus identiteto centre, kuriame kaip emblema stovi Kristus, nes „Jis yra pirma visų

J. A. Komenskio vadovėlis „Orbis sensualum pictum“ (1658m.) pagrindė sensualizmą ir moksliskai įrodė, kad pažinimas prasideda nuo pojūčių. Šio kūrinio pansofinė idėja tuo metu buvo milžiniškas šuolis ugdymo teorijoje ir praktikoje, o šiomis dienomis, ypač protestantiškose šalyse, vėl sulaukia Vakarų Europos edukologų dėmesio. Vadovėlio turinio ir struktūros pagrindas – žmogus ir pasaulis, kuriuos sutvėrė aukščiausioji jėga. Jame atskleidžiamas žmogaus būties santykis su pasauliu, nurodoma, ko jis turėtų siekti ir kuo tapti. J. A. Komenskio skelbia visuotinį mokymo principą - mokyti visus ir visko, kas gyvenime yra naudinga ir rengia įvairiapusei veiklai, kas lavinimą daro tvirtą, pagrįstą ir visapusišką (apimantį išmintį, kalbą ir ranką). Mokymo turinys apima visą kosmosą, pradedant Dievu kaip aukščiausia tobulybe. Apžvelgiama kas yra pasaulis ir kokia Žemės vieta jame t.y. negyvoji ir gyvoji gamta, žmogus ir jo raida, jo kūno sandara, jutimo organai ir siela, visapusiška veikla aprašant amatus ir visuomeninį gyvenimą. Nušviečiama kultūrinė

dvasinė žmogaus gyvenimo sritis, o pirmiausia bendroji etikos sąvoka. Žmogus turi tapti geradariu, nugalėti kliūtis, siekdamas pagrindinio tikslo, neišklysti iš tiesaus kelio. Toliau aiškindamas kokios svarbios žmogaus savybės kaip išmintis, darbštumas, saikingumas, drąsa, ištvermė, žmogiškumas, teisingumas, Dievo leista santuoka, vedanti į savitarpio pagalbos rojų ir žmonijos pratęsimą. Nagrinėjami valstybinio ir visuomeninio gyvenimo pagrindai.

J. A. Komenskio įsitikinimu XVI a. tuo metu egzistavusi scholastinei mokyklai trūksta sistemingumo ir nuoseklumo ir ji neturėjo aiškiai apibrėžtų **tikslų ir būdų** kaip jų siekti. **J. A. Komenskio formuluojami tikslai.** Jei žmogus yra paskutinis, tobuliausias ir kilniausias Dievo kūrinys, tai jis ir privalo siekti aukščiausio tikslo – **amžinybės. Jo siekiama savęs pažinimu (su savimi ir visų daiktų), savitvarda ir dievotumu (Dievo siekimu).** Pirmasis tikslas reikalauja žinoti, mokėti, suprasti kas vyksta pasaulyje; antrasis – mokėti tvarkyti ir valdyti visus daiktus, savo veiksmus ir judesius; trečia – tiksliai atvaizduoti Dievo tobulumą. **J. A. Komenskio formuluojami būdai.** J. A. Komenskis garsiojoje „Didžiojoje didaktikoje“ suformulavo **gamtinį ugdymo metodą, kuris remiasi žmogaus prigimtimi.** Mokymo metodas turi atitikti natūralų prigimtį žmogaus siekį tobulėti „kad sužadintų žinių siekimą“, nes „visa kas gamtiška vystosi savaime“. Tai aiškiai išreiškiama terminuose tokių reiškinų, kurie ir yra labai reikšmingi šiandieninei pedagogikai ir etikai – autopisja (*gr.+ pats norėti mokytis*), autopraksija (*gr.pats+darau*) autochresija („*savarankiškas taikymas, naudojimas*“), sinkrezė (*nesutarimų sutaikymas jų sugretinimo keliu*). Mokslininkas teigimu Dievas suteikė žmogui tris kelius gamtai pažinti ir ją valdyti: pažinimo, veiklos ir kalbos, prie kurių jis pats dar pridūrė vaiko prigimtines universalumą, spontaniškumą, žmogaus prigimtines laisves. Vaikas yra pats save formuojantis, deformuojantis, reformuojantis priklausomai nuo to kokie jam teikiami atvejai.

Pedagogas aiškiai suformulavo mokymo struktūrą: trys mokymo tikslai – gerai žinoti, veikti ir kalbėti; trys objektai – Dievas, pasaulis, žmogus; trys svarbiausi subjektai – protas, valia, gabumai įvykdyti; trys instrumentai – protas, samprotavimas, nuojauta.

J. A. Komenskio ir „ankstyvosios mokyklos“ atstovai kritikavo programas, kurios aiškiai neatskiria faktų, dėsnių, pateikia gatavas žinias. Jis suformulavo auksinę taisyklę kuri reikalavo, kad mokytojas remtųsi, kai tik galima visais mokinio pojūčiais. J. A. Komenskio pagrindė toki mokymą, kuris remiasi artimiausios aplinkos

stebėjimu, aiškinimu, faktų rinkimu, jų grupavimu, vaiko patirties plėtimu ir giliniu, plačiau supažindinant su gimtuoju kraštu.

Išmintis pasireiškia tikru ir aiškiu daiktų pažinimu. Vaikai turi teisingai žinoti, teisingai veikti ir teisingai reikšti mintį. Tai ne tik sintetinis viso pasaulio daiktų pažinimas, bet ir daikto, žodžio ir veiksmo vienovė, vedanti į intelekto, jausmų ir veiklos sintezę, o per ją – į visuotinę išmintį.

J. A. Komenskis žmogų vadino gamtos dalimi dėl to jo pasaulėžiūra kartais vadinama panteistiška. R. Tidikis tegia: „J. A. Komenskis...savo protestantišką pasaulėžiūrą pagrįsdamas panteizmo ir empirinio materializmo idėjomis...“ (Tidikis, 1992, p.84). Tačiau toks pedagogo koncepcijos vertinimas yra klaidingas. J. A. Komenskio pasaulėžiūra buvo krikščioniška ir ji visiškai nesiderina su panteistine.

Taigi J.A. Komenskis apibrėždamas žmogaus orumą ir iškeldamas jo svarbą pradeda nuo GNOTHI REAUTON („pažink pats save“). Jo teorijoje svarbūs pažinimo būdas, ugdymo metodai, būdai ir tikslai. Teorija nuosekli, moksliskai pagrįsta ir neatsiejama nuo socialinio ir transcendentinio lygmens.

3. ORUMO TRANSFORMACIJA ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE

3.1. ORUMO DIMENSIJŲ KAITOS PRIEŽASTYS

Pirminiame socializacijos etape vaikas dvasines vertybes perima šeimoje. Remiantis socialinio išmokymo teorija vaikas nuo mažų dienų, matydamas tėvų pagarbos (nepagarbos) vienas kitam ženklus, pradeda kurti vaizdinius apie žmogaus orumą. Kaip pastebi japonų mokslininkė Y.Nomuro (2000), jaunuomenės integruoto ugdymo sėkmė visų pirma priklauso nuo suaugusiųjų.

Anot D.M. Stančienės (2006), gėrio ženklai aptinkami įvairiose kultūrose ir civilizacijose, mokslo ir meno kūrinuose, tautos tradicijose bei papročiuose, sakmėse mituose, tikėjime. Gėrio ženklai visada liudija žmogaus orumą, kuris neatsiejamas nuo Kūrėjo. Reformatų filosofas ir teologas Thomas K. Johnsonas (2009) plėtodamas sampratą apie Švč. Trejybę, pažymi, jog Dievas Tėvas per kūriniją mums nuolat skleidžia gėrio ženklus. Jo mintį pratęsia ir kalvinistas M. Weberis (2000), teigdamas tą idėją, kad šiuolaikinė visuomenė mokslo dėka siekia pateikti atsakymus į tuos klausimus, kuriuos anksčiau padėdavo atsakyti tik religija. Mokslas ir technologija, iš vienos pusės, skatina industrializaciją, kuri sąlygoja gyvenimo trukmę, komfortą, ir iš kitos pusės – keičia gyvenimo idealus. Tokiu būdu aukštų technologijų dėka skleidžiasi „...tarptautinės bendrijos pastangos siekti žmogaus gerovės“ (Kvieskienė, 2003, p.15). Tačiau, kalbėti vien tik apie gerovę, įvardinant ją žmogaus racionalios veiklos ženklu, liudijančiu jo orumą būtų netikslinga, neminint žmogaus pagarbos Dievui.

Aptariant orumo paradigmos transformacijas visuomenėje, neišvengiamai tenka analizuoti jos sociokultūrinį paveldą. Tai vienas iš esminių veiksnių, darančių didžiulę įtaką orumo paradigmai. Šiandien, analizuojant pokomunistinę visuomenę, ugdymas ir visa švietimo sistema yra veikiami ne tik istorinio konteksto, bet ir tokių socialinių procesų kaip globalizacija, europeizacija, urbanizacija ir kt. Tie patys veiksniai transformuoja ir ugdymo institucijas kaip šeimą, mokyklą, Bažnyčią.

Šiame darbe, nagrinėjant orumo paradigmą teologiniu ir filosofiniu aspektais, matėme kokią svarbų vaidmenį vaidina religija. M. Ališauskienė (2010), siekdama nubrėžti teorinę perspektyvą tarp tradicinės ir modernios visuomenės, siūlo analizuoti

ne tik pokomunistinį socialinį kontekstą, bet ir identifikuoti tradicinės bei modernios religijos raiškos formas.

Vienu didžiausiu modernios visuomenės iššūkiu įvardinamas *utilitarus individualizmas*. Jis akivaizdžiai skiriasi nuo biblinės tradicijos, kurios pagrindinis leitmotyvas – sąžinė. Šį reiškinį mokslininkas Z. Baumanas (1998) susiejo su tradicinės religijos transformacija į modernią. „Moderniam žmogui nereikia pamokslininko, primenančio, kad jis yra netobulas ir silpnas; žmogui reikia konsultanto, patikinančio, kad jis gali tai padaryti, ir patariančio, kaip taip padaryti“ (Bauman, 1998, p.68). Pranašas ir autoritetas yra tas, kuris skelbia „Tu gali tai padaryti“.

Tokį patį modernios visuomenės ypatumą, remdamasis įvairių mokslo sričių tyrimo duomenimis, pastebėjo ir V. Žemaitis. Jis išskyrė tris pagrindines žmonių, ypač jaunimo, destruktivias vertybines orientacijas: *pragmatizmą* (beatodairišką naudo siekimą), *hedonizmą* (siekimas malonumų), *konformizmą* (prisitaikėliškumą). Kaip Antikos laikais, taip ir modernioje epochoje, hedonizmas reiškiasi girtavimu, narkomanija, sekso kultu. V. Žemaitis diagnozuoja, jog „Tiesioginė nudvasinto, beprasmių gyvenimo pasekmė, tarsi liga, kurios išgydyti neįmanoma, nesutaurinus ir neįprasminus žmonių gyvenimo“ (Žemaitis, 1995, p.15).

Didžiausia problema su kuria nesugebėjo susidoroti *utilitarus individualizmas*, pasak R. N. Bellaho (1976) – pasiūlyti prasmingą modelį asmeninei ir socialinei egzistencijai. Jo nuomone, plačiai propaguojamos individualios laisvės idėjos paskatino jaunuomenę prasmės ieškoti už religijos ribų, todėl šešiasdešimtųjų metų krizę reikėtų vadinti *prasmės krize* su plačiomis politinėmis, socialinėmis ir kultūrinėmis pasekmėmis (Bellah, 1976, p.339). R.N. Bellahas pabrėžė, kad Reformacijos diegtas įsitikinimas, jog kiekvienas bažnyčios narys atsakingas už save, moderniojoje religijoje transformuojasi į būseną, kurią jis apibūdina – „Mano protas yra mano bažnyčia“ (Bellah, 1964, p.373). *Taigi individualizmas tampa viena esminių moderniosios religijos formų*. Mūsų epochoje bręstančiam jaunam žmogui pačiam reikia susikurti savo pasaulėžiūrą, įskaitant ir religijos elementus, kuriuos jis susirenka lyg dėlionę. R.Wuthnowas tokį reiškinį pavadino religijų mišiniu (*angl. patchwork religion*).

Su tokiu religiniu sinkretizmu ir individualizmu nesutiko Reformacijos veikėjai. Tai visiškai prieštarauja esminiam Renesanso epochos šūkiui *sola Scriptura* ir *sola Christus*. Jau tuomet J. Kalvinas buvo vienas iš pirmųjų didžiųjų religijos

kritikų, kuris pabrėžė „Tikros ir klaidingos religijos skirtumus“. Jis puikai suprato, kad įvairios religijos modifikacijos dažniausiai yra susikurtos paties žmogaus. J. Kalvinas teigė, kad kiekvienas žmogus yra kaip nors religingas, tik gaila, kad dauguma niekina „neišmatuojamą Dievo didybę“. Tokie žmonės susikuria Dievą patys pagal savo išsivaizdavimą „jų supratimą apie Dievą lemia jų pačių mąstymo sukurtos kvailos ir neapgalvotos fantazijos“ ir taip žmogus „nusiğręžia nuo tikrojo Dievo“ (Kalvinas, 2010, p. 10).

Siekiant aptarti orumo paradigmos transformacijas, paanalizuosime tradicinių ir modernių religijų išpažinėjų požiūrius į kai kuriuos religijai svarbius elementus, pateiktus M. Ališauskienės (2010).

1 lentelė. Tradicinės ir modernios religijos palyginimas (M. Ališauskienė)

	Tradicinė religija	Modernioji religija
Nerimas	Ontologinis	Egzistencinis
Orientacija	Transcendentinė	Imanentinė
Autoritetas	Dievas	Žmogus
Tikslas	Gyvenimas po mirties/ išganymas	Gyvenimas čia ir dabar/ gera savijauta
Įsitraukimas / narystė	Paveldas/tradicinis	Sukonstruotas (<i>pranc. bricolage</i>)
Ritualas	Pamaldos, Šv. Mišios	Nebūtinai, bet galimi periodiški susitikimai
Simboliai	Sakramentai	Bendrų nebėra, individualūs, diferencijuoti
Organizacinė išraiška	Organizuota (bažnyčia, sekta)	Individualiai arba populiariai legimituota (denominacija, kultas, tinklai)
Garbinimo vieta	Bažnyčia, šventykla, sinagoga, mečetė	Nėra arba bet kur pagal poreikius (klubas, ratelis)
Atstovas	Dvasininkas (<i>autorės pastaba - Kristus</i>)	Konsultantas
Patirtis	Būtina, patvirtina šventenybės egzistenciją	Būtina, atveria nepažintas žmogaus galimybes)

Iš šios lentelės matome, kad kinta tikinčiųjų požiūris ne tik į pačias apeigas, bet ir į Bažnyčios vietą visuomenėje, todėl nukreipiant žmogų oriam gyvenimui, reikalingas permanentinis širdies ir proto ugdyimas bei formavimas.

Remiantis mokslininko R. Rhodes (1995) *New AGE* judėjimo tyrimais, kuriais papildžius M. Ališauskienės lentelę, galime teigti, jog sociokultūriniai veiksniai keičia gėrio paradigmos sampratą, o tuo pačiu, transformuoja orumo dimensijas.

2 lentelė. Tradicinės ir modernios religijos palyginimas (pagal R. Rhodes)

	Tradicinė religija	Modernioji religija
Dievo ontologija	Moralus Asmuo	Amorali beasmenė energija
Žmogaus ontologija	Nuodėminga	Dieviška, nuodėmės nėra
Dievo ir žmogaus pažinimo šaltiniai	Biblija, Šventas Raštas	Sinkretizmas

Matome kaip nuo Reformacijos laikų pasikeitė ne tik Dievo ir žmogaus samprata, bet ir dvasinės realybės pažinimo šaltiniai, darantys esminius pokyčius orumo ir kitų dvasinių vertybių koncepcijai. Žmogaus orumo didybė ypač išryškėja, kai atsižvelgiama į asmens kilmę ir jo paskirtį, todėl orumo sampratoje svarbus vaidmuo tenka žmogaus ontologinei struktūrai.

Biblinė doktrina pabrėžia, kad didžiausia žmogaus nuodėmė yra jo išdidumas. Filosofas C. S. Lewis (2007) pažymi, kad tai labiausiai prieš Dievą nukreipta būseną ir iš jos kildinamos visos kitos nuodėmės – godumas, savanaudiškumas, valdžios troškimas, priešiškus ir kt. „Puikybės esmę sudaro varžybos, jos prigimtis yra varžymasis“ (Lewis, 2007, p.143). Modernios lyderystės teorijos dažnai skatina tokias varžybas, nekreipdamos dėmesio į moralės ir etikos principus, nes dažniausiai remiasi modernios religijos Dievo, amorali, beasmenės energijos samprata. Jaunimas, priimdamas nuostatą, kad išdidumas ir puikybė nėra blogis, dažnai neskiria orumo ir savivertės nuo puikybės.

Taigi galima būtų daryti išvadą, kad orumo paradigmos transformacijai įtakos turi sociokultūriniai veiksniai, jų tarpe ir modernioji religija. Biblijai netekus pagrindinio vaidmens visuomeniniame gyvenime, žmogus pats pradėjo modeliuoti orumo paradigmos elementus, kurie ne visada atitinka tiesą ir žmogaus tikrąją prigimtį.

3.2. ORUMO UGDYMO PSICHOLOGINIAI MECHANIZMAI

Internalizacijos procesai išsamiai nagrinėti B. Bitino, L. Jovaišos, B. Kuzmicko, G. Colombero, J. Piaget, B. Pyragino. Vertybių tapimas motyvais, sužadinančiais konkrečius ir socialiai vertingus veiksmus.

Mokslinė literatūra nurodo, kad asmens lygmeniu vertybės funkcionuoja *vertybinių orientacijų* pavidalu. Asmuo iš visos vertybių skalės išskiria tai kas esminga ir neesminga. Pripažįstama, kad *motyvai* yra esmingiausia vertybinių orientacijų apraiška, svarbiausias jų susiformavimo kriterijus. Motyvai skiriasi savo įsisąmoninimo laipsniu, turiniu, veiksmingumu, reikšmingumu, vieta motyvacijos struktūroje, raiška ir kt. Vieni motyvai reškiasi emocijomis, jausmais, kiti – asmens nuostatomis arba atskirais jų elementais (tikslais, norais, siekais ir pan.) „Nors pripažįstami visi internalizacijos komponentai, vis tik labiausiai vertinami tie, kurie skatina socialiai vertingą elgesį.“ (Aramavičiūtė 2005, 120 psl.)

Nors internalizacija vyksta visą gyvenimą, kiekviename amžiaus tarpsnyje vyksta vertybinių, pažintinių, emocinių ir elgesio komponentų kaita. Vokiečių tyrėjų G. Huberto ir K. Stiegerio (2004) nuomone pagal amžių keičiasi veiksmų reikšmingumo centrai. 1-7 metų vaikui svarbūs funkciniai, 7-14 metų emociniai, o 14-21 metų pažintiniai. Paauglystėje labiausiai įprasminamos dvasinės vertybės, todėl šiame amžiaus laikotarpyje labai svarbu kalbėti apie orumą¹⁰².

Internalizacijoje dalyvauja sąmoningai ar nesąmoningai įsisavintos vertybės. Tarp šių vertybių egzistuoja netiesiškas ryšys, kuris įsitvirtina žmogaus sąmonėje ir reguliuoja jo elgesį. Neįsąmonintų vertybių žmogus gali nesuvokti, tačiau jos vis tik dalyvauja kaip elgesio reguliatoriai, kurie reiškiasi įpročiais, nuostatomis, potraukiais, poreikiais. Labai svarbu, kad tokia kai kurios vertybės, tarp jų ir orumas, būtų pažinta sąmoningai, o ne formaliai (indiferentiškai, ignoruojančiai). Tuomet esant netiesioginiam ryšiui tarp neįsąmonintų vertybių tai turės asmenybės įpročių ir potraukių raiškai.

Mokslininkai nuogaustauja, kad egzistuoja vertybių įsisąmoninimo ribos ir galimybės. Kadangi spektras labai platus, tai tebesprendžiama problema, kiek vertybių žmogus gali suprasti. N. Hartmannas (2003) taip pat sutinka su šia problema ir teigia, kad daugumą jų suvokti gali tik labai brandi asmenybė.

Psichologų biheavioristų požiūriu, elgesio išmokimui reikšmės turi šie trys mechanizmai: modeliavimas, imitacija ir pastiprinimas. Kai kurie autoriai mano, kad tinkamo elgesio įpročių formavimas yra svarbiausias pedagoginio darbo uždavinys.

I. Kanto (2000) teorija taip pat sako, kad reikia keisti ne įpročius, o jų priežastį „.... moralinis žmogaus ugdymas turi prasidėti ne nuo papročių gerinimo, bet nuo perversmo mąstysenoje ir charakterio įtvirtinimo, nors įprastinis vyksmas kitoks – su ydomis kovoja paskiri asmenys, o bendra ydų šaknis lieka nepaliesta.“ (Kantas, 2000, p.68).

Emocijos (lot. „judinti“) yra mūsų psichikos variklis, kuris mus išjudina. Tyrimais nustatyta, kad vertybės tampa motyvacinės struktūros elementu, kai jos ne tik racionaliai suvokiamos, bet ir emociškai išgyvenamos. Vien racionalus vertybės suvokimas neretai neduoda impulso ją įgyvendinti.

Psichologų nuomone svarbiausia emocijų savybė – santykis su objektu, kurį bene ryškiausiai parodo aplinkos daiktų, reiškinių ar situacijų vertinimas, arba jų svarbumo išskyrimas. Perduodamas šiuos vertinimus emocijų pavidalu, emocijos drauge parodo, ar tuos išgyvenimus sukeliantys objektai atitinka žmogaus poreikius. Taigi, emocijos atlieka ir veiklos skatinimo, reguliavimo ar koregavimo funkciją. Žodžiu, vienaip ar kitaip atlieka motyvacinio elgesio funkciją ir drauge tampa ypatinga santykio su pasauliu stimuliavimo bei raiškos forma.

V. Žemaitis (1992) pastebi, kad ne visada skiriamos emocijos nuo jausmų. Jausmai yra elementarūs ir gyvūnams būdingi išgyvenimai. Jausmai yra daug gilesnės, subtilesnės, sužmogintos žmogaus emocijos. Jausmai yra skirti jaudinti, o ne virsti siekiamybe.

Emocijos ir jausmai būna teigiami ir neigiami. Mūsų išgyvenimai gali būti aktyvūs – *steniški* (drąsa, džiaugsmas ir kt.) ir pasyvūs – *asteniški* (liūdesys, neviltis ir kt.). Emocijos gali reikštis staiga, audringai, o kai kada trunka ilgai, lėtai. Tai vadinama *emocinėmis būsenomis*. Auklėjamoju požiūriu labiausiai vertinamos teigiamos emocijos, grindžiamos maloniais išgyvenimais. Tokie išgyvenimai laikomi vertybių inetrnalizavimo pagrindu. B. Bitino (1996) požiūriu, į pirmą vietą iškyla malonumas, patiriamas tinkamai pasielgus, o nemalonūs išgyvenimai – netinkamai. Teigiamą ar neigiamą emocinį santykį lemia ne tik socialinio ar dvasinio gyvenimo reiškiniai, bet ir mūsų pačių veiksmai ir poelgiai. Padarę gerą darbą jaučiame pasitenkinimą, o blogai pasielgę – gėdos, savęs pasmerkimo jausmą.

Sudėtinga suklasifikuoti trapius ir plačius emocinius reiškinius. Vis tik ukrainiečių mokslininkas B. Dodonovas (2003) remdamasis empirine medžia suklasifikavo altruistines, komunikacines, gloristines, praxsines, gnostines, pugnistines, romantines, estetines, hedonistines ir akizyvistines emocijas. Dorovinių išgyvenimų branduolį sudaro **altruistinės** (noras suteikti kitam žmogui džiaugsmą, laimę), **komunikacinės** (poreikis bendrauti) ir **estetinės** (grožio estetikos troškimas) emocijos. Altruistinės reškiasi – švelnumo, graudulio, ištikimybės, atsidavimo, gailėsčio jausmais. Komunikacinės – simpatijos, palankumo, pagarbos, garbingumo, dėkingumo. Estetinės – gėrėjimasis grožiu, ko nors pakylėto, dramatiško, šviesaus, mielo, artimo, brangaus išgyvenimais.

XX a. pasirodė ypač daug teorijų ir mokslininkų, kurie pabrėžia emocijų reikšmę mūsų gyvenimui ir sėkmei. D. Golemanas (2001) knygoje „Emocinis intelektas“ teigia: „taigi pačia tikriausia prasme mes turime du protus: vienas mąsto, kitas jaučia“ (Golemanas, 2001, p.25). Jis taip pat kaip ir J.A.Komniskis akcentuotą Sokrato „Pažink save“ priesaką emocinio intelekto esmę – gebėjimą atpažinti ir valdyti savo jausmus. Išsamesnei ir gilesnei žmogaus onotologijai mokslininkas neskiria dėmesio. Manoma, kad kuo dažniau žmogus patiria teigiamus išgyvenimus, tuo labiau pasireiškia jo valia. Teigiama, kad žmogaus santykis su pasauliu reškiasi per visų žmogaus psichinių procesų vienovę – proto, valios ir jausmų.

V. Žemaitis (1992) žmogaus jausmus ir emocijas grupuoja į **žemesnius** susijusius su fiziologiniais poreikiais (alkis, miegas, lytinis instinktas) ir **aukštesnius** susijusius su dvasinių poreikių tenkinimu (estetinių, religinių, dorovinių ir kt.). Dorovinių jausmų gamoje tarp gerumo, žmogiškumo, teisingumo savigarbos, pareigingumo, meilės, altruizmo, užuojautos labiausiai išsiskiria orumas.

V. Žemaitis (1992) pastebi, asmenybės elgesiui labai svarbūs yra doroviniai jausmai, kurie nuo žemųjų skiriasi savo trukme. Kuo didesnis fizinis pasitenkinimas tuo jis trumpesnis. Taigi, pasitenkinimo intensyvumas atvirkščiai proporcingas jo trukmei. O jei dar pridursime, kad po intensyvaus fizinio pasitenkinimo visada atsiranda persisotinimas, tai turėtumėm daryti išvadą, kad fizinis pasitenkinimas gyvenime negali būti pakankamas ir svarbiausias. Patį didžiausią pasitenkinimą ir džiaugsmą teikia aukštųjų – dorovinių džiaugsmų išgyvenimas. Kuo intensyvesnis dorovinis išgyvenimas tuo jis patvaresnis. Kuo labiau žmogaus gyvenimas dera su kilniais doroviniais išgyvenimais, tuo didesnę dvasinę pasitenkinimą jis patiria.

V. Žemaitis (1992) sako, kad įsitikinimai sudaro žmogaus gyvenimo dorovinio pasaulio širdį. „Įsitikinimai – tai žmogaus emociškai išgyventos pažiūros bei žinios, kurie sudaro jo gyvenimo nuostatas bei vertybines orientacijas.“ (Žemaitis, 1992, p.12) . Žmogui reikšmingi tik pagrįsti ir patikrinti, išskentėti įsitikinimai. Jais vadovaudamasis jis gali darniai bendrauti su kitais žmonėmis. Jausmai yra atsakomoji reakcija ir pati savaime neturi moralinės vertės. Anot T. Maršalo (2002) „Jausmai suteikia mūsų elgesiui jėgą, tačiau jais negalime pasikliauti, sprendžiant, koks turi būti mūsų elgesys“ (Maršalas, 2002, p.33) T. Maršalas atskiria šiltus jausmus, vadinamus paprasčiausiais sentimentais ir valingąją meilę, kuriai reikalinga mūsų valia ir sąmoningumas. Jis netgi ne tik išskiria emocijas ir jausmus, bet ir pabrėžia jų intensyvumą **„Meilė yra nuostata, nes ją sudaro pažinimo, jausmų ir elgesio elementai“** (Maršalas, 2002, p.33).

Šventas Raštas jausmams taip pat suteikia prioritetinį vaidmenį Pagrindinis Įsakymas ne prašo, o mums įsako, liepia vieniems kitus mylėti ir gerbti. Tačiau prieš pamildami kitus turime atiduoti aukščiausią pagarbą Kūrėjui kaip asmeniui, kuris turi aukščiausią vertę “Mylėsi Viešpatį, savo Dievą, visa širdimi, visa siela ir visomis jėgomis.” (Įst 6,5). Pripažindami kito žmogaus vertę, pripažįstame ir kito žmogaus, sukurto pagal Dievo paveikslą, orumą. Dėl to žmogaus gyvenimas įgauna reikšmę, prasmę ir turtingumą. „Vadinasi jei nepripažįstu, kad aplink mane yra vertingi vyrai ir moterys, nuskurdinu savo gyvenimą ir sumenkinu jo reikšmę.“ (Maršalas, 2002, p.35).

Internalizuojat orumą Šventas Raštas reikalauja pakeisti savo prigimtines nuostatas, kurios sugadintos „nesuskaičiuojamų ydų“. J. Kalvinas sako „Ydas, kurių pilna mumyse, mes rūpestingai slepiame nuo kitų ir guodžiamės mintimi, kad jos mažos ir nevertingos, o kartais jas palaikome vertybėmis.“ (Kalvinas, 2000, p.19) Savimeilė ir savanaudiškumas skatina žmogų žeminti kitus ir aukštinti save. J.Kalvinas pastebi, kad kiekvienas žmogus yra patenkintas savimi ir kritikuoja kitų mintis bei elgseną. **Todėl nuostatos pasikeitimas turi būti radikalus „kitus pagarbiai vertinti aukščiau už save“** (Kalvinas, 2000, p.17). Jei nepakeičiame šios esminės nuostatos, elgiamės gerai tik tam kad sulauktumėm žmonių pripažinimo. „Neatsižadėdamas savęs žmogus arba begėdiškai puola į didžiausias nuodėmes, arba, jei jis yra nors kiek doras, tą dorumą sutepa žmogiškos šlovės troškimais“ (Kalvinas, 2000, p.19).

Tačiau Švento Rašto reikalavimai krikščioniui yra dar aukštesni nei mandagus elgesys ar geros manieros. Vietoje savanaudiškumo turi atsirasti nuostata, kad turime siekti naudos ne sau, o daryti gerą kiekvienam, draugui ar priešui. Žmogui tai sunku atlikti, nes dažniausiai atrodo, kad kitas nenusipelnė tokio mūsų gerumo. Todėl Dievo Žodis duoda puikų argumentą „jis sukurtas pagal atvaizdą Dievo, kuriam priklauso mūsų pagarba ir meilė“ (Kalvinas, 2000, p.43).

Tokiam asmenybės pasikeitimui ir atsinaujinimui nemažą savo teorijos dalį skyrė ir I. Kantas „.....turi būti revoliucija žmogaus nuostatose (perėjimas prie jo maksimalios šventumo) ir nauju žmogumi jis gali tapti tik tam tikru būdu atgimdamas, tarsi naujais sukurtas (Jm 3,5) ir pasikeitęs širdyje.“ (Kantas 2000, p.67)

Taigi iš aptartos medžiagos apie emocijų reikšmę ryškėja, kad moderniam amžiuje skiriame didžiulį dėmesį paviršutiniškiems jausmams arba sentimentalumui, tuo tarpu kai didžiausia dėmesys turi būti skiriamas sąmoningai ir valingai meilei, kuri keičia mūsų nuostatas kitų žmonių naudai. Tai vyksta įsisąmoninant kokia yra tikroji žmogaus vertė ir orumas. Tokiu būdu nustojame rūpinti reputacija, kuri siekia žmogiškos šlovės ir tuščiaagarbiškumo, skatinančio konkurenciją, priešišumą ir pažeminimą.

Valia, kaip vertybių internalizacijos komponentas, bendrąja prasme dažniausiai apibūdinama žmogaus aktyvumu arba sąmoningumu siekiant išsikelti tikslo. Ji veikia kaip žmogaus gyvenimą organizuojantis ir reguliuojantis pradas. Psichologų nuomone, valia prasideda tikslo pasirinkimu ir toliau pasireiškianti jo siekimu ir išorinių bei vidinių 99 kliūčių nugalėjimu. Ne visada situacijos būna susijusios su aktualiais poreikiais, nes rezultatai bus reikšmingi tik ateityje. Tuomet valia padeda atlikti ne visai motyvuotus veiksmus. Kitaip tariant valios pastangomis žmogus įveikia motyvų kovą, suderina asmeninius poreikius su veiklos ar konkrečios situacijos reikalavimais.

Valia nagrinėjama platesne ir siauresne prasme. JAV eksperimentinės psichologijos įkūrėjas V. Džeimsas mokslininkas platesne prasme valia žymi impulsyvų ir aktyvų gyvenimą ir apima intensyvias žmogaus reakcijas, taip pat antraeiles, automatiškas ir pusiau nesąmoningas jo elgesio formas. Siauresne prasme tai tokie veiksmai, prieš kuriuos atlikdamas turi turėti aiškią idėją ir duoti protui įsakymą. Vadinasi valingas veiksmas yra žmogaus impulsų ir jo slopinimų sąveikos padarinys.

Galimi du valios tipai **veržlioji** (aktyvioji) valia, kai dominuoja impulsai, ir **slopinamoji** (pasyvioji), kai vyrauja slopinimai, kurie aktyvumą mažina (neigia, sulaiko). O kai dominuoja slopinamoji forma, tada valia pasižymi principingumu, ištvėrme, santūrumu, savitvarda. Aišku, kai vyrauja veržlioji forma, valia reiškiasi atkaklumu, iniciatyvumu, drąsumu, veržlumu, ir pan. O kai dominuoja slopinančioji forma, valia pasižymi santūrumu, principingumu, savitvarda, , ištvėrme. Beje, V. Džeimsas linkęs išskirti ir du slopinimo tipus – slopinimą prievarta ir slopinimą pakeičiant. Prievartos atveju konfliktuojančios idėjos ir toliau pasilieka individo sąmonėje, sukeldamos joje tam tikrą įtampą. V. Džeimsas (1998), kalbėdamas apie slopinimą, teigė, kad yra daugybė interesų, kurių neįmanoma nuslopinti neigiant. Dėl to patarė, kur tik galima, taikyti slopinimą keičiant. Daugelių mokslininkų nuomonė šiuo klausimu skiriasi. Yra mokslininkų (tarp jų ir egzistencialistai) teigiančių, kad per valią galima kontroliuoti ir reguliuoti visą psichiką, o valios slopinančią funkciją neigia ir nepripažįsta. Jie akcentuoja valios ir laisvės suderinamumą.

Kaip bebūtų valia iškyla virš žmogau potraukių ir polinkių, dažnai juos neigdama ir slovindama, jei šie trukdo įgyvendinti aukštesnius tikslus. Tik tuomet žmogus tampa savo valios reiškėju ir tuomet galime pasakyti, kad valingo žmogaus bruožas yra ne „aš noriu“, o „aš privalau“. Tai reiškia, kad gebėjimas laisvai apsispręsti ir prisiimti atsakomybę už savo veiksmus yra doro asmens požymis ir jo laimės sąlyga. Anot V. Žemaičio (1992) valia yra žmogaus dvasios aktas ir praskina kelią į vertybių pasaulį. Ji yra susijusi su tikslo prasmės ir vertės įsisąmoninimu ir išgyvenimu. Jei tikslas neturi prasmės, reiškia nėra tikslo jo siekti.

Silpnavališkumas pasireiškia įvairiomis formomis. Būdingiausios jų yra nesavarankiškumas, impulsyvumas, neryžtingumas, užsispyrimas, negatyvumas, apatija, įtaigumas ir kt. Viena ryškiausių silpnavališkumo formų yra tingumas. J.A. Komenskis (1986) ypatingai aštriai kritikavo šią ydą, kuri būdinga ne tik mokiniam, bet ir mokytojams ir mokykloms. Pasisakydamas prieš tingumą jis nežemino asmens ir jo orumo, bet kritikavo šios ydos padarinius: „Vietoj dailių statulų iš savo dirbtuvių jos išleidžia netašytus stuobrius, vietoj pasaulio žibintų – rūkstančius nuodėgulių, vietoj nekaltų avinėlių – įžūlius ožius, vietoj vaismedžių- dyglius erškėčius“ (Komenskis, 1986, p.412) Reformatų teologai visada ir iki šiol pabrėžia tingumo žalą. Filosofijos ir teologijos profesorius K.T. Johnsonas (2009) pateikdamas 20 kalvinistinių darbo etikos taisyklių vienoje iš jų teigia : „Tinginystė yra rimta yda, žlugdanti verslą, ekonomiką, ardanti šeimas ir bendruomenes.“²³ Dirbant ugdomos

tokios teigiamos asmenybės savybės kaip darbštumas, pareiagingumas, atkaklumas, ištvėrmė, vyriškumas ir kt.

V. Aramavičiūtės (2005) manymu valios pagrindą sudaro norai. Tačiau kaip pavojinga vadovautis vien žmogaus norais daug kalba Šventas Raštas. Tam pritaria ir I. Kantas „Reikia pasakyti, kad polinkį į blogį gali turėti net geriausias žmogus (pagal poelgius), o taip ir turi būti, jei turi būti įrodytas polinkio į blogį visuotinumą arba, kitaip tariant, kad jis susijungė su žmogaus prigimtimi. **„visa kas daroma ne pagal įsitikinimą yra nuodėmė“** (Rom 14, 23). (Kantas, 2000, p.46) J.A.Komenskis internalizuojant vertybes akcentavo Proto ir Valios sąveiką, lemiantį gyvenimo būdą. Svarbu pastebėti, kad prioritetą jis skiria Protui. Nors jis rašo, kad „...sielos judesių pagrindas yra valia...“, tačiau „...ją judinantys pavariai yra norai ir aistros, kurie lenkia ją tai į vieną, tai į kitą pusę. Sklęstis, paleidžiantis ir stabdantis judesius yra protas...“ (Komenskis, 1986, p.108). Protas „...pamatuoja ir apibrėžia, kur ir iki kokios ribos reikia norėti ir vengti.“ (Komenskis, 1986, p.108). „Nesunku suprasti, kad valia išskiria žmogų ne tik iš viso gyvūnijos pasaulio, bet kartu suteikia jam galimybę gyventi pakilesnį, aukštesnį gyvenimą, siekiant kilnesnių tikslų ir idealų, kurti save ir tobulėti.“ (Žemaitis, 1986, p.5)

V. Aramavičiūtės (2003) teigimu rūpintis vertybių internalizacija reiškia rūpintis geros arba grynos valios ugdymu. V. Žemaitis priduria, kad „Valios ugdymas neįmanomas be aukštesnių gyvenimo tikslų puoselėjimo ir dorovinio idealo“ (Žemaitis, 1992, p.15) Tokią pat nedalomą valios ir dorovės simbiozę pastebi ir J. Uzdila: „Todėl dievotumo ir dorovės simbiozė yra būtina protingos būtybės raidoje: ji esmingai pagerina prigimtį, suteikia jai naują būtį, pranokstantį kitus žemės padarus.“ (Uzdyla 1983, p.78), o tai veda į garbingą gyvenimo kelią. J.A.Komenskio, kurio ugdymo pagrindas yra žmogaus prigimtis, manymu valia nieku gyvu negali būti atskirta nuo jo dievotumo (religingumo).

Tokia skirtinga nuomonė į valią ryški dėl to, kad valios kultas Renesanso epochoje ir iki jo buvo gerai išvystytas. Tuo tarpu kai Švietėjiška epocha išaukštino protą, tačiau nuslopino valią. V. Žemaičio nuomine dabartinė pedagogika turėtų kreipti vis didesnę dėmesį valiai, nes pagarba žmogus pasiekia ne tada, kai išaukštinamas žmogaus orumas, bet kai valios pastangomis paverčiamas gyvenimo tikrove. (Žemaitis, 1992, p.15).

Autorės nuomone norint reguliuoti vaiko įpročius, kurie pastaruoju metu vis labiau linksta į žalingus, turime labiau susirūpinti sąmoningu vertybių įsisavinimu.

Orumas neabejotinai turi turėti prioritetinį vaidmenį, nes tikėtina, kad jis turi stiprų netiesioginį ryšį su neįsisąmonintomis vertybėmis, o tai savo ruožtu reguliuoja vaiko elgesį ir įpročius.

Svarbų vaidmenį internalizuojat vertybes atlieka savimonė. Savimonė – gebėjimas pažinti ir vertinti save (L. Jovaiša, 2001, p.130) „Savivaizdis“ turi lemiamą reikšmę ne tik sąmoningiems pasirinkimams, bet ir socialiai priimtino elgesio plėtotei ir tobulinimui. Savimonė sudaro prielaidą individo orientacijai į vertybes. „ Per savimonę žmogus pažįsta pats save: savo savybes savo santykius su aplinka, su pačiu savimi. Taip žmogus išskiria save iš kitų pasaulio objektų, gali suvokti savo vietą ir paskirtį, vertinti save kaip asmenybę.“ (Valickas, 1991, p.10). „Vykdama savo socialinę paskirtį, ji leidžia žmogui geriau suvokti savo socialinę paskirtį, socialines funkcijas, socialines normas ir vertybes, socialinius vaidmenis. Suvokdamas save kaip įvairių socialinių bendrijų atstovą ir joms būdingų funkcijų atlikėją, individas geriau suvokia ir savo individualybę, ir gyvenimo prasmę. (Aramavičiūtė 2005, 118 psl.) Vadinasi žmogaus orumui savimonė yra labai svarbi.

Sąmoningumas dažniausiai suprantamas kaip asmenybės gebėjimas apgalvotai, supratingai, kruopščiai vertinti aplinkos reiškinius ir atitinkamai veikti. Didaktikoje sąmoningumas laikomas itin reikšmingu mokymo principu – vienu iš svarbiausių reikalavimų mokymo procesui, iš esmės lemiančiu mokymo rezultatus.

Sąmoningumą J.A. Komenskio didaktikoje reiktų laikyti viena iš pačių svarbiausių. Mokymo medžiagos supratimas, gebėjimas išreikšti įsavintas žinias žodžiu, mokėjimas įgytas žinias taikyti praktikoje; tų žinių vertinimas asmenybės savastimi; savarankiškas tų žinių gilinimas ir platinimas. Visų pirma mokiniai turi suprasti priežasties - pasekmės ryšius t.y. suprasti ne tik koku būdu kas tai vyksta, bet ir kodėl. „Paremti viską įrodymais – tai mokyti visko iš priežasčių, atseit parodyti ne kas kaip yra, bet kodėl negali būti kitaip“ (Komenskis, 1983, p.316). Tokiu būdu iškyla labai svarbus sensualistų principas ne tik sužinoti, apmastyti, bet ir išbadyti, pritaikyti praktikoje. Apie tai, kad visybinis būties pažinimas gali vykti pasitelkus pojūčius kalba ir D.M. Stančienė „Vadinasi, gėris galai būti apmastomas ir kaip būties savybės, pažįstamos per įvairius ženklus, ir kaip tikslas, kurio visi siekai dėl gerumo, per kurį realizuoja gyvenimo prasmę.“(Stančienė, 2006, p.13)

Savimonės struktūroje ypatingą vietą užima savęs vertinimas. Todėl kiekvienas žmogus privalo gebėti adekvačiai save vertinti ne vien atskirus žmones, socialines grupes ar kitus reiškinius, bet ir patį save. Tie patys daiktai, objektai ir

subjektai gali būti vertinami daugelio aspektų – doroviniu, politiniu, estetiniu ir kt. Jo specifiška – dorovinį vertinio vertinimo sritis yra žmonių santykiai, elgesys. Todėl nuo pat mažens svarbu pratinti vaiką vertinti savo ir kitų asmenybių savybes: teigiamus ir neigiamus charakterio bruožus, gebėjimus, motyvacijas ir kt. Objektivus savęs vertinimas tampa stipria varomąja jėga reikiama linkme kreipiančia žmogaus veiklą.

Kognityvinis savęs vertinimas apima individo žinias apie save: savo asmenybę, elgesio ir valios stilių, santykius ir kita. Normos ir vertybės sudaro objektyvų savęs vertinimo pagrindą : nuo to, kurias iš jų individas įsisąmoninęs, priklauso savęs ir kitų vertinimo kokybė bei kryptingumas. Šios funkcijos atitikimas daug priklauso nuo to, ar individas geba tik sugretinti save su kitais žmonėmis, ar jis jau gali palyginti savo paties veiksmus, siekius, tikslus, požiūrius, suprasti juos sukėlusias priežastis ir kt.

Žiūrint į savimonę struktūriniu aspektu, akivaizdu, kad ji veikia trijų komponentų pavidalu: kognityvinio (pažintinio), emocinio (vertinamojo) ir reguliacinio (valios, elgesio). „Svarbiausia vaidmuo tenka jausmams, valiai, ir protui – esminiams psichiniams procesams.“ (Aramavičiūtė 2005, 123 psl.)

Moderni edukologija internalizuojant vertybes akcentuoja emocijas arba valią, tuo tarpu kai Renesanso epochos mastytojai akcentuoja protą, pažinimą ir sąmoningumą. Nors savimonė ir savęs vertinimą moderni edukologija pripažįsta, tačiau nevadina prioritetiniais.

3.3. ŠIUOLAIKINIO JAUNIMO POŽIŪRIS Į ORUMĄ

Šiuolaikinių mokslininkų atliktu tyrimai apie vyresnių klasių moksleivių garbės ir orumo supratimą atskleidė, jog tik labai maža dalis apklaustųjų 7-8 % teisingai suvokia sąvokų esmę, pateikia plačius sąvokų apibrėžimus, žino pagrindinius jų pasireiškimo būdus (Leliūgienė, 2003, p.250). Kas dešimto moksleivio atsakymai yra iš esmės teisingi, bet fragmentiški. Kas trečias moksleivis orumo sąvokas tapatina su draša ir savimeile.

35 % respondentų nežino arba abejojo kaip pasireiškia orumas, o nemaža dalis moksleivių niekada nesusimastė apie šią sąvoką. Tyrimai (F. Kodal, 1998) parodė, kad

75 % moksleivių reikalinga šių sąvokų supratimo ir pasireiškimo korektūra.

E. Martišauskinė (2005) tyrinėdama paauglių dvasinių vertybių internalizavimo problemas ir iššūkius konstatuoja, kad dabartiniai moksleiviai sėkmingiausiai internalizuoja dorines vertybes, susijusias su tarpasmeniniais santykiais (orumą, jautrumą, sąžiningumą).

Anot I. Leliūgienės (2003) daugumai vyresnių klasių mokinių būdingi tokie garės ir orumo išsivystymo lygiai:

- Intensyvi savigarba ir savo reputacijos palaikymas;
- Noras tapti geresniais atsiradimas, siekimas įgyti pripažinimą;
- Įsisąmonintas siekimas pagerinti reputaciją moksle, darbe, sporte ir kt.;
- moralinių žinių personifikacija, tam tikros nuostatos apie garbės ir orumo principus susidarymas;
- stabilių garbingų gebėjimų ir įpratimų pasireiškimas gyvenime.

Toks skirstymas nėra absoliutus, todėl kaip sako I. Leliūgienė (2003) garbės ir orumo pasireiškimo lygis priklauso nuo atskiros mokyklos, asmeninių mokinių savybių. Tam turi įtakos vidiniai ir išoriniai veiksniai.

Vertinant iš teologinės perspektyvos moksleivių garbės ir orumo sąvokos supratimo tendencijos kelia nerimą. Atmetus transcendentinę dimensiją t.y. Dievo šlovės siekimą, kuris reiškia savęs atsižadėjimą, pradedame rūpintis reputacija, pripažinimu ir visu tuo, kad vadinama savanaudiškumu. Tuo tarpu kai:“ *Šventas Raštas ragina mus atsisakyti visų asmeninių ir savanaudiškų tikslų, tai ne tik pašalina*

iš mūsų minčių turto, valdžios ir žmogiškos garbės troškimą, bet ir neteisingas ambicijas, žmonių šlovės alkį bei kitas sunkiau pastebimas blogybes“ (Kalvinas, 2000, p.18). Doras elgesys, kuriuos siekiama pasipuikuoti, o ne siekti artimo naudos, biblijinių principų ne tik netoleruojamas, bet net smerkiamas. „Dievui taip nepatinka tie, kurie trokšta žmonių šlovės ir kurių širdys yra pilnos išdidumo ir geros nuomonės apie save, kad Jis aiškiai sako, jog „jie jau atsiėmė savo atlygį“ šioje žemėje ir jog (atgailaujančios) prostitutės ir muitininkai yra arčiau dangaus karalystės nei tokie žmonės“ (Kalvinas, 2000, p.19)

Kita nerimą kelianti tendencija yra moksleivių orumo sąvokas tapatinimas su draša ir savimeile. Išdidumą krikščionybė visada įvardino didžiausia žmogaus nuodėme. Filosofas C.S.Lewis (2007) pažymi, kad tai labiausiai prieš Dievą nukreipta būseną ir iš jos kildinamos visos kitos nuodėmės – godumas, savanaudiškumas, valdžios troškimas, priešiškus ir kt.. „Puikybės esmę sudaro varžybos, jos prigimtis yra varžymasis“ (Lewis, 2007, p.143).

Pastarąjį dešimtmetį mokslininkai, edukologai aktyviai ieško naujų jaunimo pilietinės edukacijos strategijų, padedančių jaunimui tapti aktyvesniais ne vien savo asmeninio gyvenimo, bet ir bendruomenės, atviros visuomenės kūrėjais (Zaleskienė, 2004, p.66). Tokioms plačiai pasaulyje aptarinėjamos **mokymosi gyventi kartu programoms** kaip „mokymasis gyventi kartu“ („*learning to live together*“) „mokymasis tarnaujant“ („*service learning*“) labai svarbu, kad vaikų požiūris į orumą nebūtų siejamas su puikybe ir savimyla.

Taigi galima būtų daryti išvadą, kad šiuolaikinio jaunimo požiūris į orumą kelia nerimą. Mokslininkai pastebi, kad paaugliai orumą painioja su išdidumu ir savimyla. Taip yra dėl to, kad sociokultūrinių procesų eigoje atmetus Dievo šlovės siekimą, savęs atsižadėjimo klausimas tampa neaktualus, o tai atsiliepia požiūriui į kito žmogaus orumą ir pagarbą jam.

4. TYRIMAS APIE PAAUGLIŲ ORUMO UGDYMO PROCESĄ IR POŽIŪRIO Į ORUMĄ TRANSFORMACIJAS

4.1. SOCIALINIŲ INSTITUCIJŲ VAIDMUO UGDANT PAAUGLIŲ ORUMĄ

Vidurinio ugdymo bendrojoje dorinio ugdymo programoje apie apibrėžiant ugdymo paskirtį įrašyta: „**Etikos ir tikybos pamokas į darnią dorinio ugdymo turinio visumą sieja bendras tikslas, dėmesys žmogaus vertybėms, pagarba asmens orumui ir žmonių socialiniams santykiams**, dalis bendrų uždavinių, didaktinių nuostatų ir ugdymo turinio tematikos integraciniai ryšiai.“ Vienas iš programoje keliamų uždavinių yra: „**išugdyti gyvenimo įprasminimo pasaulyje veiklą, skatinančią mokinius egzistenciškai mąstyti, autentiškai būti ir ieškoti gyvenimo prasmės besikeičiančiame pasaulyje**, apmąstyti ribines gyvenimo situacijas, atsispirti negatyvioms mintims ir nuostatoms, kūrybiškai ir konstruktyviai spręsti problemas.“⁸⁰

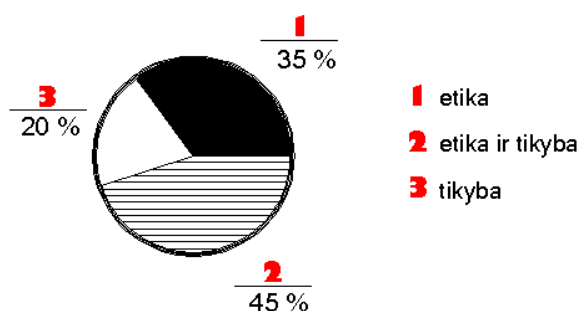
Ar tokie ugdymo tikslai ir uždaviniai įgyvendinami? Svarbu išsiaiškinti kaip svarbiausios socialinės institucijos (šeima, švietimas, kultūra, Bažnyčia) ugdo vieną esminių dorovinę-dvasinę vertybę orumą. Siekiant išryškinti visų socialinių institucijų ugdymo aspektus, tiriamieji dalyvavo 60 Romos katalikų ir evangelikų reformatų bei nekonfesiniai 16-18 metų jaunuoliai. jaunuoliai. Toks amžius pasirinktas dėl to, kad tokio amžiaus jaunuoliai ieško esminių atsakymų apie Dievą, visatą, žmogų, jo paskirtį ir likimą šiame pasaulyje. Paprastas pažinimas perauga į filosofinį ir religinį interesą. Jį tenkinimas formuoja pasaulėžiūrą, kurioje svarbų vaidmenį vaidina orumas, kaip vertybė, vaidinanti svarbiausių vaidmenų socializacijos procese.

Tyrimui naudota anketinė apklausa. Tyrime dalyvavo 20 evangelikų reformatų jaunuolių gyvenančių Papilio km. Biržų rajone, Biržuose, Vilniuje ir Kaune; 20 Romos katalikų bendruomenės jaunuolių vilniečiai, kurie mokosi Vilniaus jėzuitų gimnazijoje; 10 nekonfesinių jaunuolių mokosi Vilniaus Salomėjos Neries gimnazijoje ir 10 Vilniaus, Biržų ir papilio km. Biržų raj. Mokyklų.

Iš 20 evangelikų reformatų tiriamų jaunuolių -12 mergaitės ir 8 berniukai; iš 20 Romos katalikų - 10 mergaičių ir 10 berniukų; iš 20 nekonesinių jaunuolių - 7 mergaitės ir 13 berniukų.

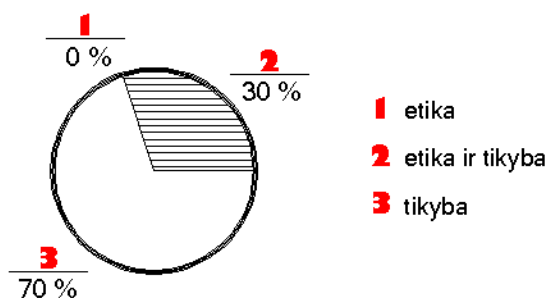
Tyrimui svarbu nustatyti kokią mokyklos ugdymo programą rinkosi respondentai.

1. Kokias pamokas mokykloje lankėte?

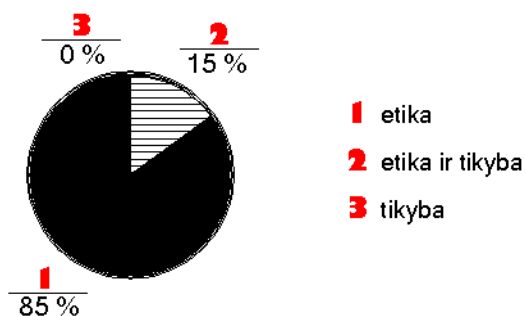
1 pav. Evangelikų reformatų mokyklos ugdymo programa

35 % evangelikų reformatų mokėsi etikos, 45 % lankė etikos ir tikėjimo pamokas, 20 % tikėjimo.

2 pav. Romos katalikų mokyklos ugdymo programa

Jėzuitų gimnazijos moksleiviai 70 % lankė tikėjimo pamokas, 30 % ir tikėjimo ir etikos.

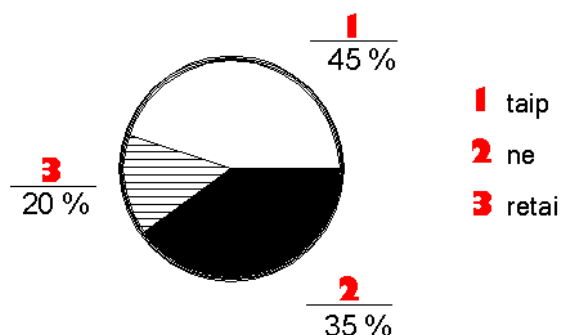
3 pav. Nekonesinių respondentų mokyklos ugdymo programa

Salomėjos Neries gimnazijos respondentai daugiausiai 85 % lankė etikos pamokas, 15 % tikėjimo ir etikos pamokas.

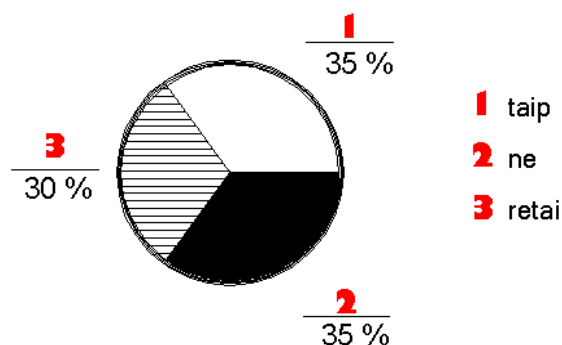
Svarbu pastebėti, kad diskusijos metu respondentai pripažino, kad jų pasirinkimą kurią ugdymo programą rinktis etikos ar tikybės lemia mokytojo asmenybė, o ne pasaulėžiūra ar įsitikinimai. Tyrimas parodė labai aiškia tendenciją, kad Romos katalikai prioritetą skiria tikėjimo pamokoms, nekonesiniai ugdytiniai etikai, o evangelikai reformatai neretai renkasi tik etikos pamokas dėl mokyklose vyraujančios katalikiškos ugdymo programos. *Galima būtų daryti išvadą, kad protestantiškoms subkultūroms priklausantys jaunuoliai mokykloje linkę atsisakyti krikščioniško švietimo. Todėl tyrimui svarbu išsiaiškinti ar kitos svarbios socialinės institucijos tokios kaip šeima, Bažnyčia ar švietimas jas užpildo.*

J. Uzdila (1993) teigia, kad šeimoje glūdi kiekvieno žmogaus dvasinės raidos pradžia. „Taigi, šeima daro vaikui lemiamą įtaką, todėl, kad jis atsiduria tokių dvasinių vertybių, kaip meilė, pagarba, pasitikėjimas, centre. Šeimoje jis gauna tai, ko niekas kitas negali suteikti; nebent kita, gera šeima,- būtent – jį mylėti, juo rūpintis, tikėti, jį gerbti, jo daroma pažanga džiaugtis.“ (Uzdila, 1993, p.24). Todėl labai svarbu išsiaiškinti kaip šeima prisideda prie jaunuolių dorinio ugdymo ir kaip tai užtikrina mokyklos ugdymo programų tęstinumą.

2. Ar šeimoje kalbate tikėjimo klausimais?

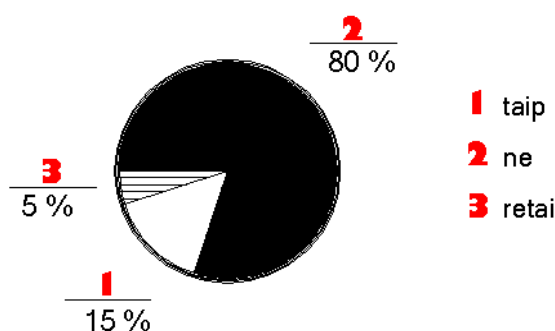

4 pav. Evangelikų reformatų šeimos religinis švietimas
45 % kalbasi, 20 % retai kalbasi, 35 % - nesikalba visai.

5 pav. Romos katalikų šeimos religinis švietimas

35 % kalbasi, 30 % retai kalbasi , 35 % - nesikalba visai.

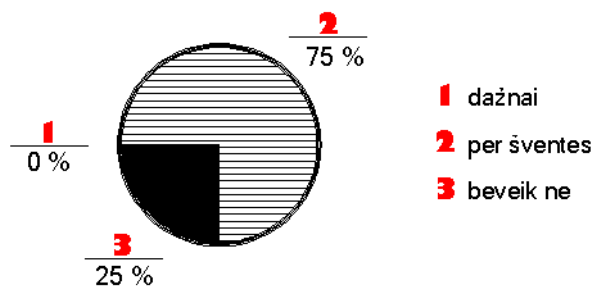
6 pav. Nekonfesinių respondentų šeimos religinis švietimas

15 % kalbasi, 5 % retai kalbasi , 80 % - nesikalba visai.

Tyrimas akivaizdžiai rodo, kad jaunuolių, priklausančių krikščioniškoms subkultūroms, šeimose religinis švietimas nevyksta tik iš dalies. Matome, kad nekonfesinių respondentų šeimose taip pat kalbama tikėjimo klausimas. Tačiau tyrime nenustatyta kokios religijos klausimais vyksta pokalbis.

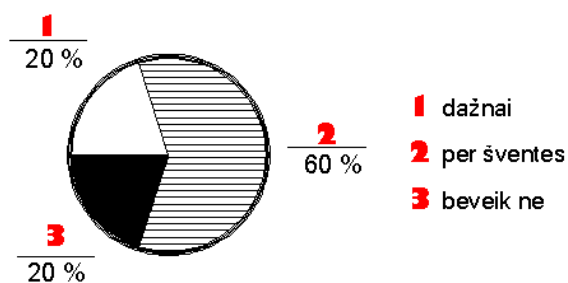
3. Ar dažnai lankote Bažnyčią?

Ugdant vaikų orumą Bažnyčios švietimas ir vaidmuo turėtų būti ypač svarbus. Tačiau dėl visuotinai žinomų sekuliarizacijos procesų Bažnyčiai atitenka kitoks vaidmuo ir vieta nei buvo įprasta ankstesnėms visuomenėms. Todėl buvo siekiama išsiaiškinti ar ši institucija dalyvauja paauglių doroviniame ugdyme.

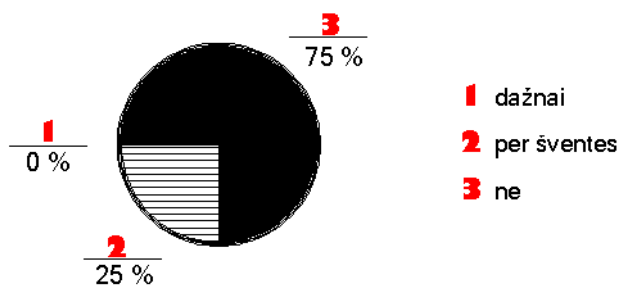
7 pav. Evangelikų reformatų Bažnyčios lankymas

75 % lanko tik per šventes, 25 % beveiki nelanko ir tokių, kurie lankyto kas sekmadienį, tarp respondentų neatsirado.

8 pav. Romos katalikų Bažnyčios lankymas

20% lankosi beveik kas sekmadienį, 60 % lanko tik per šventes, 20 % nelanko.

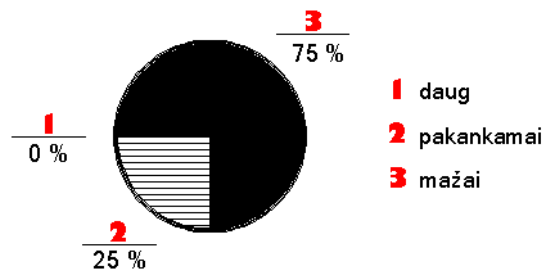
9 pav. Nekonfesinių respondentų Bažnyčios lankymas

25 % lanko tik per šventes, 75 % nelanko

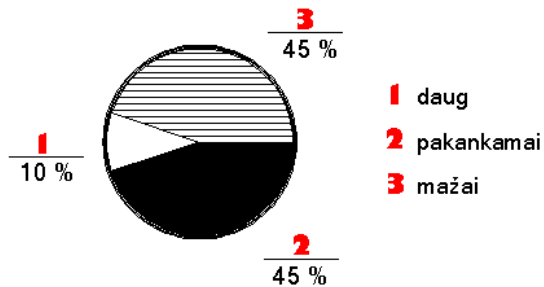
Tyrimas parodė, kad Bažnyčia labai menkai dalyvauja jaunuolių ugdyme dėl prastų lankymo rodiklių. Toks 60 - 75 % respondentų skaičius rodo, kad ši institucija esminės įtakos ugdant orumą atlikti negali.

Reformacijos laikais Švento Rašto studijos ir vaidmuo krikščionio gyvenime buvo centrinė vertybė. Kaip ji atrodo moderniais laikais?

4. Ar daug laiko skirate maldai, savarankiškos Švento Rašto studijos?

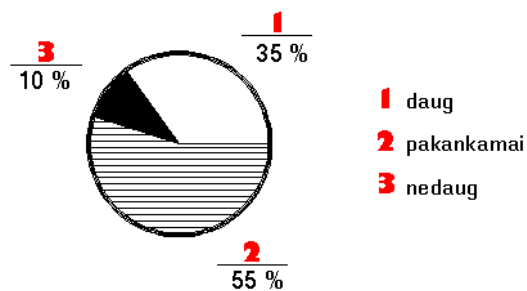
10 pav. Evangelikų reformatų malda, savarankiškos Švento Rašto studijoms

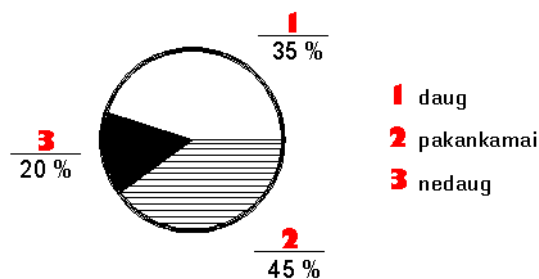
11 pav. Romos katalikų malda, savarankiškos Švento Rašto studijos

Tyrimas rodo, kad ši vertybė gerokai sumenko, bet dar neišnyko. Krikščioniškai pasaulėžiūrai būdingas reflektyvus mastymas, kuris labai svarbus orumo ugdymo procese. Ar ryški tokia tendencija?

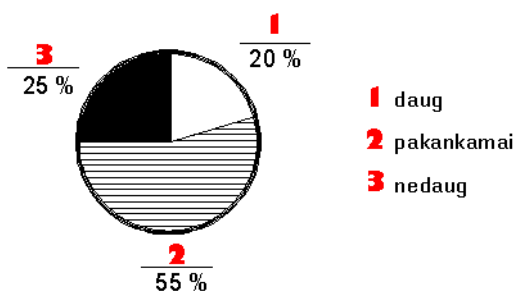
5. Ar daug laiko skirate savo poelgių analizei?

12 pav. Evangelikų reformatų reflektyvus mastymas

13 pav. Romos katalikų reflektyvus mastymas

14 pav. Nekonfesinių respondentų reflektyvus mastymas

Matome, kad skirtumas tarp konfesinių ir nekonfesinių respondentų nėra ryškus, bet vis tik egzistuoja.

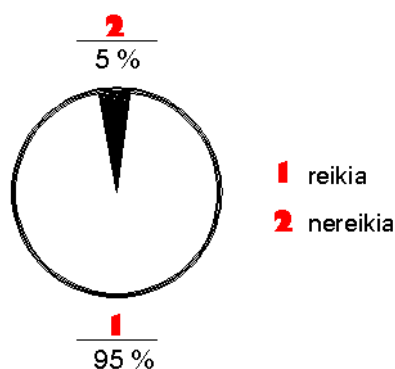
4.2. PAŽINTINĖ (KOGNITYVINĖ) RAIDA

6. Kaip dar galite pažinti Dievą?

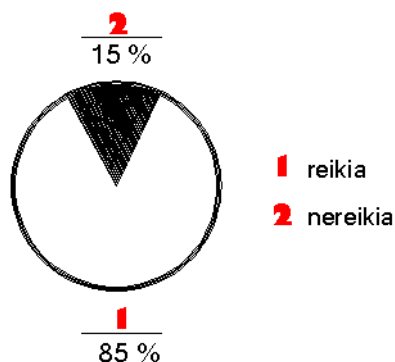
Toks anketos klausimas buvo užduotas su tikslu išsiaiškinti kaip jaunuoliai pažįsta materialinę ir dvasinę tikrovę. Tai aktualus klausimas, nes XXI amžiuje krikščioniškos konfesijos susiduria su tikrovės pažinimo iškraipymu, vadinamuoju bendru Dievo apreiškimo atmetimu. Šis reiškinys turi pavadinimą "**DPP yra dvasios ir pasaulio praraja** [angl. *sacred-secular divide*, SSD]. Jos esmę sudaro tikėjimas, kad kai kurios mūsų gyvenimo sritys (darbas, mokykla, laisvalaikis) Dievui nėra svarbios; visos tos, kurios susijusios su malda, Bažnyčia, dvasine veikla, tarnystėmis – šios esančios svarbios.³⁹ Norint tiksliau išryškinti tokio reiškinio tendencijas, reiktų išsamesnio tyrimo, bet panašu, kad 10 % krikščioniškų konfesijų respondentų DPP reiškinys vis tik būdingas. Ir dar labiau tikėtina tai, kad tokiam suvokimui įtakos turi modernios religijos formos.

7. Ar svarbus Jums bendravimas?

Orumas betarpiškai susijęs su bendravimu. V. Žemaitis teigia, kad „bendravimas yra realus dorovės įsikūnijimas. Koks žmogaus dorovinis bendravimas toks ir gyvenimas“ (Žemaitis, 1992, p30). Galima būtų sakyti kad orumas, kaip ir dorovė, sudaro dvasinio bendravimo pagrindą. Jis sutaurina ir humanizuoja žmonių santykius, juos įprasmina, sukuria abipusio supratimo ir tarpusavio pagarbos atmosferą. Todėl labai svarbu žinoti ar jaunuoliai jaučia poreikį bendravimui ir kiek jis jiems svarbus.

15 pav. Evangelikų reformatų ir Romos katalikų respondentų poreikis bendrauti

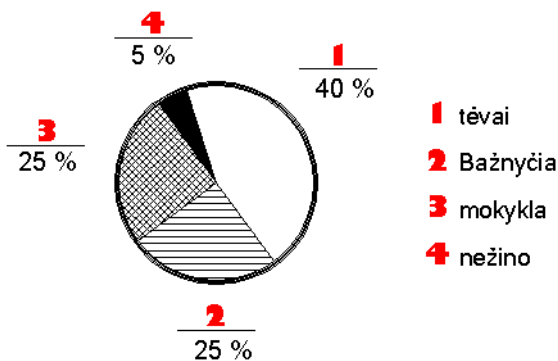
16 pav. Nekonfesinių respondentų poreikis bendrauti

Matome ryškią tendenciją, kad nekonfesiniai respondentai į bendravimą žiūri atsainiau, o kai kurie rodo net atvirą paniekinantį požiūrį.

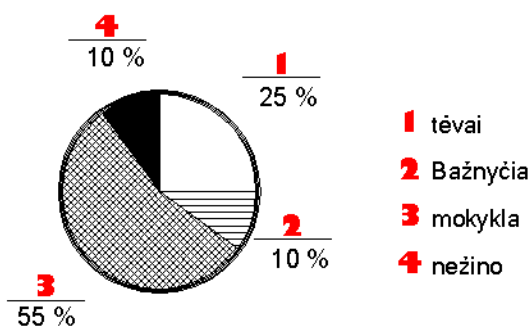
8. Žmogus sukurtas pagal Dievo paveikslą. Iš kur tai sužinojote?

J.A. Komenskis (1986) tvirtino, kad tai jog žmogus sukurtas pagal Dievo paveikslą turi būti bet kokio ugdymo pagrindas. Tam pritaria ir V. Aramavičiūtė (2005) teigia, kad „savivaizdis“ turi lemiamą reikšmę ne tik sąmoningiems

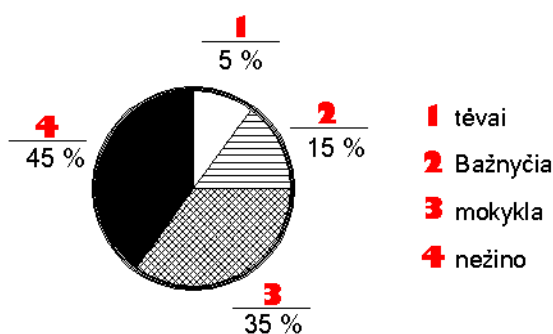
pasirinkimams, bet ir socialiai priimtino elgesio plėtotei ir tobulinimui. Svarbu žinoti ne tik kokios socialinės institucijos turėjo įtakos žmogaus ontologijos pažinimui, bet ir kur kas svarbiau sužinoti tai ar respondentai yra ką nors apie tai girdėję.

17 pav. Evangelikų reformatų žmogaus ontologijos pažinimo šaltiniai

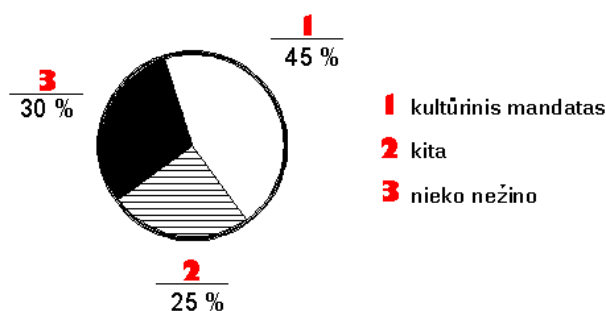
18 pav. Romos katalikų žmogaus ontologijos pažinimo šaltiniai

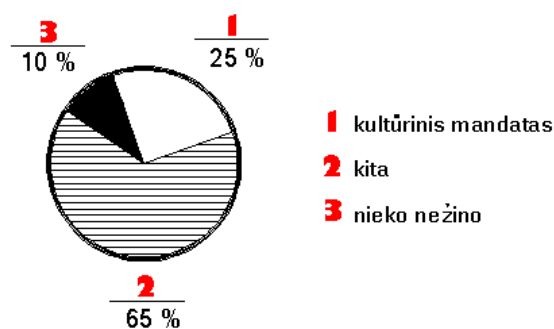
19 pav. Nekonfesinių respondentų žmogaus ontologijos pažinimo šaltiniai
 Tyrimas parodė įdomią tendenciją, kad evangelikų reformatų šeimose susipažinimas su žmogaus prigimtimi vyksta anksčiau, šeimose. Romos katalikams didesnę įtaką turi mokykla.

9. Dievo įgaliojimai žmogui – valdyti kūriniją

J.A. Komenskis akcentavo svarbiausią žmogaus gyvenimo tikslą amžinybės siekimą, kuris yra pasiekiamas per savęs pažinimą (su savimi ir visų daiktų), savitvardą ir dievotumą (Dievo siekimą). Šiuolaikine kalba kalbant tai vadiname kultūriniu mandatu, kuris grindžiamas šiomis Švento Rašto eilutėmis: „Dievas juos palaimino, tardamas: „Būkite vaisingi ir dauginkitės, pripildykite žemę ir valdykite ją! Viešpataukite ir jūros žuvims, ir padangių paukščiams, ir visiems žemėje judantiems gyvūnams.“ (Pr 1, 28). Daugelis teologų pastebi, kad iki šių dienų šis mokymas vis dar laikomas mažiau bažnytišku nei visos kitos religinės pareigos. Tyrimas siekė išsiaiškinti ar respondentai apie tai ką nors žino.

20 pav. Evangelikų reformatų apie kūrinijos valdymą (kultūrinį mandata)

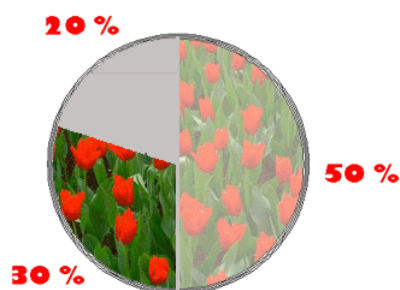

21 pav. Romos katalikai apie kūrinijos valdymą (kultūrinį mandata)

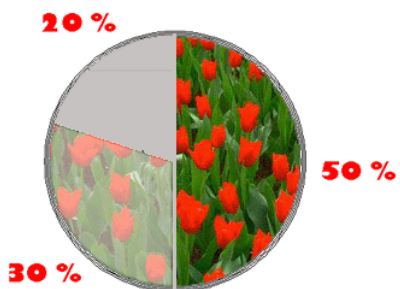
Matome, kad dvasinis ugdymas *vis tik nepakankamai akcentuoja* „Biblija pateikia žmogiškosios būtybės sampratą, kurioje dvasinis matmuo neatskiriamas nuo fizinio, socialinio ir istorinio matmens.“⁶⁹.

10. Ar tvirtai žinote kokai Jūsų gyvenimo prasmė ir tikslas?

Jei pedagogiką suprantame kaip visapusišką auklėjimą ir ugdymą, tai jis turi būti kreipiamas link prasmingo gyvenimo. Vokiečių kilmės teologijos daktaras ir sociologijos profesorius H. Wagneris (2010) kalba apie tai labai atsakingai: „Juk iš esmės čia kalbame apie vertybines orientacijas, tačiau lygiai taip pat ir apie pagarbą auklėjamiems vaikams bei jaunuoliams, nes tik tokiu būdu juose apskritai gali išsiskleisti bei įsitvirtinti vertybiniai modeliai. Kitas esminis šio auklėjimo etapo momentas yra jausmo, kad esi kažkam reikalingas, kažkam priklausai, perdavimas. Mokymosi teorija šioje vietoje deda specifinį akcentą: tik turėdami saugius ryšius, vaikai gali pajusti susiorientavimo – netgi smalsumo – jausmą, kurio pagrindu vėliau plėtoja kognityvines strategijas.“⁹²

22 pav. Evangelikų reformatų ir Romos katalikų gyvenimo prasmė

23 pav. Nekonfesinių respondentų gyvenimo prasmė

20 % respondentų visiškai nežinojo kokia yra gyvenimo prasmė. Krikščionys 30 % žinojo aiškiai, o nekonfesiniams 50 % šis klausimas nekėlė abejonių. Iš pirmo žvilgsnio panašu, kad susiduriame su tam tikru paradoksu. Konfesiniai respondentai gyvenimo prasmės klausimais turėtų jaustis kur kas tvirčiau. Todėl reikia pasigilinti nuodugniau.

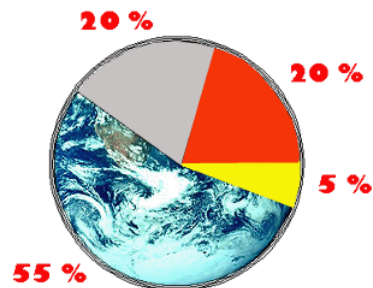
11. Koks Jūsų gyvenimo tikslas? Žemiškas ar dangiškas?

Jei žmogus yra paskutinis, tobuliausias ir kilniausias Dievo kūrinys, tai jis ir privalo siekti aukščiausio tikslo – amžinybės. (Komenskis, 1986, p.235)

24 pav. Evangelikų reformatų gyvenimo tikslas

Tik 5 % evangelikų reformatų patvirtino, kad jų tikslas nėra utilitarus.

25 pav. Romos katalikų gyvenimo tikslas

Taip pat ir Romos katalikų 5 % patvirtino, kad jų tikslas yra dangiškas. 20 % teigė, kad ir dangiškas ir žemiškas, 20 % negalėjo atsakyti.

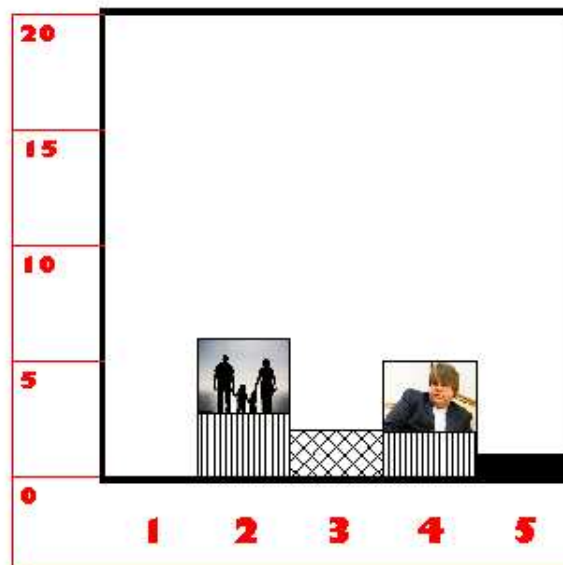
26 pav. Nekonfesinių respondentų gyvenimo tikslas

100 % žemiškas. Tai patvirtina modernios visuomenės utilitaras tendencijas.

4.3. PAAUGLIŲ POŽIŪRIS Į PAGARBĄ IR ORUMĄ

12. Autoritetas – svarbus orumo ugdymo veiksnys

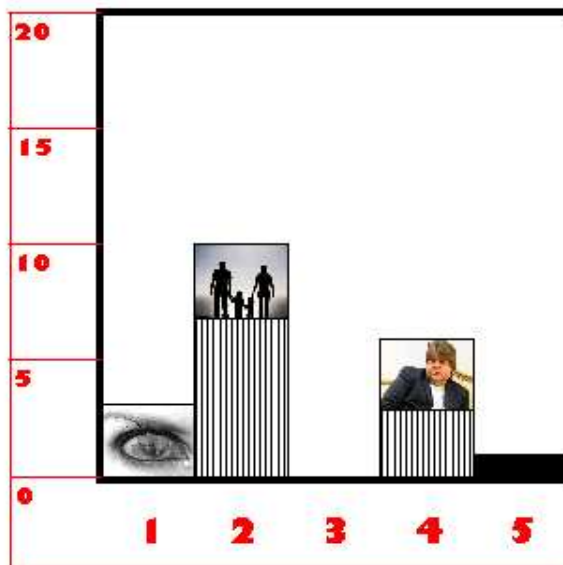
Daugelis atliktų mokslinių tyrimų rodo, kad formuojantis paauglių vertybėms, ypač svarbus teigiamas pavyzdys. „Suvoktas, patrauklus, emociškai paremtas geras pavyzdys padeda formuotis vertingos asmenybės savybėms, blogas pavyzdys – blogoms, žalingoms. Dažnai jis turi lemiamą reikšmę asmenybės vystymuisi“ (Uzdila, 1993, p.14). Kiekvienas istorinis laikotarpis turi savo ypatybių, kuris vienaip ar kitaip atsiliepia jaunosios kartos ugdymui. Šiuo metu daugelis visuomenės narių sutriko, neturi vertybinių orientacijų ir autoritetų. Anglų filosofas Dž. Grėjus pažymi “Tikriausiai pats ryškiausias mūsų epochos bruožas yra ne tiek nuokrypis į individualią laisvę, kiek bet kokio autoriteto išnykimas ir jį lydintis moralinio sprendimo virtimas klausimu apie asmeninius prioritetus, kurių pasirinkimas protui, kaip arbitrai, yra našta ne pagal jėgas.“ (Grėjus, 2006, p.196)

27 pav. Evangelikų reformatų gyvenimo mokytojai, autoritetai

1 – aš pats, 2- tėvai, 3 – mokytojai, 4- visuomenės veikėjai, 5 – Kristus

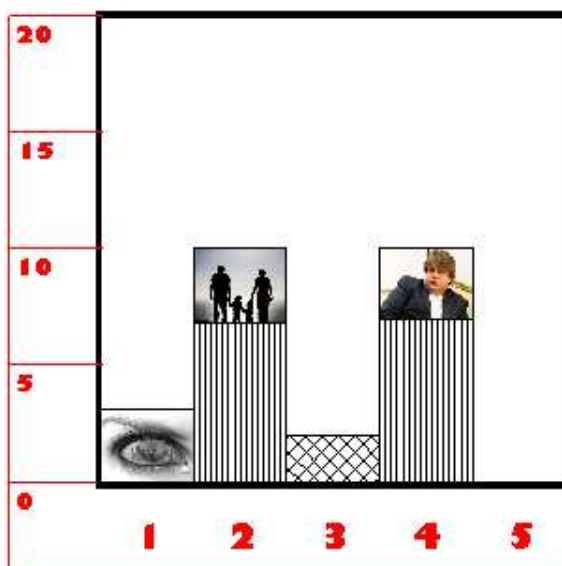
Evangelikų reformatų bendruomenės 30 % respondentų savo gyvenimo autoritetais ir mokytojais pažymėjo abu arba vieną iš tėvų, senelius. 10 % - nurodė vieną iš mokytojų, 25 % - įvairius visuomenės veikėjus ir 30 % respondentų jokių autoritetų nenurodė. Pažymėtina tai, kad reformatai nenurodė savęs kaip autoriteto ir labai mažas procentas tik 5 % procentai nurodė Kristų kaip autoritetą.

28 pav. Romos katalikų gyvenimo mokytojai, autoritetai

1 – aš pats, 2- tėvai, 3 – mokytojai, 4- visuomenės veikėjai, 5 – Kristus

Romos katalikų bendruomenės 50 % respondentų savo gyvenimo autoritetais ir mokytojais pažymėjo abu arba vieną iš tėvų, senelius arba giminaičius. 10 % - autoritetais įvardino save, 30 % - įvairius visuomenės veikėjus. Pažymėtina tai, kad tiriamieji katalikų respondentai nenurodė mokytojų kaip autoritetų ir labai mažas procentas tik 5 % procentai nurodė Kristų kaip autoritetą.

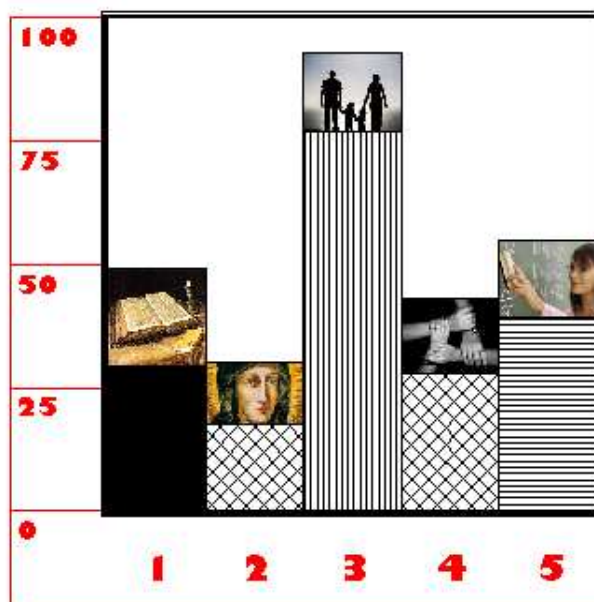
29 pav. Nekonfesinių respondentų gyvenimo mokytojai, autoritetai

1 – aš pats, 2- tėvai, 3 – mokytojai, 4- visuomenės veikėjai, 5 – Kristus

Nekonfesiniai respondentų 35 % savo gyvenimo autoritetais ir mokytojais pažymėjo abu arba vieną iš tėvų, senelius ir 35 % visuomenės veikėjus, 15 % - autoritetais įvardino save, 10 % - mokytojus ir 5 % procentai respondentų autoritetų nenurodė. Pažymėtina tai, kad katalikai nenurodė mokytojų kaip autoritetų ir labai mažas procentas tik 5 % procentai nurodė Kristų kaip autoritetą.

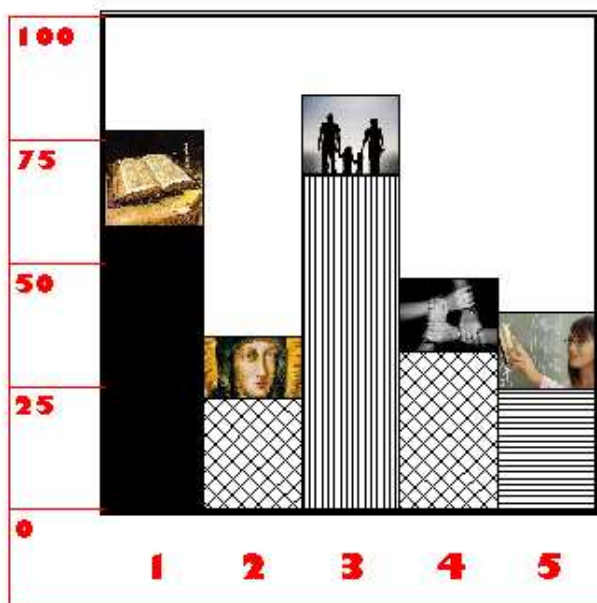
Autoriteto tyrimas parodė, kad esminių skirtumų tarp krikščioniškų konfesijų atstovų ir nekonfesinių respondentų nėra. Dominuojantis autoritetas vis dar išlieka tėvai ir giminaičiai, o pagrindinis krikščionybės orumo ir pagarbos ugdymo autoriteto Kristus beveik nėra. Matome kokią milžinišką įtaką šiam aspektu padarė sociokultūrinis aspektas.

13. Kas labiausiai nusipelnė Jūsų pagarbos?

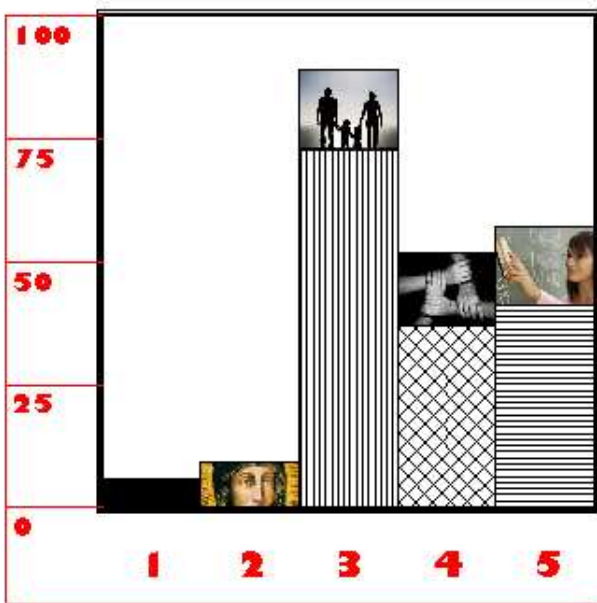
30 pav. Evangelikų reformatų reškiama pagarba

1 – Dievas, 2- Šventieji, 3 – tėvai, 4- draugai, 5 – mokytojai

31 pav. Romos katalikų reškiama pagarba

1 – Dievas, 2- Šventieji, 3 – tėvai, 4- draugai, 5 – mokytojai

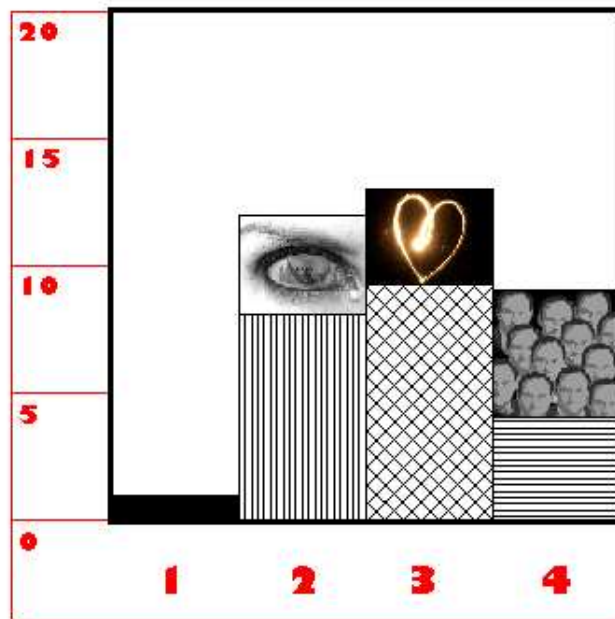

32 pav. Nekonfesinių respondentų reškiama pagarba

1 – Dievas, 2- Šventieji, 3 – tėvai, 4- draugai, 5 – mokytojai

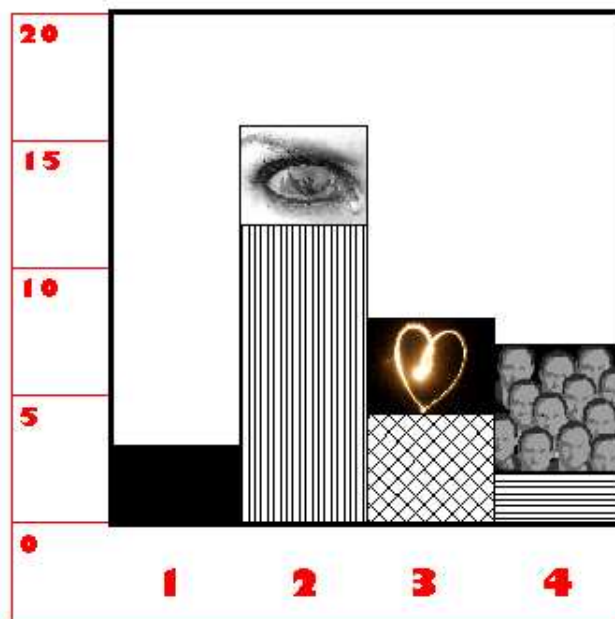
Matome kaip pasiskirsto pagarba. Kaip ir autoriteto taip ir pagarbos klausimu pirmoje vietoje yra tėvai. Dievui taip pat skiriama nemaža pagarbos dalis. Ir labai keista, kad reformatai deklaruoja pagarbą Šventiesiems. Tai liudija apie Lietuvos sociokultūrinės erdvės įtaką protestantiškai kultūrai. Ankstesnei subkultūrai šis bruožas buvo visiškai nebūdingas.

14. Su kokiomis žmogaus savybėmis siejate žmogaus orumą?

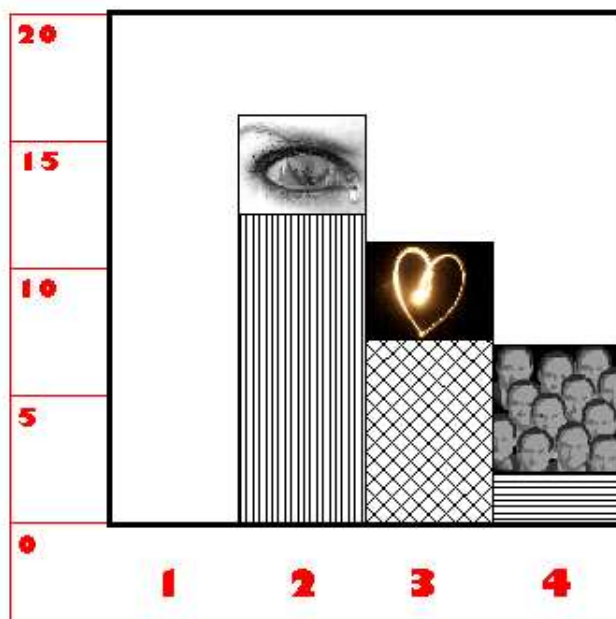
31 pav. Su kuo evangelikai reformatai sieja orumą

1 – Dievas, 2- mano paties nuomonė, 3 – moralė, 4- žmonių nuomonė

32 pav. Su kuo Romos katalikai sieja orumą

1 – Dievas, 2- mano paties nuomonė, 3 – moralė, 4- žmonių nuomonė

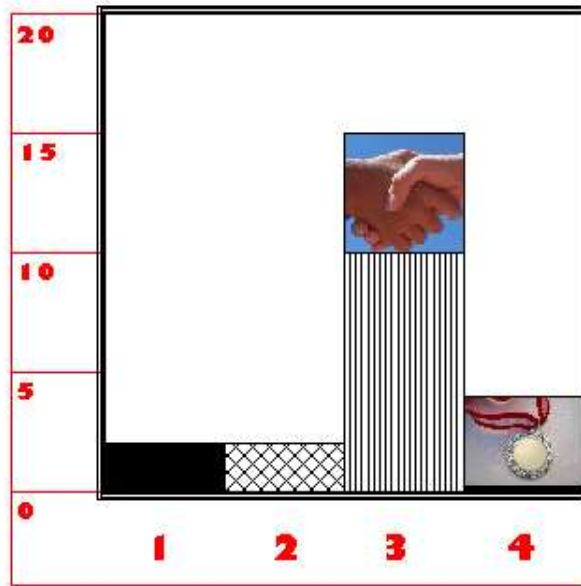

33 pav. Su kuo siejasi orumas nekonfesiniams respondentams

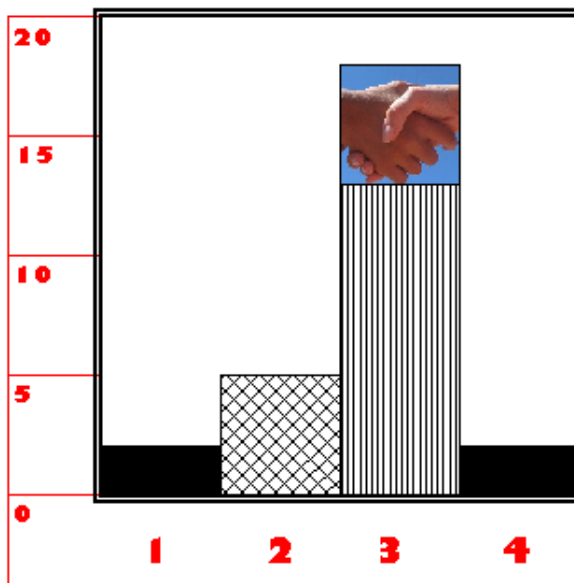
1 – Dievas, 2- mano paties nuomonė, 3 – moralė, 4- žmonių nuomonė

Matome, kad Romos katalikų ir nekonfesinių respondentų orumą siejo su panašiais požymiais, tačiau katalikai taip pat pažymėjo Dievo ir žmogaus orumo sąsajas. Reformatai aukštino moralę, bet Dievo su orumo samprata beveik nesiejo. Tai rodo, kad XXI a. konfesinis ugdymas žmogaus orumo su Dievo šlove nebesieja, taip kaip buvo XVII a. arba sieja labai menkai.

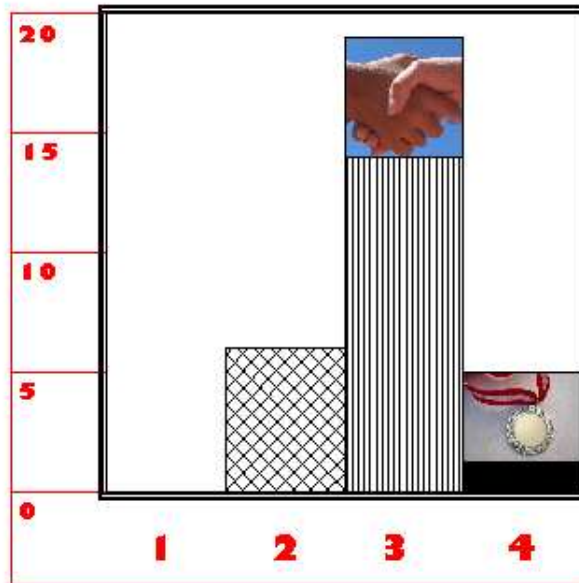
15. Su kokiomis žmogaus savybėmis siejate žmogaus garbę?

34 pav. Su kuo siejasi garbė evangelikams reformatams
1 – Dievas, 2- reputacija, 3 – pagarba sau ir kitam, 4- visuomeninis
reikšmingumas

35 pav. Su kuo sieja garbę evangelikai reformatai
1 – Dievas, 2- reputacija, 3 – pagarba sau ir kitam, 4- visuomeninis
reikšmingumas

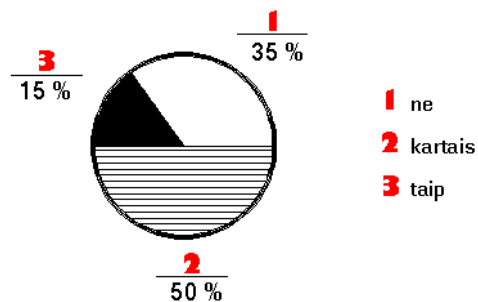

36 pav. Su kuo siejasi garbę Romos katalikai

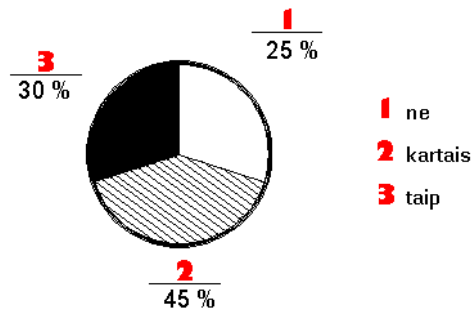
1 – Dievas, 2- reputacija, 3 – pagarba sau ir kitam, 4-visuomeninis reikšmingumas

Matoma, kad garbės sąvoka visų respondentų yra labai panaši. Daugiausiai ji siejama pagarba vienas kitam ir teologinė garbės sampratos interpretacija jauniems krikščionims reikšmės nebeturi.

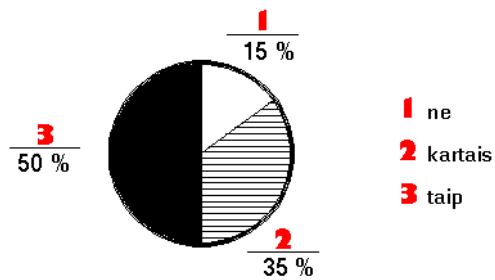
16. Ar tyčiojātės?

37 pav. Evangelikų reformatų polinkis į patyčias

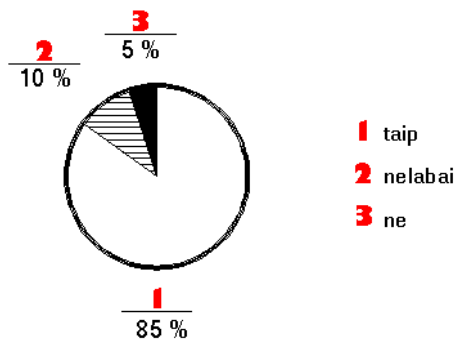
38 pav. Romos katalikų polinkis į patyčias

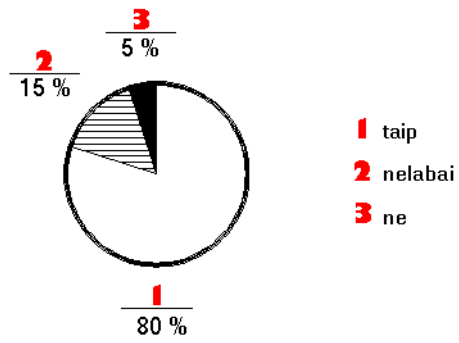
39 pav. Nekonfesinių respondentų polinkis į patyčias

Matome kaip smarkiai skiriasi konfesinių ir nekonfesinių respondentų požiūris į patyčias.

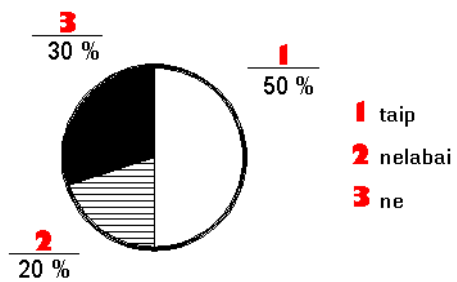
17. Ar dėl patyčių graužia sąžinę?

40 pav. Evangelikų reformatų sąžinės balsas

41 pav. Romos katalikų sąžinės balsas

42 pav.. Nekonfesinių respondentų sąžinės balsas

Ne ir finale matome, kaip nekonfesiniai respondentai linkę sąmoningai ir ciniškai žeminti žmogų.

IŠVADOS

1. Atskleidus orumo interpretaciją teologiniame, filosofiniame ir edukologiniame kontekste išryškėjo ryškiausias Vakarų Europos kultūros lūžis, nulėmęs orumo paradigmos transformacijas. 1650 metais iširo iki tol gyvavusi teologijos ir filosofijos glaudi sintezė. Todėl iki XVII a. žmogui buvo svarbu kaip jį gerbia ir vertina Dievas, o nuo Apšvietos laikų, kaip jį vertina visuomenė arba pats žmogus.
2. XVII a. J.A.Komenskio ugdymo teorijos pagrindas specialusis Dievo apreiškimas (Biblija) ir bendras apreiškimas (kūrinija). Todėl ugdymo pagrindas – vaiko orumas nukreiptas į transcendentinį tikslą – „piliėtis dangui, o ne pasauliui“. Su tuo sieję transcendentiniai ugdymo metodai – pažinti Dievą, save ir pasaulį. Todėl J.A.Komenskis sukūrė nuoseklią, moksliskai pagrįstą ugdymo teoriją, kuri remiasi realistine (sensualistine) pasaulėžiūra. Deja Lietuvoje J.A.Komenskis dažnai klaidingai vadinamas panteistu, o realistinė ugdymo koncepcija kritikuojama kaip netinkama transcendentinei realybei pažinti.
3. Teorinis tyrimas parodė, kad modernioje epochoje didžiausią įtaką orumo sampratai turi utilitarus individualizmas ir sekuliarizacija. Žmogus pats pasirenka tuos orumo elementus, kurie derinasi su jo gyvenimo tikslais. O jie kaip rodo empirinis tyrimas, dažniausiai yra utilitarūs. Todėl labiausiai reikia rūpintis pagarba sau ir kitam, reputacija. Krikščioniškas ugdymas pageidaujama rezultatų paauglių orumo sampratai Lietuvoje deja neduoda, nes jaučiama stipri sekuliarizacijos procese susiformavusi modernios religijos (New Age) įtaka. Tačiau reikia pripažinti, kad lyginant krikščioniškų subkultūrų ir nekofesinio jaunimo pagarbą kitam, išryškėjo ženklūs skirtumai kofesinio ugdymo naudai.
4. Hipotezė, kad šiuolaikinės visuomenės socialinių ir kultūrinių vertybių transformacija keičia orumo dimensijas, pasitvirtino. Sulyginus modernios visuomenės ir Reformacijos laikotarpio vertybes, tapo akivaizdu, kad didžiausią įtaką tam turėjo Švento Rašto ir krikščionybės lyderio Kristaus, vadovaujančio vaidmens žmogaus gyvenime sunykimas ir nuvertėjimas. Tokiu būdu visuotinai žinomos ydos tokios kaip puikybė ir tuščiarbiškumas,

tampa šiuolaikinio jaunimo orumo dimensijos komponentais. Tuo tarpu krikščionybė puikybę įvardina didžiausia žmogaus yda, nes ji sąlygoja visos kitos gerai žinomos blogybės - godumas, savanaudiškumas, priešiškus.

REKOMENDACIJOS

1. Lietuvos švietimo sistemai orientuotis į tokius tikslus:

- Tikslai asmens atžvilgiu – ugdyme didžiausią dėmesį skirti protui (visų pirma) ir valiai. Ugdyti ne emocijas, o brandžius jausmus - pagarbą ir meilę. Todėl ugdytinius raginti radikaliai pakeisti nuostatą „kitus pagarbiai vertinti aukščiau už save“.
- Tikslai visuomenės, valstybės atžvilgiu - inicijuoti visuomenės pokyčius per žmogaus orumo sampratos pažinimą ir suvokimą, kas užtikrintų kultūrinį ir socialinį visuomenės integralumą.
- Tikslai kultūros atžvilgiu - rūpintis krikščioniškos kultūros išsaugojimu, kuri užtikrintų istorinį kultūros tęstinumą; plėtoti tradicines Europos vertybes, kurių centre krikščioniška žmogaus orumo samprata.

2. Žmogaus valdymo ir vadovavimo kūrinių sampratai, krikščioniška teologija skiria svarbų vaidmenį, todėl ši dimensija turi įgauti tokį patį svorį ir dvasiniame ugdyme. Krikščioniškas konfesinis ugdymas turėtų daugiau akcentuoti biblinę žmogaus ontologiją, kurioje dvasinis matmuo neatskiriamas nuo fizinio, socialinio ir istorinio matmens.

3. Ugdymo turinys turi atkreipti dėmesį į stiprėjantį utilitarų individualizmą, kuris nesugeba suteikti gyvenimo prasmės ir turinio dimensijos. Konfesinis ugdymas tam turi skirti ypatingą dėmesį, nes pastebėta, kad vaikai, linkę į dvasinės realybės pažinimą, gyvenimo prasmės ir tikslo atžvilgiu, tampa dar labiau išcentuoti.

4. Lietuvos edukologai linkę palankiai vertinti idealizmą. Todėl turėtų atkreipti dėmesį į mokslininko K.R. Popperio (2001) idealizmo kritiką ir nuomonę, kad realizmas yra pranašesnis, nes yra pagrindžiamas ir argumentai pirmiausia liudija jo naudai.

5. Šis ir M.Ališauskienės darbas apie modernios religijos raidą ir ypatumus galėtų būti medžiaga tolimesniems tyrimams kokią įtaką orumo sampratai turi kintantys idealistiniai epistemologiniai procesai.

BIBLIOGRAFIJOS SĄRAŠAS

1. ANDRONAS Linas. Postmodernizmas ir Evangelija [*interaktyvus*] 2005[žiūrėta 2011 sausio 5 d.].*Prieiga per internetą*:
<http://www.prizme.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=177&Itemid=81_>
2. ALIŠASKINĖ, Milda. *Moderniosios religijos formavimosi prielaidos, raiška ir ypatumai*. Kultūra ir visuomenė: 2010 Nr. 1(2) ISSN 2029-4573
3. ARAMA VIČIŪTĖ, Vanda. *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius : Gimtasis žodis, 2005. ISBN 9955160063
4. Biblija. Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija, 1999, ISBN 9986790166
5. BALČIUS, Jonas. *Etinės ir pedagoginės Žano Žako Ruso pažiūros*. Vilnius : Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 2000. 142 p. ISBN 998652377X
6. BITINAS, Bronislovas. *Ugdymo filosofijos pagrindai*. Vilnius : VPU leidykla, 1996. 72 p. ISBN 998651956X
7. BITINAS, Bronislovas. *Ugdymo filosofijos pagrindai*. Vilnius : VPU leidykla, 1996. 76 p. ISBN 998651956X
8. BOYDAS Richardas. *The Philosophy of Science*. The MIT Press (June 26, 1991) ISBN 9780262521567
9. BERKHOF, Louis. *Krikščioniškų doktrinų santrauka*. Vilnius, Reformatu literatūros centras, 2010. 19 p. ISBN 978-9955-593-16-4
10. COLOMBERO, Giuseppe. *Vidinio išgijimo kelias: kad geriau sutartume su savimi*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2008, ISBN 9789955290742

11. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. ISBN 5430035637
12. Dėl švietimo reformos antrojo etapo prioritetų, Žin. (2002, Nr. 89-3817)
13. GIDDENS, Anthony. *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005, ISBN 9986850541
14. GOLEMAN, Daniel. *Emocinis intelektas ir kodėl jis svarbesnis už IQ*. Vilnius, Presvika, 2001. p. 25 ISBN 9955-424-37-0
15. CHALMERS, Alan Francis. *Kas yra mokslas*. Vilnius: Apostrofa, 2005. ISBN 9955-605-15-4.
16. Filosofijos istorijos chrestomatija. ANTIKA. Vilnius: Mintis, 1977
17. Filosofijos istorijos chrestomatija. VIDURAMŽIAI. Vilnius: Mintis, 1980
18. Filosofijos istorijos chrestomatija. RENESANSAS. Vilnius: Mintis, 1984
19. GAILIENĖ, Danutė; BULOTAITĖ Laima, STURLIENĖ Nijolė. *Asmenybės ir bendravimo psichologija : vadovėlis 11-12 klasėms*. Vilnius: Tyto alba, 2002, ISBN 9986162513
20. GRĖJUS, Džonas. *Apgaulinga viltis, globalaus kapitalizmo iliuzija*. Vilnius, Vaga, 2006
21. GRIGAS, Romualdas . *Akivarų atspindžiai : sociofinės mintys eilėmis* . Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010. ISBN 9789955205937
22. HĖGELIS, Georgas Vilhelmas Frydrichas. *Dvasios fenomenologija*. Vilnius: ALK prada, 1997. ISBN 9986-776-14-7

23. JOHNSON K. Thomas. *Protestantiškosios etikos dvasia ir pasaulio ekonomikos krizė*. [interaktyvus] 2009 [žiūrėta 2011 balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lksb.lt/straipsniai/straipsnis-596.htm> >
23. JOHNSON K. Thomas. *Žmogaus teisės ir krikščioniška etika*. [interaktyvus] 2008 [žiūrėta 2011 balandžio 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lksb.lt/straipsniai/straipsnis-556.htm> >
25. JOVAIŠA, Leonas. *Ugdymo mokslas ir praktika : analitinių straipsnių monografija*. Vilnius : Agora, 2001. ISBN 9986633451
26. JOVAIŠA, Leonas. *Hodegetika: auklėjimo mokslas*. Vilnius : Agora, 2003. ISBN 9986633648
27. JOVAIŠA Leonas. *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius : Gimtasis žodis, 2007. ISBN 995551292X
28. JOVAIŠA, Leonas. *Edukologijos pradmenys*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001, ISBN 9986382610
29. JOVAIŠA, Leonas. *Edukologijos įvadas*. Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, 2002. ISBN 9986382610
30. JOVAIŠAS, Karolis. *Žmogaus garbė ir orumas: interpretavimo ir gynimo problemos*. . [interaktyvus] 2004 [žiūrėta 2011 sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teise.org/next.php?nr=57> >
31. KAČERAUSKAS, Tomas. [interaktyvus] [žiūrėta 2011 sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://e-stud.vgtu.lt/users/?p=10127.8023&id=3242> >
32. Informacijos perteklius gali pakeisti smegenų sandarą (pagal www.timesonline.co.uk) [interaktyvus] [žiūrėta 2011 sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-12-21-informacijos-perteklius-gali-pakeisti-smegenu-sandara/37396> >
33. KOMENSKIS, Janas Amosas. *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa, 1986

34. KALVINAS, Jonas. *Auksinės krikščionio gyvenimo tiesos*. Sidabrinis trimitas, Kainas 2000. ISBN 9986-98-008-9
35. KANT, Immanuel. *Religija vien tik proto ribose*. Vilnius: Pradai, 2000. ISBN 9986-943-38-8
36. KANT, Immanuel. *Tavo gyvenimo prasmė*. Vilnius: Vaga, 2000. ISBN 9986-481-29-5
37. *Laisvi ir lygūs : skiriama Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 60-osioms metinėms paminėti*. Vilnius : Valstybės žinios, 2008, ISSN 9789986181842
38. KVIESKIENĖ, Giedrė. *Pozityvioji socializacija : monografija*. Vilnius : Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005. p.15. ISBN 9955200219
39. LAHAYNE, Holger. *Kaip išgirsti Dievą pasaulyje?* [interaktyvus] 2011 [žiūrėta 2011 sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lksb.lt/straipsniai/straipsnis-682.htm>>
40. LAHAYNE, Holger. *Septynios Kalvino pamokos šiandien?* [interaktyvus] 2010 [žiūrėta 2011 sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-06-01-holger-lahayne-septynios-kalvino-pamokos-siandien/45685>>
41. LAHAYNE, Holger. *Psalmė mokslininkams (II)*. [interaktyvus] 2010 [žiūrėta 2011 sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.lksb.lt/straipsniai/straipsnis-648.htm>>
42. LAHAYNE, Holger. *Garbės reikalas*. [interaktyvus] 2004 [žiūrėta 2011 sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.lksb.lt/straipsniai/straipsnis-194.htm>>
44. LELIŪGIENĖ, Irena. *Socialinė pedagogika: vadovėlis*. Kaunas : Technologija, 2003, ISBN 9955093420
45. *Lietuvos Respublikos Konstitucija: (su pakeitimais ir papildymais iki 2006 m. birželio 1 d.)*. Vilnius : Valstybės žinios, 2007, ISSN 9789986181736

46. LEMME, Barbara Hansen. *Suaugusiojo raida*. Kaunas : Poligrafija ir informatika, 2003, ISBN 9986850401
47. LEONAVIČIUS Juozas. *Sociologijos žodynas*. Vilnius: Academia, 1993. ISBN 9986080029
48. LEWIS, C. S. *Tiesiog krikščionybė*. Vilnius: katalikų pasaulio leidiniai, 2007. p 143. ISBN 987-9955-29-021-6
49. LUKŠAITĖ, Ingė. *Reformacija Lietuvoje*. [interaktyvus] 2008 [žiūrėta 2011-05-05]. Prieiga per internetą: < <http://www.lksb.lt/straipsniai/straipsnis-551.htm> >
50. LUKŠAITĖ, Ingė. *Lietuvos evangelikų reformatų Sinodo stipendininkai užsienio universitetuose XVII a.* Pranešimas skaitytas 2011 m. tarptautinėje konferencijoje "Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir protestantiškoji Europa XVII a."
51. LOBATO, Abelardo. *Žmogaus orumas ir likimas*. Vilnius: Logos, 2001. ISBN 9986721369
52. MARŠALAS Tomas, Geri santykiai. Kaip juos sukurti kaip juos atkurti, reformatų knygos, Vilnius, 2002 ISBM 9955-9381-3-7
53. MARTIŠAUSKIENĖ, Elvyra. *Paauglių dvasingumas kaip pedagoginis reiškinys :monografija*. Vilnius : Vilniaus pedagoginis universitetas, 2004, ISBN 9955516836
54. Nacionalinės monitoringo sistemos švietimo kokybės rodiklių poreikio tyrimas (lyginamoji analizė) [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-04-28]. Prieiga per internetą: < <http://www.pedagogika.lt/puslapis/naujienos/poreikiu%20analize.doc> >
55. NIETSCHE Friedrichas. *Linksmasis mokslas*. Vilnius: ALK pradai, 1995. ISBN 9986-405-56-4
56. NOMURA, V. *Moral Education and Lifelong Intergrated Education*. London and New Yaork, 2000

57. PACKER, James I. *Pažinti Dievą*. Vilnius : Apyaušris, 2009, Vilnius : ISBN 978-9955-609-44-5
58. PAŠKUS, Antanas. *Tikėjimo ir netikėjimo sąlytis šiandien*. Kaunas: Lietuvos katechetikos centro leidykla, 1998, ISBN 9986556716
59. PETER, Hans-Jürgen. *Biomedicina, klonavimas ir genetinė ateitis*. [interaktyvus] 2005 [žiūrėta 2011 balandžio 28 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.prizme.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=141&Itemid=78>
60. PEIČIUS, Eimantas. *Žmogaus orumo koncepcija kaip autonomijos reikalavimas*. Humanistica [interaktyvus], Kaunas: Technologija, Nr. 1, 2002. ISSN 1392-5628. [žiūrėta 2011 sausio 7 d.]. Prieiga per internetą
<<http://www.mintysposakiai.lt/?id=tema8>>
61. POPER, Karl Raimund. *Atviroji visuomenė ir jos priešai*. Vilnius : Pradai, 1998, ISBN 9986776635
62. POPPER Karl Raimond . *Rinktiniai raštai. Pradai*. Vilnius, 2001.p.289. ISBN 9986-943-68-8
63. RHODES, Ron. *Naujojo amžiaus judėjimas ir Biblija*. Kaunas: Sidabrinis trimitas: 2000. 46 p. ISBN 0-310-70431-6
64. ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Rinktiniai raštai*. Vilnius : Mintis, 1979.
65. *Religinės bendruomenės. Paruošta pagal G.Beresnevičių*. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009. ISBN 9785420016459
66. SPRINDŽIŪNAS, Andrius. *X-XII klasių mokinių tolerancijos ugdymas*. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: 2000
67. STANČIENĖ, Dalia Marija. *Gėrio ženklai būtyje*. Vilnius : Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006. ISBN 9986638666
68. ŠLIŪPAS, Jonas. *Valstybė ir jos uždaviniai*. Šiauliai 1929. 115 p.

69. *Tarptautinė teologijos komisija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 sausio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/bendryste-irtarnyste.html#_1 >
70. TATARKIEWICZ, Władysław. *Senovės ir viduramžių filosofija*. Vilnius: Alma litera, 2001. 49–53 p. ISBN 9955080221
71. TIDIKIS Rimantas. *Komenskio J.A. idėjos ir Lietuvos mokykla*. Respublikinės mokslinės konferencijos, skirtos J.A.Komenskio 400-ųjų gimimo metų jubiliejui, medžiaga. Vilnius: Vilniaus pedagoginio instituto leidykla, 1992. p 84.
72. TRAKŠELIS, Kęstutis. *Vėlyvosios modernybės švietimo sistema: visuomenės homogenizacija ar socialinė diferenciacija*. Socialinis darbas 2008 Nr. 7(3)
73. THIELICKE, Helmut. *Theological Ethics*. Fortress Pr, 1969, ISBN 0800662652
74. UZDILA, Juozas. *Šimtas etikos mįslių*. Vilnius: Vaga 1983
75. UZDILA, Juozas. *Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje*. Vilnius: Academia, 1993.
76. VABALAS – GUDAITIS, Jonas. *Psichologijos ir pedagogikos straipsniai*. Vilnius: Mokslas, 1983
77. VAIŠVILA, Alfonsas. *Teisės teorija: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2004, ISBN 9955616075
78. VALICKAS, Gintautas. *Asmenybės savęs vertinimas : mokymo priemonė*. Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, 1991.
79. VERBYLAITĖ, Dalia. *Dvasingumas ir jo ugdymo galimybės universitete: monografija*. Šiauliai : Šiaulių universiteto leidykla, 2006. 25 p. ISBN 998638673X
80. Vidurinio ugdymo bendrosios programos: dorinis ugdymas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-04-20]. Prieiga per internetą: <http://www.upc.smm.lt/suzinokime/bp/2011/Dorinis_ugdymas_1_priedas.pdf >
81. ZALESKIENĖ, Irena. *Pilietinio ugdymo socialinė dimensija : monografija*. Vilnius : Regioninis pilietinės edukacijos centras, 2004, ISBN 9955959347

82. ŽEMAITIS, Vincentas. *Šeimės etika*. Vilnius : Rosma, 2005, ISBN 9986003520
83. ŽEMAITIS, Vincentas. *Valios fenomenas*. VPU, Vilnius, Šviesa 1992.
84. ŽEMAITIS, Vincentas. *Bendravimo prasmė*. VPU, Vilnius, Šviesa 1992.
85. ŽEMAITIS, Vincentas. *Dorovės sąvokos*. Vilnius : Mintis, 1983
86. ŽEMAITIS, Vincentas. *Dorovinis sąvės vertinimas*. Vilnius : Lietuvos etinės kultūros draugija "Ethos", 1995
87. ŽVINKILIENĖ Alina. *Garbė vyriškumo ir moteriškumo kūrime*. Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių tyrimų institutas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-04-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.minfolit.lt/arch/21501/21550.pdf>>
88. *Žmogaus teisių ir biomedicinos Konvencija*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-04-27]. Prieiga per internetą: <http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/Konvencija_del_zmogaus_tesiu_ir_oru_mo_apsaugos_biologijos_ir_medicinos_taikymo_sirtyje.pdf>
89. WEBERIS, Maxas. *Protestantiškoji etika ir kapitalizmo dvasia*. Vilnius: Pradai 1997, 95 psl. ISBN 9986776333
90. WEBERIS, Maxas. *Religijos sociologija*. Vilnius : Pradai, 2000. ISBN 9986943620
91. *Wikipedia enciklopedija*. [interaktyvus] [žiūrėta 2011 sausio 22 d.]. <http://lt.wikipedia.org/wiki/Naujasis_Am%C5%BEius>
92. WAGNER, Harald. *Gyvenimo prasmės ieškos aspektai socialinio darbo kontekste*. Aca pedagogica Vilnensia, 2010 24. ISSN 1392-5016.
93. BAUMAN, Z. *Postmodrn religion?* In Religion, Modernity and Postmodernity. Ed. P.Heelas. 1998
94. BELLAH, R.N. *Religioaus Evoliution*. *American Sociological Reviw*. 1964
95. BELLAH, R.N. *New Religious consciouness and the Criosis of Modernnity*. 1976

96. FEYERABEND Paul. *Against Method: Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge*. London: Verso. 1992. ISBN 0-86091-934-X.
97. *Evangelical Dictionary of Biblical Theology*. Baker Pub Group. ISBN 0801020492
98. EHIL, Gerhard. *Nicolai Hartmanns philosophische Anthropologie in systematischer Perspektive*. Cuxhave, Junghans 2003
99. JOHNSON, K. Thomas. *What Difference Does the Trinity Make? A Complete Faith, Life, and Worldview*. The WEA Global Issues Series, 2009. ISSN 1867-7320
100. DONOVAN, Jenifer. *Seth Followers Spoon Un Fun in Their Goal to Enjoy Liwing* // Dallas Morning News. July 1, 1986
101. HEELAS, Paul; WOODHEAD, Linda. *Religion in modern times*. Oxford ; Malden (Mass.) : Blackwell, 2000, ISBN 0631210733
102. NYGREN, Anders. *Agape and Eros - A Study of the Christian Idea of Love Part I* Society for Promoting Christian Knowledge, London, 1937
103. THIELICKE, Helmut. *Modern Faith and Thought*. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1990.
104. *The Oxford Encyclopedic English Dictionary*. New York: Oxford University Press, 1996. ISBN 0198613091
105. HUBERT, Gräfen, STEIGER Klaus. *Zerstörungsfreie Prüfungen bei Betrieb und Instandhaltung von Chemieanlagen*. 2004
106. Грей Дж. *Поминки по просвещению : политика и культура на закате современности*. Москва, 2003
107. ДЖЕЙМС, Уильям. *Беседы с учителями о психологии*. Москва Совершенство, 1998. ISBN 5808900123

108. КАЛВИН, Жан. *Наставление в христианской вере*. Российского государственного гуманитарного университета, 1997. ISBN 5-7281-0195-X

SANTRAUKA

Svarbią vietą asmenybės ugdymo procese užima orumas. Reformacijos sensualistinėje J.A. Komenskio pedagogikoje orumas siejamas su dievotumu ir veikimu tam tikroje socialinėje-kultūrinėje erdvėje. Šiuolaikinės visuomenės socialinių ir kultūrinių vertybių transformacija keičia orumo dimensijas. Darbo tikslas atskleisti J.A. Komenskio orumo ugdymo procesą ir orumo transformacijas šiuolaikinėje visuomenėje. Siekiant minėto tikslo keliami uždaviniai: atskleisti orumo sampratą teologiniame, filosofiniame ir edukologiniame kontekste; aptarti J.A. Komenskio orumo ugdymo koncepciją; išryškinti orumo transformacijos ypatumus šiuolaikinėje visuomenėje; apibūdinti šiuolaikinio jaunimo požiūrį į orumą. Tyrimo metodologijai pasitelkta krikščioniška personalistinė filosofija, atskleidžianti žmogaus buvimo būdus bei tarpusavio ryšius; vertybių filosofijos teiginiai, išryškinantys metafizinį gėrio pradmenį, kuris įtvirtina žmogaus vientisumo bei nuolatinio tapsmo idėją ir integralaus ugdymo būtinumą. Kiekybiniame tyrime dalyvavo 60 Romos katalikų ir evangelikų reformatų bei nekonfesiniai 16-18 metų jaunuoliai. Tyrimo hipotezė, kad šiuolaikinės visuomenės socialinių ir kultūrinių vertybių transformacija keičia orumo dimensijas pasitvirtino. Teorinis tyrimas parodė, kad modernioje epochoje orumo dimensiją transformuoja utilitarus individualizmas, sekuliarizacija ir moderni religija (New Age). Empirinis tyrimas atskleidė, kad krikščioniškų konfesijų respondentai transcendentinę orumo sampratos dimensiją su socialiniais veiksniais nesieja.

SUMMARY

Dignity plays a major role in the process of personality's upbringing and edification. The sensualistic pedagogy of the Reformation outlined by J. A. Comenius relates dignity to godliness and action (operation) in a certain social-cultural area. The transformation of modern society's social and cultural values impacts and changes the dimensions of personal dignity. The aim of this paper is to show the process of the upbringing of person's dignity according to J. A. Comenius as well as disclose the transformations of dignity in today's society. The aim is achieved in several ways: by revealing the concept of dignity in different contexts – such as theological, philosophical and educological; by reviewing the concept of the upbringing of dignity introduced by J. A. Comenius; by emphasizing the peculiarities of dignity transformations in today's society; by defining the attitude of today's youth concerning the issue of dignity. The methodology of the research has been based on Christian personalistic philosophy that outlines the ways of persons being and interpersonal relationships; the statements of the philosophy of values that emphasize the metaphysic principle of the good that lays firm foundation for personality's wholeness, the idea of constant becoming (transformation), and the necessity of integral upbringing. The quantitative research was conducted by polling 60 Roman Catholics, Evangelical Reformers and non-confessional young people, aged 16-18. The hypothesis of the research stating that the transformation of today's society's social and cultural values changes the dimensions of dignity proved out to be true. Theoretical research has revealed that the dimension of dignity of modern epoch is transformed by utilitarian individualism, secularization and modern religion (the New Age). Empirical research has revealed that respondents from Christian confessions do not associate the transcendental concept of dignity with any social factors.

PRIEDAI

ANKETA

Garbės ir orumo ugdymas

Anketą atlieka SKI (Socialinės komunikacijos instituto) edukologijos su evangeliškąja specializacija magistrantė Gitana Valavičiūtė. Anketos duomenys bus panaudoti magistrinio darbo „Orumo ugdymas pagal J.A. Komenskį ir reformacijos sensualistinę pedagogiką“ tiriamojoje dalyje.

Anketos tikslas išsiaiškinti, ar pakankamai ugdomos vaikų garbė ir orumas. Anketą pildydami Jums priimtina atsakymo variantą pažymėkite kryžiuoku, o jei nerandate tinkamo atsakymo, parašykite savo.

Jums nereikia rašyti savo vardo, pavardės. Atsakymai bus anonimiški. Iš anksto dėkojame, už sutikimą dalyvauti.

1. Kas Jūs esate?

- Vaikinas
- Mergina

2. Koks Jūsų tikėjimas?

- Evangelikų reformatų
- Romos katalikų

Kitas.....

3. Kokias pamokas lankėte mokykloje?

- Tikėjimo
- Etikos
- Tikėjimo ir etikos

Jei norite

pakomentuokite.....

4. Ar šeimoje kabate apie tikėjimą?

- 5. Taip
- 6. Ne

.....
7. Ar lankote Bažnyčią?

- Beveik kiekvieną sekmadienį
- Per šventes
- Nepamenu kada buvau

.....
8. Ar skiriate laiko savarankiškomis Švento Rašto studijoms? Maldai?

- Daug
- Pakankamai
- Skiriu mažai, beveik ne

.....
9. Kaip galite dar pažinti Dievą:

- Nušvitimas
- Stebint pasaulį, skaitant knygas
- Bendraujant su žmonėmis

.....
10. Kiek svarbus Jūsų gyvenime bendravimas?

- Negalėčiau be jo gyventi
- Galiu be jo ir apseiti

.....
11. Ar daug laiko skiriate savo poelgių analizei, apmastyms?

- Daug
- Pakankamai
- Skiriu mažai, beveik ne

12. Žmogus sukurtas pagal Dievo paveikslą. Iš kur apie tai sužinojote:

- Tėvų
- Bažnyčios
- Mokyklos
- Nieko apie tai nežinau

Kiti

šaltiniai.....

13. Kokius esminius įgaliojimus Dievas suteikė žmogui? (parašykite trumpai)

.....
14. Ar jaučiatės orus ir vertingas?

- Taip
- Nelabai

.....
15. Ar tvirtai žinote kokia yra Jūsų gyvenimo prasmė ir tikslas? Koks jis?

- Taip
- Ne
- Negaliu pasakyti

.....
16. Kokia Jūsų gyvenimo prasmė ir tikslas?

- Žemiškas
- Dangiškas

.....
17. Ar turite gyvenime autoritetus, mokytojus. Kas jie?

.....
18. Kas labiausiai nusipelnė Jūsų pagarbos? (Surašyti numeriais eiliškumo tvarka)

- Dievas
- Šventieji
- Tėvai, seneliai
- Draugai
- Mokytojai

Dar kas nors

.....
19. Su kokiomis (viena arba trimis) kategorijomis Jūs sietumėt žmogaus orumą?

- Žmogaus orumas priklauso nuo jo visuomeninės padėties
- Žmogaus orumas priklauso nuo to kaip jis save vertina
- Žmogaus orumas priklauso nuo jo moralinių savybių
- Žmogaus orumas priklauso nuo to kaip jį vertina ir gerbia žmonės
- Žmogaus orumas priklauso nuo to kaip jį vertina ir gerbia Dievas

20. Su kokiomis (viena arba trimis) kategorijomis Jūs sietumėt žmogaus garbę?

- Žmogaus reputacija
- Pagarba sau ir kitam
- Siekimas visuomeninio aktyvumo ir reikšmingumo
- Siekimas didinti Dievo garbę ir šlovę

21. Ar pastebite savyje tuščias ambicijas ir savimeilę?

- Taip
- Ne

Negaliu pasakyti

22. Visų pirma kitame žmoguje matote:

- Dievo atvaizdo grožį
- Nuodėmingą jo prigimtį

.....

23. Ar kada nors teko tyčiotis iš kito žmogaus?

- Niekada taip nedariau
- Pasitaiko, bet retai
- Pasitaiko. Nieko negaliu su savimi padaryti

.....

24. Jei dėl Jūsų įžeidimo kas nors nuliūsta, verkia ar graužia sąžinę?

- Taip
- Nelabai
- Negraužia

.....